

MILIVOJE M. JOVANOVIĆ

MONAH KALIST

ROMAN
KNJIŽEVNA RADIONICA RACTKA ZAKIĆA
Beograd 1984.

DIO I
MLADOST

DIO II
MONAŠTVO

DIO III
DOBAR RAT RATOVAH,
TRKU SVRŠIH, VERU ODRŽAH

DIO I MLADOST

[sadržaj](#)

Kao dete želeo sam da imam konja vranca, čistokrvnog arabera, duge grive, sa belom zvezdom na čelu. Maštao sam kako ga lepog i razigranog jašem selom i džambasim, ili ga upregnutog u čeze teram po vašarima, sve pred očima ljudi koji mi zavide. U snovima sam viđao njegove kratke živahne uši, snažan vrat, bujnu grivu, milovao njegovo toplo telo prekriveno crnom dlakom koja se presijavala, čuo rzanje i vrisak, i video sebe ponosnog na njemu, u sedlu okovanom sjajnim ukrasima. Molio sam Boga da mojim roditeljima, braći i sestrama da zdravlje, a meni dobrog konja.

Moji roditelji su bili na velikim mukama, jer sam tukao seosku decu i svađao se sa braćom i sestrama. Jednom sam, u ljutini i besu, udario neku devojčicu koja od toga umalo nije umrla. Neoprezno sam se zavlacio među konje i bikove i činio mnoge opasne nestašluke.

U tom vremenu postili smo sve postove. Roditelji su bili pobožni, osobito majka. Svake nedelje smo išli u crkvu. Noseći najmlađe dete u naručju, majka je tada ljubila vrata crkve, zatim ikone. Mi, starija deca, činili smo isto što i ona. Sveštenika sam poštovao i plašio sam ga se kao Boga. Jednom sam smogao snage i drhteći upitao ga: "Oče, je li da nećeš ti da usmrtiš moju majku? Je li da ona neće da umre?"

Po završetku osnovne škole, u našem selu Kaoniku, roditelji su odlučili da nastavim učenje u gimnaziji. Nadali su se da ću tako postati obrazovaniji i svesniji i da ću se urazumiti i smiriti među meni nepoznatim i tuđim ljudima. Pristao sam jer ionako mi je bila potajna želja da se školovanjem uzdignem iznad drugih i da budem bolji od mojih seljana.

Kad sam došao u Kruševac u gimnaziju, želeo sam da postanem viđen i uvažen čovek, kao što je sveštenik, ili učitelj, ili viši državni činovnik. Sveštenik mi se najviše dopadao zato što u crkvi, pred narodom, peva i drži propovedi, i što ga ljudi pozdravljaju, klanjaju mu se i ljube u ruku.

Stanovao sam kod nekog kafedžije u maloj sobi uz štalu. Tu su ljudi svraćali na sat-dva, da se odmire, isprezali su konje, a amove ostavljali u moju sobu. Dok su se kiridžije, gospoda i bogati seljaci gostili pečenjem i rakijom u kafani, u mojoj sobi je mirisalo na mokru kožu, konjski znoj, prašinu; uvek je neko galamio, ili pevao, lupao, ulazio, izlazio.

Tvrdo sam bio odlučio i zarekao se da završim školu. Ali mi nije bilo lako, jer sam pored učenja morao još da vučem vodu kafedžiji, da hranim njegove svinje i živinu, da cepam

drva kuvarici. Sve je to bilo predviđeno dogovorom između oca i kafedžije i uračunato kao nadoknada za moj boravak u toj sobi. Slobodno vreme tako reći nisam ni imao. Sumnjao sam, opravdano, u svoga oca, da se namerno tako sporazumeo sa kafedžijom, nadajući se i verujući da će učenje i težak rad da me urazume, poprave i smire.

Otac mi je davao nešto para, za džeparac, a jednom u petnaest dana donosio je piliće, jaja, sir, pekmez, sarme. Govorio mi je: "Uči, ako želiš da živiš dobro. Ako nećeš, kod mene te čeka posao: kopaćeš ili ćeš raditi kao vodeničar, i bićeš beo, prašnjav i umoran. Biraj!"

Učio sam uglavnom uveče, pri slabom svetlu žiže; preko dana nisam mogao da stignem od škole i posla. Uz to, ometali su me nepoznati ljudi, meni tuđi. Zazirao sam od njihovih sumnjičavih pogleda bez ljubavi. Osećao sam radost samo kada bih, za vreme raspusta, odlazio kući u selo. Tamo mi je sve bilo poznato i drago, pa sam postajao slobodan i srećan.

Hranu mi je spremala kafanska kuvarica; bila je jedra, mlada i veoma lepa žena; jedino sam nju u Kruševcu voleo. Posebno su mi ostale u sećanju njene bele i bujne grudi i oči crne i krupne. Obilazio sam oko nje, samo da joj budem u blizini, i gledao je izdaleka dok je radila. Noću sam je sanjao. Želeo sam do joj se što više približim i da se sprijateljimo. Rado sam je slušao kad je govorila i sa oduševljenjem sam radio sve što mi je naređivala. Ali sam doživeo nešto, veoma ružno, što dugo nisam mogao da zaboravim.

Jednom sam je, neočekivano, zatekao na skrovitom mestu sa gazdinim sinom, koji je bio stariji od mene. Ljubili su se. Videla me je i odmah krenula ka meni. Oči su joj sevnule od besa i ljutine. Uplašio sam se i potrčao brzo u svoju sobu, moleći Boga da me izbavi iz nevolje. Ali pomoći nije bilo. Utrčala je za mnom i za sobom zatvorila vrata.

Obrazi su joj bili zajapureni, usne još crvene od poljubaca, kosa razbarušena, a dojke se njihale ispod tanke bluze, na brzinu zakopčane. Mirisala je na ljubav, bila je još opijena milovanjem. Prekinuta u zanosu ljubavi, i u strahu da ću drugima ispričati o njenom grehu devojačkom, približavala mi se sikćući kao zmija. Stajao sam preplašen u ćošku sobe, i gledao je, takvu, strepeći šta će se dogoditi. Zgrabila me za kosu i oborila na zemlju. Bila je jača od mene dečaćića.

Tukla me dugo, vrišteći: "Iskopaću ti te modre i drske oči! Nećeš ti više gledati ono što nije za gledanje! Otrovaću te. đubre malo! Crkavaćeš lagano, a od tvog smrada zgroziće se grad Kruševac!"

Pritiskala mi je kolenima grudi i trbuh i šamarala me besomučno. Zapamtio sam njen bes i mržnju, i oči kojima me je probadala kao noževima. Ostao sam na podu dugo, izmrcvaren i skoro u nesvesti.

To mi se desilo na samom kraju drugog razreda gimnazije. Preplašila me strašno. Bio sam siguran da će me otrovati hranom ili na neki drugi način ubiti kad joj se ukaže prilika. Sa tim uverenjem ostao sam u gradu samo još nekoliko dana, do svršetka školske godine, zatim sam pokupio svoje stvari i knjige i pobegao u selo.

Ocu i majci sam rekao da sam uvideo da nisam sposoban za školovanje, da ne volim grad i da više neću, ni jedan dan, da živim u Kruševcu.

Seljaci su mi se podsmevali i prepričavali kako nisam sposoban za učenje iz knjiga, nego da sam rođenjem predodređen da budem vodeničar, svinjar ili konjušar. Podsmehe sam dugo trpeo ćuteći, i razmišljao šta dalje da radim. Na kraju sam doneo odluku: u selu nipošto neću zauvek da ostanem!

U petnaestoj godini upoznao saš nekog doktora iz Ražnja, koji je govorio: "U ovom narodu pred svakom kućom su venci ljute paprike. To znači da je narod zdrav. Svi idu u crkvu, mole se. To znači da veruju u Boga, a ne veruju doktoru. Za mene ovde posla nema!" Rekao mi je još da zna za jednu organizaciju koja priprema ljude za oslobođenje Stare Srbije i Makedonije od Turaka, i da su toj organizaciji potrebni mladi ljudi baš kao što sam ja. Obećao mi je, ako pristupim, da ću imati dobru hranu, odelo, konačište, pa i u školu bih mogao da idem, ako to budem hteo. a za rat bi me obučavali najbolji stručnjaci.

Ja sam u tom njegovom predlogu slutio priliku da napustim selo, pa sam o tome počeo da mislim i danju i noću. To nije bila redovna vojska, već naročite jedinice za obavljanje delikatnih i tajnih zadataka, za koje su bili potrebni smeli i hrabri ljudi. Nisam mogao brzo da se odlučim za odlazak jer sam znao da mi roditelji neće dati blagoslov za tu vrstu vojevanja, a bez blagoslova roditeljskog nikuda mi se nije išlo. O tome kako će meni biti nisam mislio; osećao sam se snažnim, i hteo sam da odem zauvek iz sela.

U to vreme voleo sam da čitam romane, ali i knjige o hrišćanskom istinitom životu, koje sam uzimao iz crkve. Naročito sam rado čitao žitija svetih. Zavoleo sam bio svetog Atanasija Atonskog koji je zidao crkve, svetog Jovana Damaskina, svetog Savu srpskog, i druge. Moja dužnost je bila, pored rada u vodenici, da svakog dana, pre spavanja, porodici okupljenoj na molitvu, pročitam po jednu glavu iz Evanđelja i nešto iz poslanica Apostolskih. U sobi, u kojoj se obavljala molitva, svaki ukućanin je imao svoje mesto, sa ćilimčetom na kojem je klečao.

Tih dana, dok sam grozničavo razmišljao o odlasku u vojsku, ostajao sam uveče na molitvi duže od ostalih. Oni su odlazili na spavanje, a ja sam klečao pred slavskom ikonom, sve dok osetim mir, sigurnost i umiljenje u srcu. Ujutru, pošto bih se obukao, obuo i umio, opet sam se vraćao molitvi. Molio sam da mi se otkrije i pokaže šta da radim: da li da idem u vojsku, ili da čekam neku drugu, bolju priliku za odlazak od kuće.

Jedne noći, kad sam zaspao posle duge molitve, probudio me snažan glas, iz neposredne blizine, ovim rečima: "Dobri voje, izađi i vidi!" Glas je bio jasan, pomalo zapovednički. Ostao sam kraće vreme ležeći na krevetu i razmišljajući ko bi to mogao

da me zove usred noći. U prvi mah sam pomislio da možda neko od braće zbija šalu sa mnom. Ustao sam i pogledao pod krevet, ispod stola i iza zavese. Pošto nikog nisam našao, zbunjen i u nedoumici okretao sam se jedno vreme po sobi, zatim sam izašao napolje. Pri izlasku sam se osvrnuo i pogledao sestru; spavala je dubokim snom. Bilo mi je jasno da ona nije čula glas.

Na stepeništu ispred kuće odjednom sam ugledao nekakav čunak koji se iz sredine našeg dvorišta dizao ka nebu. Čunak se dizao vertikalno prema nebu do visine oblaka, zatim se naginjao i u horizontali skretao ka jugu, a zatim se gubio u daljini. Bio je prečnika oko pola metra, a sjajan kao pocinkovan pleh. Uplašio sam se od tog viđenja i zbunio; nisam verovao svojim očima. U tom sam opet čuo onaj glas: "Vidiš li, Dobrivoje?" "Vidim", rekao sam usiljenim glasom. "A znaš li šta znači to što vidiš?" Gledao sam čunak, čuo glas, a ni jedno ni drugo nisam shvatao. "Kako bih mogao da znam? Odakle mi takvo znanje?" Odgovorio sam poluglasno, istovremeno pokušavajući da vidim s kim govorim. Zatim mi je glas rekao: "To znači da ćeš biti poslat u daljine, da ćeš preći mnoge države, a vratićeš se kad budeš isceljen od rana, potpuno zdrav".

Koje daljine? Kakve rane? mislio sam.

Kad sam ponovo podigao glavu iznad dvorišta, viđenje je nestalo.

Ostao sam još kratko vreme napolju i, uveren da se više ništa ne dešava, ušao u sobu u kojoj je spavala moja sestra i dalje duboko i mirno. Bio sam uzbuđen i disao sam ubrzano; osećao sam svežinu noći u plućima. Seo sam na krevet u nameri da se smirim. Dugo sam razmišljao o glasu u viđenju. Trudio sam se da nađem neko objašnjenje.

Gledao sam ikonu svetog Nikole, i krst i Evanđelje na stolu prekrivenom belim čaršavom, i po ko zna koji put se pitao: Kako može čovek da čuje glas, a da ne vidi onog ko mu govori? Kako ja mogu da vidim nešto što nije prirodno i što ne može da se objasni razumom? Da li stvarno postoji neki drugi svet, anđeli, život posle smrti, Bog?

Pri tim mislima primećivao sam, i osećao, da se moja svest ubrzano menja: otvaralo se nešto u meni, ukazivale su mi se veće širine, visine i dubine, sazrevao sam... Brzo je nestajao dečak Dobrivoje, a rađao se zreo, mlad i snažan čovek.

Osetio sam želju da nekome ispričam svoje viđenje; ali sam zaključio da mi niko ne bi verovao, da bi me proglasili i lažovom, možda i ludim čovekom. Tek nekoliko nedelja kasnije otišao sam u manastir svetoga Romana, kod Jefrema monaha, koga sam voleo, i ispričao mu sve u detalje. Slušao me je pažljivo, razmišljao, poluglasno rasuđivao, sumnjičavo vrteo glavom, i na kraju mi rekao: "He znam tačno, Dobrivoje, šta bi to moglo da bude i šta znači... Izgleda malo neverovatno. Po svom predosećanju ako sudim, nije to za tebe dobro. Sačuvaj viđenje sa sebe. I čuti!"

Tada sam bio zaljubljen u Radmilu Miročević, ćerku otpravnika vozova. O njoj sam mislio uvek, pri radu, na molitvi. U snovima sam je viđao nasmejanu i lepu; peo sam se

na tavan, ili sam bežao u šumu i satima sam na kolenima klečao i molio se Bogu da mi je da za ženu. Trudio sam se da i ona mene zavoli kao što sam ja nju voleo. Odustao sam bio i od namere da odem u vojsku; čak mi je bila splasnula želja da napustim selo. Hteo sam samo da budem u njenoj blizini, da je gledam, osećam i mislim o njoj. Nije mi bilo teško da radim u vodenici, niti da se za nju molim satima klečeći; misleći na nju bio sam srećan. Bila je to ljubav duboka, slatka, bolna, tužna i lepa.

Jednog dana trebalo je iz naše vodenice da se odnese brašno kući njenoga oca. Prijavio sam se dobrovoljno da to ja učinim, iako je to bio posao našeg sluga. Goreo sam od želje za njom i koristio sam svaku priliku da je vidim. Radovao sam se dok sam tovario brašno na kola. Upregao sam konje i odjurio k njoj galopom.

Zatekao sam je samu u kući. Pozvala me je da sednem i poslužila slatkim od grožđa i hladnom vodom. Bila je prema meni ljubazna i trudila se da mi ugodi. Osmelio sam se ubrzo da joj kažem da je odavno volim i da bih, više od svega, želeo da se nas dvoje uzmemo i da mi ona postane žena.

U prvi mah ona se začudila mojim rečima, pocrvenela je i oborila oči, i nije znala šta da mi odgovori. Kasnije se osmelila i upitala me:

"Da li se ti šališ sa mnom, Dobrivoje, ili govoriš ozbiljno?" Odgovorio sam joj da je to sušta istina i da sam odavno nameravao da joj sve kažem. Dvoumila se malo, pa je i ona rekla da me voli i da bi pristala da se uda za mene, ali ne zna šta da mi kaže jer ne želi da bude seljanka, da kopa. Spremno sam odgovorio da nisam zauvek prekinuo školovanje, da ću završiti školu ako ona to bude želela.

Nisam je lagao, znao sam da to stvarno mogu, a bio sam uveren da bih za nju učinio i mnogo više od toga.

Bio sam presrećan, kao nikad pre toga u životu, i smiren kao čovek kome je velika želja ostvarena. Sporazumeli smo se da nikome ništa ne govorimo, da ne objavljujemo da smo zaručeni sve do punoletstva, dok ne budemo mogli da se uzmemo. Poljubili smo se. Zlatnik, koji sam bio spremio pre polaska, dao sam joj kao potvrdu našeg tajnog dogovora. Ona je meni dala čarape i peškir.

Majci sam ipak sve ispričao. Njoj sam verovao i mislio sam da će ona odobriti moj izbor i sačuvati tajnu. Nisam tada znao da je moja porodica već imala druge pamere sa mnom. Naime, moj stric nije imao dece i hteli su da me dadu njemu kao posinka, da s njim živim i nasledim njegovu imovinu. Moje obećanje Radmili pokvarilo je njihove račune. Kad je strina čula šta sam učinio, kukala je da sam poludeo čim sam zaručio varošanku koja neće doći u selo.

Ubeđivali su me danima i noćima i na kraju su me ubedili da ona nije za mene. Naterali su me dajoj vratim poklon. Bio sam očajan. Molio sam majku da to učini umesto mene, ali ona nije htela. "Ti si je zaručio, ti ličio moraš zaruke da poništiš! Vрати joj njeno, a zlatnik joj ostavi!"

Morao sam da ih poslušam: uzjahao sam konja i otišao. Zatekao sam Radmilu na česmi u dvorištu, prala je posuđe. Obradovala se kad me je videla. Odmah je ostavila posao, potrčala k meni i prihvatila mi konja. Ali ja nisam smeo ni da je pogledam. Nisam znao šta da joj kažem, sedeo sam na konju kao da sam bio zaleđen. Ipak sam smogao snage i, ne ustajući iz sedla, rekao da sam dobro razmislio i tvrdo odlučio da prekinem naš dogovor. Njoj su odmah grunule suze na oči. "Kako ću ja sad, i šta da radim. Dobrivoje? Sve sam rekla majci!" Bledela je i drhtala. Meni se srce steglo i u grlu se skupljao plač. Molio sam Boga da se zemlja otvori i da u nju propadnem. "Radi kako znaš i umeš", odgovorio sam ne gledajući je. Bacio sam njene darove na zemlju, okrenuo sam konja i pobegao.

Više od mesec dana krio sam se i od Radmile i od ljudi. Bilo me stid. Nikome u oči nisam smeo da pogledam.

Radmilu sam video tek posle dva meseca; bio je praznik ili nedelja. Crkva je bila puna ljudi: bio sam za pevnicom sa drugim pojcima. Ujednom trenutku, za vreme svete liturgije, pogledao sam u narod i spazio je. Gledala je širom otvorenih očiju pravo u mene i plakala.

I danas. posle sedamdeset i više godina, u grudima me nešto zaboli kad se setim svoje ljubavi i nepravde koju sam tom divnom stvorenju učinio. Voleo sam Radmilu, molio sam se danonoćno za nju, Bog mi je uslišio molitvu i dao mi je, kao pticu, u ruke, a ja sam pogazio Božju milost i devojačko srce.

Tada sam odlučio da odem u Ražanj onom doktoru i da mu kažem da prihvatam njegov predlog da pristupim tajnoj organizaciji za oslobođenje Srbije. On me je ubrzo odveo pešadijskom majoru Tankosiću, glavnom organizatoru i instruktoru.

Blagoslov od roditelja za odlazak u komite nisam dobio. To je bila moja prva velika greška; svoje najrođenije nisam poslušao.

Po svaku cenu sam hteo nekuda da odem. Privukle su me i priče o junačkom životu komita, o borbi srpskog naroda za slobodu, o osveti Kosova, Lazara, Miloša. Osetio sam da je došao trenutak da se ostvare dečački snovi o junaštvu i sticanju neprolazne slave. U narodu je rasla želja za oslobođenje svih Srba iz ropstva. Prenošene su od uva do uva, priče o strašnim zločinima muslimana nad hrišćanskim življem, o tome kako muče, otimaju, beščaste.

Ko bi mogao toliko poniženje da trpi?! U nama je sve vrilo od želje za osvetom. Kad konj zarže, govorilo mu se: na Kosovo!

Kod Tankosića smo naučili, tačno i najkraće rečeno, kako ubiti što više ljudi, a ostati živ. Učio nas je da vešto rukujemo bombama, pištoljem, nožem; da se rvemo, prikradamo, uspostavljamo vezu, otkrivamo neprijatelja. Mogao sam da prepolovim cigaretu metkom iz pištolja na udaljenosti dokle je okom vidim, iz deset pokušaja, skoro svih deset puta.

Naučio nas je da mrzimo Turke, i svakog neprijatelja, gore nego đavola, a da za svoj narod položimo život ako treba. Do srži smo bili prožeti mržnjom, a opijeni idealima slobode. Možda sam bio na pogrešnom putu i na pogrešnom mestu, ali istinu govorim kad kažem da je tako bilo. Mislim da svaki čovek mora, i treba, da se bori protiv neprijatelja, ali sam duboko uveren u to da ne sme da mrzi čoveka, već ono zlo koje je u njemu. Pet stotina godina smo podnosili islam, i želeli smo svim silama i sredstvima da se oslobodimo ropstva azijskog. Ne verujem da je tada to bilo moguće bez mržnje i velikih ideala o slobodi.

Tankosić je uzimao nas mlade jer je znao da je za komitske poslove neophodna mržnja, kao i slepa poslušnost. Zreli ljudi nikad ne bi smeli, niti bi pristali da čine sve ono što smo tada mi činili.

Gavrilo Princip je bio fizički slab, suvonjav; Tankosić ga je kao takvog otpustio. I Čabrinović je bio s nama; bili smo drugovi. Gavrilo je bio ponosit mladić. Povredilo ga je bilo što je odbačen, kao što bi i svako od nas bio povređen. Da bi svima, pa i Tankosiću, dokazao da vredi, prihvatio se da izvrši atentat. Sada, kao i onda, mislim da je to učinio muški i srčano, u svemu tačno onako kao smo bili naučeni: stao je na papuču kola i pucao, staloženo, direktno u cara, zatim u caricu. I na sudu se dobro držao, prema dogovoru, i stradao je junački. Od tada do danas spominjem ga u molitvama.

Čabrinović je bacio bombu iz daljine. Rečeno komitski, on se poneo kao kukavica, plašljivko i nespretnjaković. No, o takvim stvarima je teško suditi. I njega spominjem u svojim molitvama.

Major Tankosić je bio strašan čovek, zmija nad zmijama. Za njega je neprijatelj bio isto što i prašina; uvek ga je gledao samo bez glave! Nas, svoje ljude, voleo je i bio dobar prema nama. Ali za neprijatelje je bio gori od najljuće otrovnice, gori od satane! Mnogo je držao do sebe; bio je gord i samouveren, kao da je bio veći od vrhovnog arhandela Božjeg. Siguran je bio u ono što kaže, siguran u uspeh onoga što je smislio da uradi, i uvek je nekako uspevao da među neprijatelje unese pometnju i užas.

Kada je 1912. godine počeo rat mi smo bili potpuno spremni za okršaj. Delovali smo oko Novog Pazara, Tutina, Gračanice, Suve Reke. Nas je direktno podržavao Beograd!

Tursku granicu smo prešli kod Tutina. Obučeni smo bili u lepa građanska odela, sa šeširima na glavi, kao da smo pošli u prošnju devojaka. Glavno oružje su nam bile bombe - četvrtaste srpske bombe, pištolji i noževi. Na turskoj teritoriji smo imali veze među hrišćanskim življem. U mojoj grupi bilo nas je dvadeset i petorica; svi smo se vešto ubacili u tursku pozadinu.

Dobro uvežbani, neprimetno smo se približavali turskim logorima, a u tačno određeno vreme svi smo, nas dvadeset i petorica, bacali po pet-šest bombi u gomilu nepripremljenih vojnika. Za kratko vreme sve je bilo gotovo. Zatim smo vešto i brzo

nestajali, sastajali se na određenim mestima, ponovo se približavali nekom drugom logoru...

Osam meseci smo među Turcima sejali strah i užas; za njih smo bili nevidljivi, kao sablasti, a opasniji od zverova. Za nama je išla regularna srpska vojska, koja se, potiskujući Turke, kretala prema Kumanovu i Makedoniji.

Znao sam skoro o svakom zlu koje su Turci naneli mome narodu; to mi je bilo opravdanje, i pred sobom i pred drugima, za nemilosrdnu borbu. Nisam nalazio opravdanje ni za poturčene Srbe, koji su nam, u većini, bili neprijatelji kao i Turci. Znao sam da smo braća, ali i to da su im srca otrovana đavoljim semenom Muhamedovim. Viđao sam ih u džamijama kad su se molili Bogu, u težnji za sjedinjenjem sa višnjom silom. Međutim, znao sam da je njihova tadašnja molitva bila upućena Bogu da blagoslovi robovanje mene Srbina njima muhamedancima.

Slušao sam Tankosićeva uputstva i vežbao savesno i uporno, da bih bio dostojan učesnik predstojeće slave. Ali me obuzimao nemir dok sam slušao jauke ljudi posle bačenih bombi; tada je u meni zamiralo oduševljenje. Kad sam ostajao sam, uglavnom noću, drhturilo mi je srce i u meni se budilo nešto što me prisiljavalo da grčevito razmišljam o sebi i ispravnosti svojih dela.

Ne znam da li onome koji gine nešto znači strada li od kuršuma, noža, bombe, ili mu se lomi vrat golim rukama; verujem da za njega to nije tako bitno. Ali pouzdano znam da je i te kako važno za onoga koji ubija kako to delo čini! Mi nismo birali sredstva; jedino je bilo važno ubiti!

Zaista je velika mržnja bila usađena u moje srce i u moju savest od strane Tankosića; i verujem da zato nisam mogao razborito da mislim.

Snovi su mi pak kazivali suprotno od onoga što su govorili Tankosić i moji drugovi, pa i moja rodoljubiva svest. Mučili su me strašnim znamenjima i simbolima, kao što su moja dela mučila moje neprijatelje.

Sanjao sam da se provlačim kroz tamne tunele, duboko pod zemljom. Pritiskalo me nešto i guralo me dole, u mrak, takvom silom kao da mi je na leđa bila natovarena zemaljska kugla. Istovremeno sam osećao neprirodan i nesvakidašnji strah i zebnju od kojih mi se ježila koža i cvokotali mi zubi, a srce se stezalo kao da će prepuknuti. Satima sam u snu krkljao i vikao. Čim bih se probudio, skakao sam s ležaja i padao na kolena, dizao ruke k nebu i drhteći, ispunjen stravom i užasom, molio sam Gospoda Isusa Hrista da me spasi. Kad bih se koliko-toliko smirio, seo bih na ležaj i ćutao, nesposoban da mislim ili bilo šta da uradim. Napet i od straha izoštranih čula, slušao sam i osećao oko sebe ledeno mrtvačko crnilo; ono me je obavijalo i dodirivalo moje telo i budilo u njemu jezu. Znao sam, više slutio, da su me tuđi bol, tuđi užas, tuđa smrt, koje sam ja prouzrokovao, sustigli i da me muče kao prokletstvo. Tek posle paklenskih muka i duge molitve, smirivale su me suze; čitav potok suza isticao je iz mojih očiju, i sa

njima je iz mene isticala patnja. Puštao sam ih da slobodno teku niz lice i padaju mi na šake pritisnute na grudi, kao da su suze mogle sa ruku da speru njihova dela...

Snovi su mi ukazivali da treba da promenim svoje ponašanje i delanje. Ali mi razum nije prihvatao misao da treba da odustanem od borbe. Mlad i nerazborit, rezonovao sam ovako: pradedovi moji još od Kosova, od pre pet stotina godina, šalju me u boj; svi ljudi koje znam, šalju me u boj; ja hoću da se borim! Odakle onda u meni ti snovi, to crnilo, strah, stezanje srca - meni koji nisam kukavica?! Kasnije mi se otkrilo, time sam se i tešio, da me sve to snalazi zato što nisam dobio blagoslov svojih roditelja za odlazak u komite.

Zato sam više puta u toku dana, a noću ponajviše, na kolenima molio Boga za spas, iako tada još nisam bio uveren da On i postoji.

Kad sam se jednom susreo sa majkom, ona mi je rekla: "Sine, ti ne braniš sebe i nas, već napadaš na ljude kao vuk na ovce. Sa tobom i oko tebe nije ceo tvoj narod, vi ste pojedinci. Veruj mi: nije dobro to što radiš! Nosite otrov, da ga popijete u slučaju da vas neprijatelj uhvati. To je, sinko, smrtni greh; ne smeš ti sebi da oduzimaš život, nisi ga sam sebi ni dao!" Tada sam donekle shvatio i bilo mi je malo jasnije odakle u meni onoliki strah i mora.

Kad je srpska vojska ušla u Makedoniju, nas nepunoletne dobrovoljce vratili su kućama. Bio sam presrećan kad sam ugledao svoje selo i porodicu. Grlio sam ih sve po redu i plakao sam od radosti što se opet vidimo. Padoh na kolena i, kajući se gorko, od roditelja isprosih oprostaj što sam bez njihovog blagoslova otišao u komite.

Brzo zaboravih svoje muke; kod kuće sam se osećao lak, bio sam veseo i smiren. Oslobođeno napetosti i grča, celo moje biće je blistalo. Neprekidno sam pevušio. Radovao sam se kada bih čuo o uspesima naše vojske. Mala Srbija, koju nazivaju evropskom opštinom, tuče tursku carevinu. Oslobodila je svoj narod, otela je Turcima Skadar i vratila ga Srbima u Crnoj Gori, Bugarima je oslobodila Jedrene, Grcima Pelagoniju!

Turska je bila osiromašila srpski narod po svakom pitanju, izuzev u veri i moralu. Zato je, da bi se stanje popravilo, u vreme pre prvog rata, žena u Srbiji rađala sve dok je utroba za to bila sposobna; za nasilno prekidanje trudnoće, kad bi se veštački uništio plod, kažnjavalo se zatvorom. Prvo muško čedo nije podlegalo vojnoj obavezi. Sin prvenac je pomagao roditeljima u podizanju mlađe braće i sestara.

Domaćin kuće bio je i starešina, i ekonom, i na jedan poseban način sveštenik porodice. Živelo se u kućama čatmarama pokrivenim šindrom, u zemunicama, vajatima, kolibama. Malo je bilo kuća sa krevetima, spavalo se na zemljanom podu, na asurama, rogozinama, ili na kožama i slami, uz ognjišta, nogu okrenutih ka vatrištu. Odžaklije su bile usred kuće, na vatri i tu su preko cele noći goreli panjevi, glavnje, iverje. Hleb se mesio uglavnom od kukuruznog brašna, a jeli su se pasulj, krompir, kupus, sir, surutka,

sušeno meso, slanina, pastrma. Od vremena kneza Milana Obrenovića, skoro svaka srpska kuća imala je pastrmu.

Škole su bile pri manastirima i crkvama; monasi su učili decu pismenosti. Ko bi se opredelio da bude sveštenik, morao je dve godine da provede u manastiru, da se nauči čestitom i pobožnom životu, da se opismeni i osposobi da samostalno vrši službu i vodi crkvene knjige.

Narod je bio složan; ljudi su se ispomagali u svojoj sirotinji. Rodbina, stariji, kumovi, devojke, žene, poštovani su kao svetinja. Kad bi kome bio potreban kum, birao ga je među časnim i poštenim ljudima. Uzimao je onoga koji je radan, uvažavan i poštovan od većine. Odlazio bi tom čoveku, pao na kolena pred njim i rekao: "Kumim te Bogom i svetim Jovanom, krštavaj mi i venčavaj decu, donesi mi sreću u kuću." Kad bi ovaj pristao, on bi ustao sa zemlje i ljubio bi kuma u ruku, pa u grudi.

Kum je poštovan kao svetac. Zato je najčešće i biran u drugom selu, da ne bi u čestim susretima dolazilo do neželjenih reči. Kumom je počinjalo svako veselje u kući, njemu je pripadala najveća čast. Kad bi on dolazio, svi ukućani, od dece do najstarijih, ljubili bi ga u ruku i u grudi, u srce bio on i vrlo mlad čovek.

Prilikom ženidbe i udadbe, stariji su se preko ljudi raspitivali o devojci, o mladoženji i prijateljima, o devojačkom ruhu i darovima. Muškarci su se uzdržavali od opštenja sa ženama u vreme trajanja posta i ženine trudnoće, a poneki sve dok dete doji, a došlo je do dve pune godine života. Sviralo se u gajde i svirale. Krvne osvete u Srbiji, među Srbima, nije bilo; taj podmukli i neljudski običaj srpska hrišćanska duša nije mogla da primi.

Čuvali su se ljudi svakog greha i plašili ga se, kao samog đavola. Bili su uvereni da su u ropstvu azijskom proveli pet stotina godina zbog svojih grehova i nepoštovanja Božjih zapovesti. Zato su se, pored redovna četiri posta, uzdržavali od hrane, pića, polnog opštenja i ružnih reči ili misli, još po nedelju dana pred praznik nekog sveca, da bi dobili od Boga neophodnu pomoć.

Mučen vekovima od Turaka, srpski narod je postao svestan da se može spasti samo Božjom milošću, slogom i međusobnom ljubavlju, pa je zato bio religiozan i moralan, vičan molitvi i trpljenju, kao malo koji narod u svetu.

Po selima je bilo i ludih ljudi. Bolnice za njih nije bilo; čuvala ih je i o njima se brinula porodica, ili su vođeni u manastire na molitve i isceljenje. U odnosima među ljudima iznad svega se cenilo poštenje, ispravan život i rad. Lopovu je ime bilo lopov, neradniku neradnik, bludniku bludnik. Devojke su nosile duge haljine, članak na nozi se nije video od odeće. Velika sramota i ukor, rezil, bruka, za porodicu i rodbinu, pa i za celo selo, bilo je ako devojka rodi. Zato se, kad je sušna godina, šaputalo i govorilo od uva do uva da je to zbog toga što se devojka okopilila, a dete sakrila u neki panj ili u šuplje drvo u šumi; suša će potrajati sve dok kopilče ne raznesu zveri, ptice, mravi i crvi. Isto se

pričalo i kad okiša: treba sačekati da dete istruli i vode ga odnesu pa će se vreme smiriti.

Hajduka je bilo malo; krili su se po šumama, krali su noću stoku, ili presretali ljude na putevima i pljačkali. Narod ih je nazivao lopovima. Nekima od njih bila je ucenjena glava na preko pedeset dukata. Međutim, s njima su se, uglavnom, obračunavali žandari; narod je nerado učestvovao u tome, znalo se da to nije dobro. Nekog hajduka, Antonija, ubio je seljak i za to delo dobio novčanu nagradu. Kasnije, rađala su mu se deca suluda i bogaljasta. Narod je na takvim primerima saznavao, shvatao, da Bogu nije po volji ako čovek ubije čoveka, bio on i hajduk, lopov.

Do 1912. godine kockari su delovali javno. Za svoj "rad" na vašarima, pijacama i po kafanama, plaćali su državi porez. Na početku svakog javnog skupa dobošar je opominjao narod da pazi, i obaveštavao je koliko je kockara prisutno. Žandari su bili dužni da štite one koji pokazuju kockarsku legitimaciju. Ali ako neko uhvati kockara da vara, i posvađa se s njim, i čak ga ubije kad žandar nije prisutan, nije odgovarao sudu za svoje delo.

Voleli smo svoju zemlju, svoga kralja i vladu. Država nije pljačkala svoj narod. Osamdeset odsto stanovništva u Srbiji bili su seljaci. U tom vremenu nije bilo velikih razlika između bogataša i sirotinje. Nenormalne razlike među ljudima pojavile su se tek između dva svetska rata, sa nastankom Jugoslavije.

Ljudi su poštovali prosjake i siromašne. Smatrali su ih Hristovom braćom, anđelima, pa je svako rado davao potrebitom. Ne pamti se da je u srpskom narodu neki čovek umro od gladi. Kad bi se oglasila crkvena zvona, ljudi bi kod kuća i u poljima prestajali sa svakim radom. Stajali su i, okrenuti ka crkvi, krstili se i pognutih glava molili Bogu, sve dok su se zvona čula. A kada je sveštenik nailazio, svi su ostavljali posao i izlazili pred njega da zatraže i dobiju blagoslov. Kad grmi i kad je nevreme, ljudi su se uklanjali od čoveka za koga su znali da je psovao Boga, da ne bi u njegovoj blizini stradali.

Moja porodica je bila bogata; pored zemlje, imali smo vodenicu. Otac je davao brašno siromašnima i pomagao im da obrade zemlju. Međutim, jednom mu se desilo da je oterao neku siroticu. Davao joj je brašno dva-tri puta, a onda je odbio, rekavši joj da treba da radi i da tako zaradi hleb za sebe i svoju decu. Muž te sirotice, Mida, bio je kod nekog gazde sluga. Živeli su u kolibi sa sitnom decom. Zbog dece žena nije mogla da radi, a muževljeva zarada nije bila dovoljna da se prehrane. Kad je otac, kasnije, čuo kako oni žive, pokajao se, i do samrtnog časa ga je to peklo; pa i na smrti je to ispovedio svešteniku kao svoj veliki greh.

Majka je volela ljude, pomagala im u nemaštini ili nesreći, i tugovala kad se nekome desi kakvo zlo. Sećam se siromaha Jefte, koji je u selu bio primer čoveka neradnika. Njegovo carstvo je dolazilo, blagostanje nastajalo, sa zrenjem dudinja. Hranio se opalim dudinjama i ležao u hladu. Tada on ni za kakve pare ne bi hteo ništa da radi. Majka nije mogla, od tuge, da gleda kako gladuje i muči se jedući samo dudinje pa mu je nudila hranu. Ali on nezarađen hleb nije hteo da primi; odbijao je milostinju carski, nadmeno.

Bezbroj puta ga je ona molila da makar nešto malo uradi kako bi zaradio za jelo kad već neće da primi milostinju. Jedva bi ga kadikad umolila da naseče drva, pa da doručkuje. I tada, kad je pristajao, činio je to samo zato da bi njoj pomogao, ugodio joj i otarasio je se. Moja majka je bila milostiva žena. Radovala se i bila srećna kad joj se pruži prilika da pomogne čoveku u nevolji.

U vreme moga boravka u selu, radio sam kod kuće, u polju i u vodenici. Svi ratnici su se vratili iz borbi sa Turcima, Bugarima i Arnautima. Pokopali smo bili mrtve i žalili ih. Ranjenicima su se zaceljivale rane.

Predah je trajao kratko vreme. Osećala se ratna nervoza i samo se o predstojećem ratu govorilo. Znali smo da smo trn u oku Austrougarskoj carevini i Bugarima, i da nas oni neće dugo ostaviti na miru. Svaki dan preživljavali smo kao poslednji dan pred rastanak.

Bio sam se sasvim odmorio i oporavio, i fizički i duševno, od srpskoturskog rata. Šalio sam se sa devojkama, poneku bih pomilovao i poljubio u obraz, koristeći njenu bolećivost zbog izvesnog skorog rastanka.

Nakon što je Gavrilo Princip, na Vidovdan 1914. godine, ubio cara Ferdinanda i caricu Sofiju, i pošto je istekao ultimatum Austrougarske Srbiji, počeo je rat. Moja dva starija brata odmah po mobilizaciji uzjahali su konje i otišli, a ja sam ostao kod kuće, bio sam maloletan za mobilizaciju. Odlučio sam zato da krenem u rat kao dobrovoljac. Mislio sam: kud ide srpska vojska i sav narod, moram i ja. Obučen sam za rat, borio sam se, pa kako da sedim kod kuće dok drugi brane otadžbinu?!

Jasna mi je bila razlika između toga što ću se sada boriti kao narodni vojnik, koji brani sebe i svoj narod, i one vrste ratovanja kad sam bio komita. Nisam osećao grižu savesti što sam nameravao da opet budem tamo gde ću morati nekoga da ubijem; snovi su mi bili mirni, čisti i okrepljujući. Strašno sam bio ogorčen na Švabe. Tek što smo oterali Turke i osetili slobodu, a oni nam ne daju da predahnemo, napadaju nas u nadi da će nas, iscrpljene prethodnim borbama, brzo i lako pokoriti. Do nas su dopirali glasovi da neprijatelji naši, a bilo ih je i među Slovenima, našim komšijama, nazdravljaju i ispijaju čaše - času konačnog uništenja srpskog naroda i Srbije.

Velika je bila tada naša želja za slobodom, i velika vera u sopstvenu snagu naše vojske.

Braća su odvela obadva naša konja, pa sam molio oca da i meni kupi jednoga. On je, međutim, hteo da me pošalje u pešadiju. Nisam na to pristao; molio sam ga i govorio da ću bez konja pre poginuti. Jedva je posle dugih molbi pristao da mi ispuni želju. Zajedno smo otišli u Svilajnac i kupili putastog alata sa zvezdom na čelu. Sam sam mu pregledao kopita, grudi, sapi, zube, da bih utvrdio da je to zaista dobar konj, za pravog konjanika.

U vojsku sam primljen kao dobrovoljac u Tabanovcu, tamo gde se uliva Drina u Savu, i odmah sam stupio u borbu. Rata se nisam plašio, već sam ga bio osetio kao komita. Već kod prvih okršaja oficiri su me приметili, zavoleli su me jer sam bio mlad a vešt i

hrabar vojnik. Tukli smo Švabe na Ceru, Kolubari, oko Beograda, po celoj Srbiji. Naša braća Sloveni: Česi, Slovenci, Hrvati i Srbi iz Bosne i Vojvodine, nisu želeli da se bore protiv nas, i oni koji su uspeali dezertirali su iz austrougarske vojske i predavali se. Želeli su da mi pobedimo. Zato sam i voleo da Švabu, koji našu braću silom tera na nas, u trku s konja ošinem sabljom preko grudi. Tada sam video kako je strašna konjica kad goni vojsku u bekstvu: za Austrijance mi konjanici bili smo strašni sud i kazna Božja.

Pri jurišu, u selu Kopljari kod Arandjelovca, baš kad sam ispalio poslednji metak iz karabina i isukao sablju, kuršum je pogodio moga konja direktno u srce. Pao je kao pokošen, a ja sam poleteo preko njega sa sabljom u ruci i pao desetak metara dalje. Pošto sam tada ostao bez konja, prekomandovali su me u pešadiju, u dvanaesti pešadijski puk.

U predasima, molio sam se Bogu da zaštiti naš mali narod i pomogne nam u našoj pravednoj borbi za slobodu. Ponekad sam ostajao na molitvi po celu noć. Molio sam se za Srbiju većim žarom i predanije nego za Radmilu Miročević, moju prvu ljubav. Te molitve davale su mi snagu i smelost. Uzimao sam mašinsku pušku i bombe, nalazio najpogodnije vreme i mesto za napad, zaobilazio neprijatelja ili mu se privlačio puzeći, i napadao, ne gledajući na broj protivnika...

Pošto smo polupali Počoreka i njegovu vojsku osramotili pred svetom, iz vojske sam otpušten u decembru 1914. godine, kao maloletni dobrovoljac. Kao dobar borac, odlikovan sam sa šest odlikovanja. Ali samo kratko vreme bio sam u selu kao slobodan čovek; ubrzo su počele nove bitke, pobeđe i porazi.

Punoletan sam postao 1915. godine. Nas, rođenih 1896. godine, u srpskoj vojsci bilo je oko trideset i šest hiljada. Te 1915. godine, u mesecu avgustu, počeli smo da se povlačimo preko Kosova ka Albaniji.

Kada smo napuštali svoju državu, tužan, zabrinut i utučen, osećao sam da mi pretilo veliko zlo, da je situacija ozbiljna, prvi put otkada ratujem.

Gonio nas je neprijatelj uhranjen, naoružan, dobro obučen, ali svirepiji od zveri. Nije želeo da nas najuri ili zarobi, već je kao zver bio žedan naše krvi i žurio je da nas što pre uništi i tako zauvek izbriše srpsko ime između Dunava i Jadranskog mora.

Sačekivali smo ih, po nas dvadesetak u zaštitnici i tako ih zadržavali dok glavnina naše vojske odmakne, onda smo se i mi povlačili. Bio sam dobar strelac, ali nikad nisam voleo da uzmem čoveka na nišan i da ga odstrelim kao divljač. Ali moralo se zbog vojske koja se povlačila. Pucao sam iz mašinske puške u hiljade ljudi. Mislim da su mnogi pali od moje ruke.

Umoreni danonoćnim pešačenjem, jednom smo tako legli u slamu da se odmorimo. Bilo je to u blizini Novog Pazara. Zaspao sam brzo. Probudila me pucnjava. Ćipio sam iz slame i onako bunovan ugledao Švabe u streljačkom stroju. Pucali su kao u lovu na zečeve.

Kada su me opazili onako u slami i pospanog, nasmejali su se. Od mojih drugova ni traga; naša vojska je bila otišla, dok sam ja tvrdo spavao, ušuškan u slamu. Uplašio sam se i grčevito smišljao šta da uradim. Ugledao sam u blizini duboku jarugu, sa drvećem po njenoj ivici. Pružio sam dug i lagan korak ka jaruzi, neprestano gledajući Švabe; približavali su mi se uperenih pušaka, smeškajući se. Bili su sigurni da su me ulovili, i čekali pravi trenutak da me odstrele, kao jelena.

Koraknuo sam još dva puta. I ja sam njih gledao sa smeškom, kao da nismo neprijatelji, već da se igramo vojnika i rata. Napravio sam još jedan korak i odjednom se bacio poglavuške u jarugu.

Prolomio se plotun; na mene su opali lišće i grančice. Kotrljao sam se niz strminu nekih pedesetak metara, onda sam đipio na noge i potrčao niz potok. Najgore mi je bilo kad su počeli da me gađaju bacačem. Mine su eksplodirale čas iza, čas ispred mene. Jedva sam se nekako spasao.

Kad sam stigao vojsku, pitao sam svoje drugove:

"Zašto me, bre, ne probudiste kad ste pošli?!"

"Jesi li ti ratnik? Treba neko da te budi, a?!"

Bili su me već otpisali. Mislili su da sam poginuo.

Iz Kosovske Mitrovice stigli smo u Zur, u Albaniji; zatim smo preko Piškopeje nastavili put do Struge. Iz Struge smo pošli za Bitolj sa namerom da odatle pređemo u Solun. Međutim, grčka vojska nam to nije dozvolila. Iz Bitolja smo se vratili u Đavato, gde smo se sukobili i tukli sa Bugarima. Onda smo preko Ohrida stigli ponovo u Strugu; i tu smo se oko dva dana borili sa Bugarima.

Tada se u Ohridu desilo nešto o čemu je teško govoriti bez suza. Neki probugarski orijentisani meštani su nas izdali. Odali su Bugarima gde smo sakrili četiri stotine i pedeset srpskih đaka. Bugari su ih opkolili, pohvatali i poklali sve do jednoga!

U Ohridu i danas postoji groblje gde su sahranjeni ti đaci. Ali prava istina o njihovom stradanju nikad se nije saznala.

Posle smo opet prešli u Albaniju, u mesto Ćefazan. Tu smo uništili topove, zapalili kola, poklali volove. Konje, koji su vukli kola i topove, povelili smo sa sobom. Krenuli smo tada na dug i neizvestan put preko planina. Oko nas nije bilo drveća, ni trave, samo go kamen, siv, hladan. Ni snega nije bilo. Jeli smo živ pasulj, pirinač, brašno. Brašno je upadalo u dušnik i gušilo nas. Mnogi su pomrli od gladi. Preživeli su samo veštiji, koji su uspevali da se domognu hleba. Ko da pobroji sve postradale? Ispruženi na golom kamenu, iscrpljeni, mršavi, smrznuti, izgovarali su sve tiše i tiše: hleba, hleba, hleba... Gasili su se sa tom željom u srcu i u očima.

U decembru, 1915. godine, stigli smo u ravnicu elbasansku. Tu je bilo drva, pa smo založili vatru i prvi put, posle mnogih dana, skuvali smo pasulj. Elbasan je najlepše mesto koje sam u svom dotadašnjem životu video. Sve je tu bilo lepo i udešeno: red limuna, red pomarandži, red maslina - pa opet red limuna i tako u nedogled... Zadržali smo se malo u mestu zvanom Mali Beograd, gde je nekada živeo Jovan Vladimir, i onda nastavili dalje.

Na tom našem putu sačekivali su nas Albanci sa zapetim puškama, iza svakog kamena i žljeba. Koga god su mogli, ubijali su. Uzimali su nam oružje, skidali do gola i ostavljali nepokopane, kao mrcine. Mnogi naši vojnici su tako nastradali. Nisu nas napadali kad smo bili u većim grupama, nisu smeli da stupe u borbu otvoreno. Nemam reči da opišem te ljude, niti načina da iskažem svoje utiske o njima. Bili su svirepi i pohlepni. A kad smo koga uhvatili i malo ga pritegli, ljubio nam je noge, pretvarao se u prašinu, samo da spase sebi život.

Na tom putu mislili smo samo na to kako da preživimo, i ko će koga i kako da ubije. Ni Bogu se nismo molili za spas i pomoć. Ostavljen na milost i nemilost neprijatelju, uzdao sam se samo u sebe i svoje drugove.

Ali u najtežim mukama sećao sam se svog viđenja, onog u dvorištu, i glasa koji mi je rekao da ću ići daleko na jug, da ću videti mnoge zemlje i da ću se vratiti kući kad izlečim rane. Naročito sam se sećao onoga dela govora o mom povratku kući. To me je hrabrilo i davalo mi izvesnu nadu da ću preživeti rat.

Bili smo uvereni da je naša domovina, Srbija, propala, i da ćemo biti doživotni emigranti. Osećali smo se jadno, kao najnesrećniji ljudi na kugli zemaljskoj. Samo one koji su ostali kod kuće, žene, decu i starce širom Srbije, i Crnogorce koji su kapitulirali, zamišljali smo nesrećnijima od nas, kao roblje švapsko i bugarsko. Lakše je nama, koji bar nismo robovi, tešili smo se. I dobro smo znali da se toj srpskoj nesreći raduju naši susedi i braća po krvi, a najviše, verovali smo, Franja Josif i Papa rimski.

Ubrzo smo krenuli ka Kavaji i Fijeri. Prešli smo tri reke: Škumbu, Semenu i Vojušu, i došli u Valonu. Odatle smo pošli pravo za ostrvo Vido, morem. Putovali smo italijanskim brodovima.

Od trideset i šest hiljada, rođenih 1896. godine, koliko nas je krenulo na put preko Albanije, ostalo je šest hiljada, i to samo tri hiljade sposobnih. Više nas je pomrlo od gladi nego što je poginulo od Bugara i Arnauta.

Hiljade majki i očeva, sestara i braće, tugovalo je za nastradalima danonoćno. I mi koji smo preživeli žalili smo ih, ali i radovali se spasenju, oslobođeni patnji. Od Kruševca do Valone preživeo sam sa tri tajina i malo projinog brašna.

Od ostrva Vida, na sanitetskoj lađi sa iscrtanim crvenim krstovima, krenuli smo za Bizertu. Putovali smo dvadeset sedam dana, morem, potom vozom u Sidi Abdalu, u bolnicu.

Tek kada smo se malo oporavili, oni koji su verovali u Boga počeli su da se mole i da se nadaju spasenju. Govorili su nam da spasenja nema bez iskušenja, niti vaskrsenja bez smrti. Držali su nam govore, hrabрили nas.

Podstaknut od sveštenika, govorio sam i ja vojsci. Ne sećam se tačno šta sam sve tada kazao, ali znam da je bilo reči o našem sigurnom povratku kući, o pobedi i slavi. Kad sam završio, sveštenik je upitao:

"Jesi li ti baš siguran da ćeš se vratiti kući?"

"Da, siguran sam! Vratiću se i biću zdraviji nego što sam u ovom trenutku."

Kad sam to rekao, uzdao sam se u svoje viđenje. Počeo sam u njega sve više da verujem.

U Sidi Abdali ostao sam nekih četiri meseca; oporavljao sam se i uzgred pomagao ranjenicima. Zatim, istim putem, vratio sam se natrag u Bizertu, odatle sam otišao u dubinu Afrike, u mesto zvano Lazuz. Tu sam obučavan za borbu u novim uslovima i sa novim oružjem, oko mesec dana.

Kad smo videli savezničku vojsku, njihovu opremu i naoružanje, tek tada je među nama počelo da se glasno govori o povratku u Srbiju, mada nam je ipak bilo teško da poverujemo u to jer smo znali da se jaka sila nalazila tamo. O povratku su pisale naše novine, štampane na srpskom jeziku, ćirilicom.

U Sidi Abdali, u Africi, te 1916. godine, jednom su nas izveli iz kasarni i odveli u drugu zgradu, pred neku sobu, i naredili da prođemo kroz nju polako, u redu jedan po jedan. Videli smo dve žene na bolesničkim krevetima; bile su paralizovane i polusvesne. Lekari su ih otkrili do iznad pojasa, a oficiri nam naredili da ih pažljivo pogledamo.

Nesrećnice, nisu imale ni mesa ni kože između nogu; štrčala je samo prljava žuta kost, a ispod nje, u donjem stomaku, videla se creva. Kao maljem udareni, ošamućeni i zanemeli, bili smo zgranuti do tada neviđenim prizorom. Širio se smrad, nesnošljiv i grozan. Rekli su nam da će one umreti najduže za četrdeset osam sati.

Zatim su nas odveli u drugu sobu. Isti nas je smrad zapahnuo. Tamo su nam pokazali muškarca kome su odsekli onog nesrećnika. I za njega su rekli da će uskoro umreti.

Pukovnik nam je potom rekao: "Kod nas u Srbiji ove bolesti skoro i nema. U ovoj zemlji možete i vi ovako da prođete, jer je ovde ova bolest česta. Ako se Boga ne bojite, kad činite blud, bojte se sifilisa!"

Ali mi smo bili mladi ljudi, pa je rđavo raspoloženje od svega toga u nama kratko trajalo. U Lazuažu je bila podoficirska škola kojom je upravljao pukovnik Tomić. Imao je mladu i veoma lepu ženu. Šepurili smo se pred njom i bili smo srećni kad bi nas pogledala. Ona je bila jedina žena Srпкиnja koju smo imali prilike da gledamo posle dugotrajnih patnji. Snaga nam se vraćala, sa njom se probudile i želje. Zaboravili smo sifilističare, i svi smo sanjali mladu pukovnikovicu. Mirisala je na naša polja i livade kad cveta trava, bagrem, jorgovan. Crna kosa upletena u pletenice, oči, njene bele grudi, budile su u nama nadu i želju za životom. U njoj smo videli našu neprebolnu Srbiju, naše roditelje, braću, sestre. Voleli smo je više nego što se voli lepa žena.

U Bizerti još ništa nisam bio čuo o komunistima. Tek 1917. godine saznao sam da se u Solunu pobunila jedna ruska divizija, komunistička. Francuzi su razoružali vojnike i stavili ih u logor, među žice. Sticajem okolnosti, kasnije sam bio određen da ih čuvam. To je bilo u polju Mikri, a čuvao sam ih oko dva meseca. Slušao sam ih kad su nam govorili da ne treba da ratujemo i prolivamo krv za bogataše i zelenaše, da radnici, seljaci i proleter, u svim zemljama, treba da se dogovore i da složno odlože oružje, i da se oslobode vlasti buržuja. Mislio sam da je zaista lepo to što su oni govorili, sviđalo mi se to. Ali sam istovremeno bio svestan i znao sam da Švaba i Bugarin neće da odlože oružje dok ne porobe i opljačkaju nas Srbe, a da mi moramo oružjem da se borimo i da pobedimo, ako želimo da se vratimo na svoja ognjišta i da oslobodimo svoju domovinu.

Dok sam čuvao pobunjene Ruse, sreo sam dva srpska monaha iz Svete Gore. Jedan od njih se zvao Vićentije Jović, i bio je jeromonah, starešina nekog manastira u Srbiji.

Pre toga susreta nekoliko sam godina gledao smrti u oči, gladan, smrznut, ili direktno u sukobu sa ljudima: nožem, puškom, pa i golim rukama. Gonili su nas, uništavali, radovali se našoj nesreći, kao da smo bili krivi već time što smo živi. Mnogi moji poznanici i drugovi, zaslugom besnog i zlog čoveka, završili su život u strašnim mukama. Verovao sam da može da se savlada i najveće zlo, ali ljudsku zlobu izgleda da je nemoguće uništiti. Bio sam uveren da je sa početkom rata iščezlo dobro iz čoveka, a da je zavladao zakon jačega i opšte gramzivosti.

Dok sam stajao po strani i slušao tih i smiren govor dvojice monaha, Svetogoraca, i video ljubav i toplinu u njihovim očima i dobrotu u opštenju i smirenosti u ponašanju, prosto nisam mogao da poverujem da još postoje na svetu takvi ljudi, bez lukavstva i mržnje. Bili su mi nekako nestvarni, neobični, iako sam još od rane mladosti dobro poznavao monahe. U njihovom prisustvu i mene je obuzela toplina i radosno mi je kucalo srce; kao da sam zaboravio na rat i na ono što me još čeka, spustio sam misli u sebe, zaronio sam u dubinu svoga bića i namah se setio Boga i svoga viđenja pred rat. Prvi put sam jasno rekao sebi: Dobri voje, prešao si mnoge države, stigao u daleku zemlju na jugu, to ti je dokaz da je viđenje istinito. Što se rana tiče, znao sam da nam borbe tek predstoje.

Tada sam u trenu sagledao svoj protekli život, i duboko osetio da postoji nad nama neka višnja sila, koja me je sve više uveravala da postoji Bog.

Monasi su se vraćali iz Pariza, gde su bili završili teološke studije. Vićentije Jović mi je poklonio "Dobrotoljublje" štampano na ruskom jeziku. Kao stražar, dok sam čuvao diviziju ruskih komunista u Mikri, polju solunskom, iz te knjige sam čitao mistična iskustva pravoslavnih svetitelja. Kad su otišli ostavili su mi i druge knjige. Čitao sam ih od ishoda do zahoda sunca, i uz lampu preko cele noći. Ruski sam bolje razumevao nego staroslovenski. Ipak "Dobrotoljublje" nisam mogao potpuno da razumem, nije mi sve bilo jasno.

Kad sam se sasvim oporavio od puta preko Albanije, poslat sam na Solunski front, u Moglenske planine; raspoređen sam bio u II četu, II bataljon, XII pešadijski puk, "Puk cara Lazara".

U prvo vreme bio sam u mestu zvanom Kravički potok. Naši i bugarski rovovi bili su udaljeni jedni od drugih najviše sedamdesetak metara. Napadali smo povremeno jedni druge, stalno se čarkali, oprobavali se, danju i noću. Sve je bilo u redu dok oni nisu nabavili odnekud rovovsko oružje zvano merzer. Tada su nam dojadili, i ojadili nas. Tražili su nas tim prokletim topom nasumice, i često nas nalazili. Naša artiljerija nije mogla da uništi njihov merzer, bili smo preblizu jedni drugima, pa je postojala velika opasnost da tuče i po nama.

Kao da se danas zbiva, sećam se događaja kad sam na objavnici, između dva rova, bio na straži. U zemlji, a odozgo prekrivena deblima drveća, džakčićima peska i maskirana travom, objavnica je imala tri puškarnice: levu, desnu i srednju, da bih iz nje mogao da se branim u slučaju napada. Bila je noć, oko jedanaest, ili je prošla ponoć, ne sećam se tačno, neki me glas pozvao po imenu i rekao mi: "Beži, Dobrivoje, poginućeš!"

Trgao sam se, predosećanje me je nateralo da brzo istrčim iz objavnice i utrčim u sprovodnicu. Nije prošlo ni petnaestak sekundi, a zrno merzersko palo je u objavnicu. Zrno je probilo krov objavnice, prelomilo klupu na kojoj sam sepeo, zabilo se u pod jedan metar u dubinu, i eksplodiralo. Od detonacije sam pao i lupio glavom o zid sprovodnice; zadobio sam vrlo jak potres, iako sam imao šlem. Onako ošamućen, pomislio sam bio da sam teško ranjen. Ali čim sam otvorio oči i ustao, znao sam da sam čitav. Tako sam se, zahvaljujući nepoznatom glasu, spasao sigurne smrti.

Godine 1917. vodile su se velike borbe između nas i Bugara i Švaba, na Obloj čuki, na planini Kožuh. Tukli smo se topovima i lakim oružjem, a izlazili smo često i iz rovova i borili se prsa u prsa. Uvek sam osećao strah kad je trebalo da izađem iz zaklona i krenem u juriš, na cevi pušaka i mitraljeza, na bombe i bajonete. Ali u samom okršaju strah je iz mene sasvim nestajao.

Ginuli su kraj mene moji najdraži prijatelji, zemljaci, komšije; nisam bio siguran da će mi najbolji drug do kraja dana ostati živ. Ali nisam očajavao, zahvatio me čudan mir, ravnodušnost, u prisustvu bliske smrti, ali smrt me nije potresala kao u prvim danima rata.

Tada sam, nakon pročitanih knjiga, bio prilično upoznat za hrišćanskom istinom. Sećao sam se i reči onih komunista koje sam čuvao u Mikri, polju solunskom. Osećao sam besmisao rata i pokušavao sam da se smirim, a da ne mrzim ljude protiv kojih sam se borio. Pokušavao sam da prepoznam zlo koje je izazvalo kaos među ljudima i da k njemu usmerim svoju mržnju. Utvrdio sam da ljudi nisu bili u rovovima po svojoj volji, da su tamo prisilno, da izvrše volju i zapovesti svojih nečovečnih vladara. Želeo sam u potpunosti da razumem razloge za mržnju između zaraćenih strana, ali mi to nije baš polazilo za rukom. Pomišljao sam šta da učinim da bismo se pomirili, ali nisam znao šta ja kao jedinka da preduzmem da prestane međusobno ubijanje i da se vratimo kućama.

Jednom, dok sam tako razmišljao, trojica Bugara su izašla iz rova i došla na izvor, udaljen od mene pedesetak metara. Bili su bezbrižni i očigledno srećni što su na suncu i vazduhu; nisu ni slutili da smo mi u blizini. Po navici, podigao sam pušku i nanišanio u njih. Gledajući niz cev, video sam ih kako se smeju i pričaju, mašući rukama. Bio sam dobar strelac, mogao sam svu trojicu lako da usmrtime. Ali sam ih pustio da se napiju vode, a potom opalio iz puške nekoliko puta u stenu iznad njihovih glava. Uplašili su se i bacili se na zemlju; zatim su se, kao hrčci, bauljajući, uvukli u svoj rov. Nisam mogao da ubijem te ljude, koji su bili radosni, i koji su za nekoliko trenutaka zaboravili da su tu gde vlada smrt.

Kad sam kasnije mislio o tom svom postupku, osetio sam u sebi radost i rađanje neobične blagosti, milja. Danima sam bio ispunjentim lepim osećanjem. Dičio sam se u sebi i tvrdo verovao da sam učinio dobro pred Bogom i pred ljudima; ali sam bio svestan da sam prekršio ratno pravilo.

Dobro smo bili zaklonjeni od mitraljeza i topova, ali nam je mnogo jada zadavao onaj prokleti merzer. Probijalo je zrno rovovske tavanice kao od šale, a eksplozija je dizala u vazduh i po sedmoricu - osmoricu, kidajući ih na komade. Naša komanda je morala da odluči da se rovovsko oružje uništi bombama; drukčije nismo mogli da se oslobodimo tog zla.

Starešine su tražile dobrovoljca za izvršenje akcije. Čutali smo, razmišljali, oklevali. Svi smo mi bili dobri i iskusni borci, ali se nikome nije išlo kroz kišu kuršuma ka bugarskim rovovima. Baš tada dok smo se kolebali, palo je zrno u rov do našeg rova, i usmrtilo petoricu mojih dobrih drugova. Uzdrhtao sam; želudac mi se skupio od muke. Bio sam svestan da svakog od nas čeka takva smrt. Znao sam da taj top mora da se uništi, ali se nisam prijavio odmah, nešto od straha, a više zbog uverenja da nije u redu da čovek sam krene da ubija i sveti svoje prijatelje. I pored svega nisam mrzeo Bugare, ali sam znao da moramo nešto da učinimo, da ih onemogućimo da nas i dalje masovno ubijaju.

Čutao sam, i ostali su čutali, ali sam znao da ja imam najviše iskustva u tim veštinama oko prikrađanja neprijatelju i bacanja bombi, što sam bio naučio kao komita kod majora Tankosića. Znali su to i oni, gledali su me... Tada sam pomislio na svoje viđenje u dvorištu i na glas koji mi je govorio: vratićeš se kući izlečen od rana... Odmah sam odlučio; želja da uništim merzer potpuno me obuzela, nisam mogao da izdržim a da se ne javim za akciju.

Oko četiri časa po podne krenuo sam da uništim merzer. Poneo sam šest bombi i pištolj. Od naših rovova pružala se kamena stena visoka oko pola metra, slična grudobranu, ukoso do samih bugarskih rovova. Privlačio sam se pažljivo, donekle njome skriven; osluškivao sam paljbu iz lakih oružja, da bih znao na šta je usmerena bugarska pažnja. Straha u meni nije bilo, ni oklevanja i nesigurnosti; bio sam usmeren samo na očuvanje života i na uništenje merzera. Kretao sam se polagano priljubljen uz zemlju.

Dopuzao sam na oko pet metara ispred bugarskih rovova; izvadio sam bombe iz torbice i odšrafio ih; ostao sam u tom položaju, skriven iza većeg kamena, sve dok merzer nije opalio; nakon eksplozije otkrio sam tačno mesto gde se, nalazio. Pucnji sa bugarske strane sasvim su prestali, očekivali su efekat svoga topa. Iskoristio sam taj trenutak. Naglo sam ustao i potrčao ka rovu. Iz bliske blizine brzo sam ubacio svih šest bombi. Nakon prve čuli su se jauci i kuknjava; posle šeste bombe sve se bilo utišalo.

Pri povlačenju Bugari su me opazili; počeli su da tuku mitraljezima i bombama. Jedna eksplozija prebacila me je preko kamena iza kojeg sam taman hteo da se sakrijem. Izgubio sam svest.

Sigurno bih poginuo da me eksplozija nije bacila iza kamena; tamo sam bio od Bugara zaklonjen. Bomba mi je slomila levu nogu iznad članka, probila lobanju iza uva, a od potresa mi je pukla bubna opna. Mitraljez me pogodio u desni kuk i u grudi; jedan kuršum se zaustavio u levom plućnom krilu. Desna ruka ostala mi je prebačena preko ivice kamena, nezaklonjena. Kasnije su mi drugovi pričali da su je Bugari gađali iz pušaka. I tu sam imao sreće, samo su je jednom pogodili poviše lakta.

Ležao sam onesvešćen, bio sam u agoniji do osam časova uveče. Kad se smračilo, došli su bolničari po mene i tada su videli da sam živ. Stavili su me u šatorsko krilo i dovukli do naših rovova. Onda su me odvezli u neku varoš između Đevđelije i Soluna, mislim da se zove Veterkop. Tek tamo sam se osvestio i saznao da sam uništio merzer.

Pričali su mi drugovi da je komandir /pre rata je bio učitelj u Belim Vodama kod Trstenika/, plakao kad me je video u ranama i onesvešćenog. Znao je on koliko su mi značile moje knjige pa ih je sve stavio uz mene na nosila, i naredio vojnicima da ih sačuvaju i da mi ih daju kad dođem svesti.

Pošto su me previli, Englezi su me iz Veterkopa prebacili u Solun u bolnicu regenta Aleksandra. Tu sam bio dva dana, zatim sam francuskom lađom krenuo za Alžir. Ne sećam se koliko sam dana putovao morem.

U Alžiru sam prvi put u životu video lift; bilo je to u bolnici. Sećam se da je iznad krova zgrade, u kojoj je bila bolnica, prolazio voz. Čudilo me je kako bolnica može da se nalazi ispod železničke pruge.

Lečili su me francuski lekari. Prvo su mi očistili lobanju iza uva, operisali uvo i izvadili sitne komade gelera iz ruke i tela. Bili su pažljivi i savesni; učinili su sve što je bilo u njihovoj moći. Snimili su mi pluća rentgenom i utvrdili da se u njima nalazi kuršum, u blizini srca. Rekli su mi: "Da bismo izvadili kuršum, moramo da sečemo grudni koš. Ako to učinimo, treba da znaš da ćeš do kraja života ostati nesposoban. A ako kuršum ostane unutra, moraćeš uvek da ležiš na desnoj strani kad spavaš i, uopšte, moraš da se paziš, da kuršum postepeno siđe ispod srca i da ti ne smeta. Odluči sam!"

Razmišljao sam i odlučio da me ne operišu. Operacije desnog kuka i lakta trajale su dugo i bile su bolne. Desna ruka mi je bila ukočena posle operacije, u njoj su ostali sitni komadi eksplozivnih zrna. Rane su mi sve u svemu brzo zarastale.

U bolnici sam čitao svoje knjige; jedan me je ranjenik zato zvao sveštenikom. Dok sam čitao žitija sv. Jovana Damaskina, često sam u sebi ponavljao jednu njegovu molitvu koja mi se veoma svidela. Mislio sam: zlikovci su sv. Jovanu Damaskinu odsekli ruku, i on je molio svetu Bogorodicu da mu ruku vrati. Obećao joj da će ispevati pesmu o njenoj milosti i da će celog života raditi na dobro crkve, i ona mu je molitvu uslišila. Zašto ne bih i ja učinio isto? Dugo sam se molio i obećavao da ću zidati crkve, ili da ću pomagati zidanje crkava, i da ću davati milostinju siromašnima. Mnogo su mi u tim teškim vremenima pomagale moje knjige. Čitao sam ih, gutao njihove poruke, i potpuno razumevao smisao tih reči.

Oporavljao sam se brzo; ustajao sam i kretao se; ali mi je smetala ukočenost desne ruke, stalno sam mislio kako da je osposobim. Nakon izvesnog vremena, bolničar me odveo u jednu prostoriju i naredio mi da sednem na stolicu koja je bila pričvršćena uz neku čudnu mašinu. Zatim mi je ukočenu ruku položio u neko koritance na toj mašini i čvrsto ju je uvezao kaišima. Drugu ruku i telo pričvrstio mi je kaišima za stolicu. Mirno sam ga posmatrao dok je radio, ne znajući šta namerava da mi učini. On je u mene gledao prijateljski, smešio mi se.

Pošto me dobro uvezao, pritisnuo je neko dugme, a mašina je odjednom počela da radi; ono koritance mi je savijalo i ispravljalo ukočenu ruku, ona je krckala i pucala.

Majko moja, kako me to bolelo! Kukao sam iz sve snage, bolničar je pevao što je mogao glasnije. Upišao sam se!

Nikad više u blizinu te sobe nisam hteo da dođem! Ubeđivali su me i lekari i bolničari da izdržim terapiju, da će se ruka tako sasvim razgibati, ali ja nisam hteo ni da ih slušam. Bežao sam i krio se; plašio sam se da me ne prevare ili da me silom opet ne stave u onu mašinu.

Silno sam želeo da mi ruka ozdravi, pa sam se neprestano molio Bogorodici; uz to sam ruku masirao, savijao je, pario, šta joj sve nisam radio samo da je osposobim. Mašina je možda samo započela, ali sve ostalo sam dovršio sam, kako sam znao i umeo. Lečenje je potrajalo malo duže, ali me nije bolelo.

Nekih sedam meseci sam proveo u bolnici u Alžiru. Pri kraju lečenja, preko Crvenog krsta iz Ženeve, dobio sam pismo od svoje porodice iz Srbije. Obavestili su me da su Bugari obesili mog najstarijeg brata u selu Gaglovu kod Kaonika, zato što je srušio železnički most kod Đunisa. A oca i sestru Bugari su, tražeći novac, toliko tukli da su ih polumrtve odneli u bolnicu u Niš da se leče, ali da nema nade u ozdravljenje.

Obuzela me takva jarost da sam odskočio od poda do plafona. Krv mi je jurnula u lice, a neka strašna, meni do tada nepoznata snaga, probudila se u telu. Nisam više osećao rane! Žalio sam za bratom i želeo sam da ga osvetim. Želeo sam da istog časa jurnem na Bugare i njihove rovove.

Bio sam potpuno zaboravio na evanđeljsku poruku: "Ne sudi da ti ne bi bilo suđeno" i "Voli neprijatelje svoje". Odmah sam zatražio da me iz Alžira, iz bolnice, prebace u Solun. Međutim, vojna komisija me pregledala i oglasila nesposobnim za borbu. Odredili su me da budem bolničar u bolnici regenta Aleksandra. Kad su mi to saopštili, rekao sam: "Ja hoću odmah da idem u svoju jedinicu! Ako mi ne dozvolite, uteći ću!" Tako sam ih privoleo da učine ono što sam ja hteo.

Prvi i poslednji put u životu radovao sam se što me je major Tankosić obučio veštini ratovanja; poljubio bih ga, da je bio tu. Kao nikad do tada, željno sam očekivao okršaje sa Bugarima. I osećao sam da, negde u daljini, i moj drugi brat tako misli i da se već sveti.

Tada sam obavešten da sam za uništeni merzer odlikovan Ordenom belog orla s mačevima, III reda.

Kao što rekoh, privoleo sam bio vojnu komisiju da mi odobri povratak u jedinicu. Međutim, nisam mogao da pročitam šta je bilo upisano u moju vojnu knjižicu, jer je pisalo na francuskom. Kasnije sam saznao da je tamo stajalo da mogu da učestvujem u borbi, ali u nekim lakšim akcijama i pod uslovom da ne nosim pušku o desnom ramenu.

Kad sam stigao u svoju jedinicu, komandir se obradovao, zagrlio me i poljubio, kao da smo bili najrođeniji. U srpskoj vojsci, tog vremena, nije se čulo ni zapamtilo da je pretpostavljeni starešina zagrlio svoga vojnika. Ali on je mene zaista voleo i radovao se što sam živ i što smo opet zajedno. Na njegovo pitanje da li sam sposoban da se borim, rekao sam: "Dajte mi bombe!"

Dali su mi nemački konjički karabin. Nemci su ga zvali manliher; bio je lak za nošenje; kalibar mu je odgovarao francuskoj municiji, ali meci nisu mogli da uđu u šaržer, tako da sam stavljao po jedan metak u cev. Prihvatio sam ga jer mi nije ni bio tako važan. Svu nadu sam polagao u bombe i pištolj. Isprobao sam da nišanim desnom rukom, da bih video jesam li isti posle ranjavanja. Bio sam sposoban kao i ranije; cigaretu na udaljenosti dok je oko vidi, lomio sam zrnem iz pištolja iz deset pokušaja skoro svih deset puta.

Iz bolnice sam došao avgusta 1918, a već 14. septembra počela je ofanziva za proboj Solunskog fronta. Imali smo oko šest stotina topova, plus bacače i ostalo oružje. Bugari i Austrijanci imali su, verovatno, još bar toliko.

Dva dana i dve noći tukle su hiljade raznoraznih topova. U toj "bubnjarskoj vatri", prašina i magla od dima dizale su se u nebo okružujući površinu od oko deset kilometara. U polutama, koja je mirisala na barut i dim, grmelo je, pucalo, sevala vatra, čuli urlici, jauci i zapomaganja. U stalnoj napetosti i strahu, u jednom trenutku sam pomislio da ću poludeti. Da je bila borba prsa u prsa, ili da smo se tukli iz rovova, nekako se i ne bih plašio, ovako granate su padale svuda oko mene, zemlja je prštala: nisam znao gde da se sakrijem, niti koje je mesto sigurno. Mogao sam svakog časa da budem raznet na komade i da postanem krvava prašina. Kad više nisam znao šta bih, kleknuo sam, ruke i glavu podigao k nebu i zavapio:

"Sveti oče Nikolaje, slavo moja, spasi me odavde, molim te. Ako preživim, upaliću ti sveću, od čistog voska, deset kilograma tešku. Molim te i kunem ti se!" /Slagao sam ga. Upalio sam sveću od dva kilograma. Nisam mogao da nađem više voska, a nisam imao ni dovoljno para/. Molio sam i svetog Arhandela Mihaila: "Sveti Arhandele Mihailo, ti si blizu Boga, zamoli ga da me spase".

Sutradan su nas, pešadiju, povukli u pozadinu, da se odmorimo i smirimo. Ali smo se, ubrzo, čim je prestala artiljerijska paljba, vratili na položaj. Tamo je sve gorelo: zemlja, drveće, trava, rovovi, leševi. Išli smo kroz smrad, dim i vatru. Bugari i Švabe, na položaju ispred nas, bili su već izginuli. Samo na Slonovom uvu, kako se zvala ogromna gromada testerastog kamena, bilo je živih, jer su stenama bili dobro zaklonjeni od topova. Kad smo im se približili, pripucali su i jurnuli na nas.

Iz pozadine su nas tukli mitraljezima, pa nismo mogli nikako da im priđemo. Na svom položaju bili su dobro utvrđeni i zaštićeni. Pošto nismo mogli, niti smo hteli da odugovlačimo sa probom njihove odbrane, morali smo brzo nešto da smislimo. Komanda je odabrala mene i još dvojicu; naredili su nam da pronađemo mesto sa kojeg bismo mogli neopaženi da se popnemo na stene. Zadatak smo izvršili uspešno. Naša vojska mogla je da krene u napad.

Bugari su se ogorčeno branili. Ušli smo, na kraju, u borbu prsa u prsa. Mi Srbi najbolje smo tobđžije na svetu, ali su Bugari strašni borci na nož. Zato nam je bilo veoma teško da se borimo sa njima u neposrednoj blizini.

Bio sam dobro pripremljen za borbu. Bio je trenutak da se svetim za brata, oca i sestru. Imao sam punu torbu bombi i mnogo metaka za pištolj. Svi smo želeli da potučemo Bugare i da se vratimo u svoju zemlju. Bili smo vešti i hrabri vojnici; jurišali smo i borili se kao zmajevi. Nisam žalio sebe. Video sam pred sobom samo: osvetu i put za Srbiju.

Kroz dim i prašinu opazio sam jednog Bugarina; išao je prema meni. Nisam više imao ni jednu bombu, pištolj je bio prazan, puška takođe. Bugarin je bio blizu, nisam imao vremena da ubacim metak u cev. Na moju sreću, i njegova je puška bila prazna. Jurnuli

smo istovremeno jedan prema drugome; bajoneti su nam se ukrstili, puške se sudarile i odletele uvis. Uхватili smo se u koštac.

Dva dana i dve noći tukle su hiljade raznoraznih topova. U toj "bubnjarskoj vatri" prašina i magla od dima dizale su se u nebo okružujući površinu od oko deset kilometara. U polutama, koja je mirisala na barut tačno, znam samo da sam osetio da je od mene jači. Nisam mu se dao, a njemu se, izgleda, žurilo da me što pre obori, a onda dokrajči nožem.

Najednom se kraj moga uva prolomio jak pucanj. Bugarin je odmah klonu i pao pred moje noge; video sam mu smrskanu glavu. Gledao sam u njega, zbunjen, i tada sam osetio na licu neku žitku masu; klizila je niz čelo na lice, i pretila da mi zatvori oči. Obrisao sam se rukom, šaka mi je bila puna njegovog mozga i krvi.

Okrenuo sam se i video svoga komandira; u ruci mu je bio pištolj. Rekao mi je: "Ubriši se. Ubriši lice, Dobrivoje". Iz džepa sam izvukao krpu, koju sam koristio kao maramicu, obrisao se i bacio je na zemlju. Komandir mi je dao nekoliko bombi, zatim sam napunio pištolj i karabin i krenuo napred.

Naši su već stigli na Slonovo uvo i sasvim su očistili položaj od Bugara. Zatekli smo tri ovce, tek su bile odrane i još vruće, sir u kantama, papriku. Nisu nas očekivali tako brzo. Jurili smo ih još kilometar-dva, potom je Timočka divizija nastavila da ih goni. Mi, Šumadinci, bili smo u tom ratu nezamenljivi za probijanje fronta, a Timočani su bili nenadmašni u gonjenju neprijatelja u bekstvu.

Nakon dva dana stigli smo u selo Konopljište. To je bilo prvo selo u koje sam ušao posle mnogih godina.

Starešine su me javno pohvalile što sam dobrovoljno došao iz bolnice i borio se, iako sam bio ranjen. Predložen sam za Zlatnu medalju Obilića.

Posle toga nisam neko vreme učestvovao u direktnim frontalnim borbama. Da ne pričam kojom smo brzinom napredovali. Tek kad smo došli u Banat, u selo Vraljevo, danas Miloševo, borio sam se sa Mađarima. Iako su znali da smo mi Srbi strašni u bitkama, Mađari su se hrabro borili, ali smo ih u jednoj šumi, rukom zasađenih jasenova, brzo razbili. Zatim smo preko Arada stigli u Temišvar.

U Temišvaru su mi uručena odlikovanja: Orden belog orla s mačevima, III reda, Zlatna medalja Obilića i nekoliko manjih odlikovanja. U tom sam ratu dobio deset odlikovanja, plus Albansku spomenicu koju sam kasnije primio.

U Temišvaru smo ostali cele te zime. Molili smo starešine da nas puste kućama, bilo nam je dosta ratovanja. Kukovi su me boleli; bili su nažuljani i modri od opasača o kojem su godinama visile bombe i pištolj. "Podmazaćemo puške i ostaviti ih na sigurno mesto. Kad zatreba, pozovite. Bićemo odmah na mestu koje nam odredite", govorili smo. Nisu nas slušali.

Odmarajući se, i dalje sam čitao moje knjige. Nosio sam ih od Soluna, kroz sve bitke, i čuvao ih kao veliku dragocenost. Jedne noći sam se probudio iz sna i onako bunovan ugledao kraj sebe dve duhovne prilike; čuo sam: "E, sad je došlo vreme da ideš kući, Dobrivoje". Istog trenutka su nestale. Primio sam tada to viđenje kao nešto najnormalnije, već sam se bio privikao na svakojaka čuda. I stvarno je bilo onako kao što mi je rečeno: ubrzo sam bio otpušten i otišao sam kući.

Tako se završilo moje vojevanje u srpsko-turskom i prvom svetskom ratu. Mnogi su hteli da nas unište, da zatru srpski narod. Mi, vojnici, učinili smo koliko smo mogli, ono što smo morali i što nam je bilo dužnost. Potukli smo tirane i zlotvore, oslobodili južnoslovenske narode vekovnog ropstva, i stvorili Jugoslaviju.

Sa mnom se zbililo tačno ono što mi je rečeno i pokazano u viđenju one noći u dvorištu. Otišao sam na jug, video mnoge zemlje, vratio se kući izlečen od rana.

Prvo sam se vratio u svoje selo Kaonik, zatim sam otišao u Niš u bolnicu da vidim oca i sestru. Bugari su ih toliko pretukli da im je koža na leđima bila crna i gnojava; očeva desna ruka bila je ukočena. Kostí najstarijeg brata, koga su Bugari obesili, sahranio sam na našem kaoničkom groblju. Otac i sestra ubrzo su umrli, i njih sam sahranio.

Pored svakodnevne smrti drugova tokom devet dugih godina rata, bio sam suočen i sa umiranjem svojih najmilijih. Prošlo je tada kroz mene mnogo bola, straha, sumnji, razočaranja, nade. Glava mi je bila prepuna nezaboravnih uspomena. Za mladog čoveka, kakav sam tada bio, ti događaji imali su velikog utacaja na budući život.

U to vreme čovek nije morao da bude vidovit pa da zna da će rata opet biti. Ja sam u to bio siguran, jer sam dobro upamtio ljude protiv kojih sam godinama ratovao. Znao sam da ćemo se opet sresti. Rat ništa bitno nije rešio niti ispravio. Mnoge carevine su propale, nove države su nastale, ali u ljudima se ništa u suštini nije promenilo. Bilo je na pretek patnji i muka, ali se to brzo zaboravi, misli se pogorđe a pohlepa ojačaju čoveku. Ima nečeg prokletog i nezasitog u nama ljudima, u onima koji su pobesnili od bogatstva, nerada, vlasti i slave, a koji zavađaju narode i započinju ratove. Da bi odjednom, brzo, rešio probleme i zadovoljio želje za slavom i bogatstvom, čovek ne misli na svoju ili tuđu muku, ni o mogućnosti lične propasti i pogibije. A razlog za rat je lako naći pri ovakvom, ondašnjem i današnjem, ustrojstvu države.

Nemci i Bugari su nas sa takvom mržnjom gonili i borili se protiv nas i mnoge jade nam zadali, da im nikad neću moći da zaboravim i oprostim. Ako je ta mržnja u njima postojala u toku prvog rata, zar će posle poraza nestati? Znao sam: još više će nas mrzeti! Turske hodže su nam iz nekih svojih knjiga čitali da će za dvadeset-trideset godina opet izbiti svetski rat; u "Dobrotoljublju" isto je to pisalo; sveti Nil mirotočivi govorio je o prvom i drugom ratu. Verovao sam da će do sukoba svetskih razmera doći. Nisam znao dan i godinu, ali sumnje u meni nije bilo.

***

Po povratku iz rata imao sam dvadeset i četiri godine; kuršum u plućima mi nije smetao; i druge rane nisam osećao. Bio sam mlad, zdrav, bogat, odlikovan, junak, i kao takav ja sam za devojke bio najbolja prilika.

U selu je bila devojka, Leposava; neodoljivo me podsećala na ženu pukovnika Tomića, koja nam je lepotom vraćala veru u život, nama ranjenicima u Sidi Abdali. Bila je mlada, crne kose i očiju; bila je i bogata. Privlačila me, želeo sam je. Ali je bila gorda, a meni je bilo dosta drskosti i gordosti u ratu. I druge lepe i bogate devojke u selu i okolini bile su kao ona; nisam ih zato podnosio. Mislile su da bogati pripadaju samo bogatima; bilo je to nepisano pravilo, običaj, red. I odrasli u selu, kad je u pitanju bila moja ženidba, rasuđivali su na isti način.

Međutim, celo moje biće težilo je čistoti, iskrenosti i toplini nesebične ljubavi. Ježio sam se pri susretu sa njihovim nadmenim pogledima, i gadio se njihovih računica, koje su bezobzirno isticali iznad ljubavi muškarca i žene.

Međutim, u selu je bila i Milunka, krotka, smirena, puna devičanskog stida; bila je siromašna devojka, često je od moje sestre pozajmljivala haljinu kad je išla na vašar. Ulazila je u naš dom s blagim osmehom, tiho i lako kao da nije dodirivala zemlju; govorila je mirnim i mekanim glasom; u krupnim očima imala je ljubavi za sve na što bi spuštala pogled. Vuklo me je nešto k njoj, bio sam srećan kad je vidim. Mislio sam: kad rešim da se ženim, njome ću se oženiti.

Na žalost, iznenada je teško obolela od galopirajuće tuberkuloze.

Tako reći na samom smrtnom času, pozvala me k sebi. Otišao sam, seo na krevet kraj nje, ona je uzela moju ruku i stavila je na grudi. Gledala me toplo crnim, od vatre i bola grozničavim očima, zatim je rekla:

"Znam, Dobrivoje, da ćeš biti sveštenik ili monah. Gledala sam te u crkvi kako se s verom moliš, zato tako mislim. Tebe sam, Dobrivoje, uvek volela. Jedino tebe volim".

Šaputala je, a suze su izvirale iz njenih otvorenih očiju i tekle niz uvele obraze i slivale se na beli jastuk prekriven rasutom njenom crnom kosom. "Uskoro ću umreti... Molim te, nemoj da me zaboraviš". Rekao sam joj da i ja nju volim, i da nameravam da se njom oženim. Gledao sam je, tuga mi je punila grudi. Jedva sam se uzdržao da ne zaradim. Za ocem i sestrom nisam ni suzu prolio, oguglao sam bio na smrt u ratu, ali sada predamnom je umirala moja ljubav, budućnost, deo života, i to me je uzdrimalo.

"Primetila sam da me rado gledaš", rekla je. "Odnekud nešto mi govori, znam nekako, ti se nikad nećeš oženiti... Preklinjem te: moli se Bogu za mene, za moju dušu. Ne znam

koliko sam grešna; ne znam šta biva sa čovekom kad umre. Sećaj me se, Dobrivoje. I moli se". Tog dana je umrla.

Moja mladost je prolazila posred smrti srpskog naroda, mojih drugova, devojaka i moje porodice. Velika životna snaga i volja za životom održali su me uspravnog, i nisam postao malodušan i očajan.

Otac je umro, nastariji brat obešen, ostalo je nas trojica braće, muške čeljadi u kući. Jedan je otišao u državnu službu, na železnicu, meni kao najstarijem ostalo je da budem glava porodice. Majku sam pitao za savete u svim poslovima domaćinstva, iako sam već bio zreo čovek.

Iako mlad, silom prilika znao sam za vrednost ljudskog života i koliko čoveku malo pomaže materijalno bogatstvo, a šta mu znači ljubav ljudska. Brinuo sam o sebi i svojoj porodici, ali sam isto tako brinuo i o drugim ljudima. Pomagao sam izdašno sirotinju; i majka je to odobravalala, bila je pobožna i milostiva. Ali ja nisam bio zadovoljan jer smo davali samo višak od onoga što smo imali; želeo sam da dam mnogo više. Hteo sam sa siromasima i nemoćnima da delim hleb, postelju, zemlju, kuću, da se u svemu izjednačimo. To sam želeo, ali sam znao da se to, u ovako uređenom životu porodice i ljudi u svetu, ne može da ostvari i zato sam tugovao.

U vreme moje tuge za preminulima i bobre da se nadoknadi uništeno i opljačkano, zbilo se neobičan događaj u mojoj porodici, koji nikad nisam uspeo da razumem i sebi da objasnim, niti sam mogao da ga izbrišem iz sećanja. Naime, moj pokojni brat ostavio je devojčicu od tri godine; njena majka umrla je na porođaju. Bila je bistro, milo i pametno dete. Ali je često tugovala za majkom, plakala i tražila da je vidi. Govorili smo joj da je majka živa i da će doći. Na njeno pitanje gde je i zašto tako dugo ne dolazi, odgovarali smo da je gore, kod Boga, i da će je ona sigurno videti.

Devojčica je znala Očenaš i Bogorodice Djevo, a o Bogu - da nas je stvorio i da je milostiv. Kako nas je razumela, i naše priče o njenoj majci, ne znam. Ali jedne večeri, u prvi sumrak, dotrčala je k nama iz bašte, veselija nego ikad, nasmejana i razdragana. Vikala je: "Videla sam mamu! Videla sam mamu!"

Rekla nam je da je bila s majkom... Otišla je u baštu i klečeći ispod kruške molila Gospoda Isusa Hrista da joj pošalje, odozgo, majku samo za časak. I on joj je uslišio molbu. Majka je došla.

Opisivala nam je svoju majku detaljno; oči, boju kose, kakva joj je marama, odelo; zapazila je i da ima posekotinu na bradi, i to je bilo tačno. "Grlile smo se i ljubile, mama mi je rekla da ne plačem više za njom jer ćemo se nas dve opet videti."

Svi smo bili pobožni, ali u njenu priču nismo verovali. Sve je bilo brzo zaboravljeno; ali ja sam i dalje mislio na to. Doživio sam svakakva čuda, pa mi ni ova priča nije zvučala kao iluzija. Može li dete da zna kako mu izgleda majka, ako je nikad, ni na slici, nije videlo? Zašto je bila razdragana i radosna, a obično je tužna kad joj se spomene majka

ili kad misli o njoj? Odbacivao sam mogućnost da je sve bilo baš onako kao u priči - nisam to mogao da prihvatim. Ali mi je srce gorelo radošću dok sam je slušao, kao da je sve bila istina. Dugo sam o tome razmišljao, a sećanje je zauvek ostalo.

Tih dana bio sam pred životnom odlukom; bio sam u nedoumici šta da radim, pa su me mučile razne misli. Nisam mogao da se odlučim i jasno sebi da kažem: ti ćeš, Dobrivoje, od sad i zauvek ovo da radiš i to i to da budeš. Imao sam više mogućnosti: da budem seljak; da odem u vojsku i da budem komandir; da dovršim školu i da budem činovnik ili sveštenik; ili da se zamonašim.

Seoska crkva je bila udaljena od moje kuće dva-tri kilometra. Te 1920. godine poklonio sam bio crkvenjaku plast sena; on mi je zauzvrat dao ključeve od crkve. Odlazio sam tamo skoro svake noći i molio svetog Jovana Damaskina i Atanasija Aleksandrijskog, patrijarha, da mi pomognu da se opredelim i da mi otkriju volju Božju.

U to vreme u manastiru Sveti Naum Ohridski događala su se mnoga čuda; priče o tim čudima kružile su u narodu. I Svetom Naumu sam se molio da me primi u svoj manastir, ukoliko mi je suđeno da budem monah.

Majka je uočila moje noćne odlaske od kuće. Pomislila je da možda spavam kod neke devojke, i nije joj bilo pravo jer je bila strogo moralna žena. A sumnjala je jer sam ja, i pored svega što sam preživio, voleo da se šalim i da zadirkujem devojke, da ih pitam hoće li da se udaju za mene. Ali mi ni na kraj pameti nije bilo da neku od njih obeščastim.

Jedne večeri majka je pošla za mnom. Išao sam pored reke, zatim kroz šumu i stigao do crkve. Kad sam došao do ulaza, upravo je počela da pada kiša. Brzo sam otključao vrata i utrčao unutra. Tek što sam se bio spremio za molitvu, čula se lupna na vratima. Pomislio sam da je crkvenjak, jer niko drugi noću ne bi došao u crkvu. Ali ušla je moja majka, otresla kišu sa sebe, pogledala me u oči i rekla: "Ej kuku meni jednoj, ostadoh bez još jednog sina!" Okrenula se onda prema ikoni Svete Bogorodice na oltaru, poklonila se duboko i prošaptala: "Ja sam mislila, Presveta, da će mi on zatvoriti oči, a ti mi ga uze."

Nasmejao sam se u sebi i u šali rekao: "To će ti bar biti lako, majko. Zatvorićeš ih sama, evo ovako." I prstima ruku sebi sam zatvorio kapke na očima.

Pogledala me tvrdo i prodorno; bila je ozbiljna; bleđa i nekako utučena. "Nemoj, Dobrivoje, srce da mi jedeš", rekla je i odmah izašla iz crkve.

Pošao sam za njom; do kuće nismo progovorili ni reči. Ne znam šta je sutradan ispričala ukućanima, ali su me oni gledali s posebnim poštovanjem i ozbiljnošću, kao da više nisam bio njihov, ni čovek kao što su oni.

Dok sam ja mučio muku šta da radim, Srbijom i Jugoslavijom slavila se pobeda nad neprijateljem i nova država. Previše je u tom slavlju bilo zanosa, hvale i gordosti.

Ponašali smo se kao da je zauvek pobeđeno zlo, a na zemlji zavladao večiti mir. Kao da se odjednom zaboravilo na Nemca, Švabu, Bugarina, kao da više nije bilo masona, teozofa i Pape rimskog. Nismo bili svesni da najponosnije zlo, unutra u nama, nije ni taknuto, kamoli pobeđeno. Pre svega gordost, za njom pohlepa, i sve drugo ružno u nama, podiglo je glavu: grabilo je vlast, zemlju, kuće, nakit. O pravdi i sirotinji niko nije mislio! To me je bolelo, želeo sam da delim i dobro i zlo sa ljudima sa kojima sam živeo, kao što sam i u ratu to činio.

Dečaćkih snova o lepom životu tada više nije bilo u meni; sve što sam doživeo još uvek je bilo sveže u mojoj svesti. Osetio sam pravi rat, najahao se konja, ispucao bezbroj metaka, sekao sabljom, kitio se odlikovanjima. Čime sam mogao da ulepšam viziju budućeg života? Jedino sam mogao da očekujem ponovo međusobno klanje i ubijanje! Zar da stvaram decu, da gledam kako ih zlotvor na noževe nabija; ili ženu i kćeri kako siluje? Zar da opet krvavim ruke, da sanjam teške snove, i da noću drhtim od straha zbog griže savesti? O svemu sam tome razmišljao danima i noćima, i bio zaista na velikim mukama.

Želeo sam da živim istinitim životom, u slozi i u ljubavi sa svima; jedino takav život bio je dostojan čoveka. Zato sam molio Boga i sve svece da me izbave iz ljudskog zverinjaka.

Usmeravao sam sebe na nauku Božiju, i tako odvajao misli od svakodnevice i običnih briga. Um mi je sa radošću prihvatao sve što je pisalo u Svetom Pismu, upijao sam u sebe reči Božije i od toga bivao srećan. Za samo jedan dan učio sam napamet po nekoliko psalama.

Tada mi se često javljao glas i govorio mi: "Dobrivoje, noćas će kod tebe da svrate šverceri duvana". "Dobrivoje, sad će ti doći taj i taj, da ti traži to i to". I mnoge druge stvari mi je govorio. U meni je vrilo, tražio sam načine da se opredelim kako da živim: po ljudskim ili po Božijim zakonima.

Jedne večeri sam se molio u prisustvu majke; sedela je na tronošcu i prela. Uzeo sam bio Sveto pismo, otvorio ga, zaustavio se malo na evanđeljima, a zatim sam počeo da čitam psalam sto greći. Tada sam začuo strahovitu grmljavinu; kao da je dolazila spolja, odozgo, kao sa tavana; grmelo je kao da se kuća ruši. Majka je sedela i mirno prela; video sam da ona ništa nije čula. Pribrao sam se i nastavio sa čitanjem psalama. Zatim sam se dugo molio. Pomislio sam da je grmljavina bila neki znak.

Te noći sam obećao svetom Naumu da ću, ako mi pomogne da se opredelim, manastiru koji nosi njegovo ime priložiti koliko vredi jedan bik.

Nekoliko dana posle toga događaja, jedan pobožan čovek iz mog sela predložio mi da idemo u crkvu u Gnjljanu, čuo je od nekih čobana da je ova crkva velika svetinja. Bio je siromašan čovek i nije imao para da ode sam. Odlučio sam da odmah krenemo na put.

Kad smo stigli u Gnjljane, ušli smo u crkvu i celivali ikone, zatim smo ostali u molitvi. Nije prošlo mnogo vremena kad sam primetio da se ikona svete Bogorodice na oltaru

njiše levo-desno. Pomislio sam, u prvom trenutku, da je zemljotres, ali sam odmah uvideo da se ništa drugo u crkvi nije njihalo, sem te ikone. Obuzela me jeza od straha i uzbuđenja. Gledao sam u ikonu kao opčinjen sve dok se nije umirila.

Obojica smo isto videli; uzbuđeni i oduševljeni, dogovorili smo se da odmah odemo u manastir svetog Nauma kraj Ohrida.

Kad smo bili oko sat hoda do manastira, počela je da pada jaka kiša. Išli smo kao u zanosu; nismo osećali ni kišu ni hladnoću. Bili smo ozareni, približavali smo se velikoj svetinji. Kad sam, iz daljine, ugledao manastirske zgrade i kube crkve, osetio sam veliko uzbuđenje u požurio da što pre stignemo.

U crkvi je bilo nekoliko ljudi koji su se, u tišini, molili. Čim sam ušao, osetio sam da me obasjala i prožela neobična, prijatna svetlost. Srce mi se u trenutku ispunilo slatkim lepotom: zagrcnuo sam se od radosti i sreće. Ne mogu reći da iskažu to osećanje; bio sam pun i ceo. Kao da je Duh Sveti u vidu goluba belog sleteo na moje rame i ispunio me božanskom lepotom.

Bilo mi je jasno da me je on, sveti Naum, doveo sebi. Ispunio mi molbu i pokazao budući život. Setio sam se obećanja. "Hvala ti mnogo, sveti Naume. Što sam obećao, to ću ispuniti", rekao sam.

Od svršetka rata do mog dolaska u manastir svetog Nauma, 1920. godine, prošlo je svega tri meseca.

U manastiru su, pored ostalih, bila i dva ruska monaha, nas trideset i sedam iskušenika i sedamdeset i pet slugu. Manastir je imao oko dve hiljade hektara zemlje, koja se koristila kao oranica, i za pašnjake. Zemlju su radili seljaci, u napolicu, i sluge. Imali smo hiljadu i četiri stotine ovaca, sto pedeset svinja, sto dvadeset goveda, sedamdeset i pet tovarnih konja, šest bivola, petnaest magaraca. Manastiru je pripadala obala Ohridskog jezera u dužini od oko dva kilometra, i tu se lovila riba. Mreže su bile dugačke po pet stotina metara, a visoke osam. Monasi su iz Srbije u Makedoniju doneli dve hiljade sadnica šljive madžarke, i za to su od države dobili nagradu.

Umolio sam igumana da mi dozvoli da ostanem nekoliko dana u manastiru, među monasima, da se molim i razmišljam. Postupali su sa mnom lepo prvih sedam dana: gostili me, pričali o svom životu. Ali kad god bih igumanu pomenuo svoju nameru da se zamonašim, odgovarao mi je da ja ne mogu da budem monah. "Gord si, imaš odlikovanja, učio si školu, bogat si." Pričao sam im o svojim snovima, o glasu koji mi se javljao, o svojim viđenjima, kao i da sam se odrekao svetskoga života; da znam podosta o veri, da sam pročitao mnoge potrebne knjige; da imam u srcu plamenu želju da se posvetim Bogu. "Gord si, gord, Dobrivoje. Oštar si i plahovit čovek. Kako i kada misliš da se smiriš? Kako ćeš mi biti poslušan? Kako ti možeš da budeš siromah? Kako ćeš živeti celomudreno i odvojeno od svetske taštine kad si takav?", ponavljao je iguman.

Na kraju su me ipak prihvatili, i dozvolili su mi da pokušam da promenim svoj život. Posle sedam dana provedenih kod njih u gostima, pristupio sam bratstvu manastira kao iskušenik. Kad sam potpisao, rekao sam igumanu:

"Predajem sebe u tvoje ruke, oče. Slušaću te u svemu, bez pogovora. Ako mi sad kažeš da skočim odavde sa trećeg sprata kroz prozor u jezero, skočiću!"

"Dužnost nam je da ti omogućimo da pokušaš da postaneš monah. Videćemo da li od tebe može da se napravi nešto dobro... Za početak, daću ti lakši posao. Ovde se radi!"

Potom su me monasi odveli u jednu sobu i naredili mi da se svučem. Nosio sam novo, čisto, ispeglano odelo. Svukao sam prvo sako, složio ga i pažljivo stavio na stolicu. Međutim, oni su ga uzeli, izgužvali i bacili u prašinu. Isto su učinili sa pantolonama. I cipele su izlomili i bacili. Šešir su gazili, dobro ga izgužvali i isprljali, pa mi ga takvog stavili na glavu.

Obukli su me u odelo od seljačkog sukna; bilo je iscepano i u zakrpama raznih boja, i preširoko za mene. Umesto cipela, dali su mi đonove od goveđe kože; preko prstiju i iza peta pričvrstili su ih oputom i kaišima. da mi ne spadaju s nogu. Ličio sam na strašilo.

Nisam se protivio, niti sam bilo šta rekao, iako mi je bilo žao lepog i čistog odela. U početku sam se čudio što to rade. Ali sam se ubrzo setio da sam odlučio da promenim život iz osnova, i da zato treba da prepustim njima da me vode, prema svom iskustvu i znanju. Mirno sam podneo sve, verovao sam da oni čine baš ono što je za mene najbolje.

Starešina mi je zatim naredio da isteram svinje iz obora i da ih čuvam na livadi. U oboru je bilo sto i pedeset svinja, sve mladih nazimica, curica. Pre nego što sam ih pustio, pomislio sam: čim ih oslobodim obora, razbežaće se kud koja, neću moći da ih sakupim. Razmišljao sam šta da radim i kako da se snađem, i dosetio sam se: skinuo sam štrangu sa direka i privezao sam je za jedan štap. Napravio sam jaku i dugačku kamdžiju, ne bih li koliko-toliko umirio svinje.

Uputio sam se da otvorim prolaz, kad sam iza sebe čuo žamor glasova. Okrenuo sam se i video monahe, sluge i seljake; svi su se bili načetili na prozorima konaka i na ogradi u dvorištu, da bi videli šta ću uraditi i kako ću se snaći. Baš kad sam htio da pustim svinje, počeli su da viču:

"Svinjar! Džudža! Ua, svinjar! Za to je samo dobar: svinje da čuva! Za ništa bolje nije!"

Stao sam mirno, poklonio se i rekao im glasno: "Tako je, oci i braćo! U pravu ste: ni za šta bolje nisam."

Govorio sam tako, i klanjao im se, a u meni je režalo samoljublje i sujeta; lice mi je gorelo od stida, srdžbe i ljutine. Ponos i samovoljnost probudili su se u meni, želeo sam da ih opsujem i vratim im istom merom. Prsile mi se grudi, čelo se dizalo, oči se punile

prkosom. Savladao sam se krajnjim naporom volje. Savijao sam se i klanjao im se, a oni su vikali:

"Ugursuze! Baksuze! Nesrećo jedna! Vidiš li kakav si? Grdilo od čoveka!"

Njihove reči, pogrdne, pogađale su me u samo srce; tukle me kao kamenje. Brzo sam pustio svinje i potrčao za njima, samo da se što pre sklonim od onih koji su mi se rugali.

Čuvao sam stoku svaki dan i terao je na prodaju u Ohrid. Ljudi su se okretali za mnom i čudili se mom velikom i šarenom odelu. Stideo sam se; nisam čestito smeo da im pogledam u oči. Ali sam ćutao junački i smirivao se; znao sam da moram u svemu da slušam igumana, sve dok se ne otarasim svojeglavosti i dok sebe ne očistim od sujete i samoljublja, da moje biće shvati da je čovek nešto više od odela i spoljašnjeg izgleda.

Danju sam se trudio oko stoke, a noću se molio; malo sam spavao. Radio sam ono što mi se kaže, jeo što mi se da, mislio sam o Bogu i svom spasenju. Svakoga dana u srcu su mi rasli lepota, umiljenje i snaga. Nije mi bio težak nikakav posao. Činilo mi se da sam lak, bezbrižan i slobodan kao ptica.

Zauvek sam se oslobodio briga o hlebu, porodici, imanju. Za mene je, tada, zaista, počeo novi život.

Posle izvesnog vremena zamolio sam igumana da mi odredi neki drugi posao. Želeo sam da budem bliže crkvi i molitvi.

"Biće ti kako želiš, Dobrivoje. Dobićeš drugi zadatak, ali znaj i upamti: trebalo je da sačekaš da te premestim kad ja budem ocenio da je za to došlo vreme", rekao mi je.

U manastiru je bilo ludaka; rodbina ih je dovodila da ih čuvamo i da se molimo za njihovo isceljenje. Iguman me odredio da čuvam dvojicu. Da sam znao da će to zlo da me snađe, ćutao bi kao riba i nadalje čuvao svinje.

Po ceo dan sam ih vodio oko manastira i po livadama, vezane. Ruke sam im vezivao iza leđa, a vodio sam ih na dugačkom konopcu, kao goveda; nosio sam i dugačak štap. Onako obučen, u široko i iskrpljeno odelo, izgužvanog i prljavog šešira, neobrijan, u pratnji ludaka, bio sam prava meta za podsmeh monaha.

Trebalo je dobro paziti jer sam lako mogao da nastaradam. Ponekad sam bio prinuđen da ih udarim; zbog toga mi je bilo teško, jer ti nesvesni ljudi ni za šta nisu bili krivi. Noću sam ih vezivao za šipke na prozorima da bih mogao na miru da spavam. Ali oni su se često oslobađali, vešto kao da ih je sam đavo drešio. Očekivao sam svakog časa da mi skoče za gušu i da me pridave. Sreća moja što sam bio lak na snu /to sam stekao u ratu/, inače bih sigurno stradao.

Mnoge dane proveo sam s njima. Pomišljao sam da zamolim igumana, da zaplaćem pred njim ako treba, samo da me oslobodi tog zaduženja. Ali, poučen prethodnim

iskustvom, čekao sam, jer sam se plašio da mi ne odredi nešto još gore. Zato sam odlučio da izdržim do kraja. Vukao sam ludake svuda sa sobom, i danju i noću, i junački trpeo podsmehe. Najžalije mi je bilo što nisam mogao da se molim kako sam želeo i mogao.

Prisustvovao sam mnogim isceljenjima ludih ljudi u manastiru sv. Nauma. Lečili su ih monasi molitvom, osvećenim uljem, gladovanjem. Molio sam se i ja Bogu da vrati razum ovoj dvojici, ali sam još bio duhovno neiskusnik i nisam imao blagodat i sile da im pomognem.

Godine 1921. za episkopa je postavljen Nikolaj Velimirović. Upoznao sam ga u prvom ratu, na Solunskom frontu, pa mi je laknulo kad sam čuo za postavljenje. Malo sam se bio posilio zbog tog poznanstva, pa sam, prvom prilikom, rekao igumanu da ja nisam došao u manastir da čuvam svinje i ludake, već da se usavršavam, smirujem i Bogu da se molim.

"Neka opet bude po tvojoj volji, a ne po mojoj, Dobrivoje. Nećeš više da čuvaš ludake", rekao je iguman.

Dok mi je govorio, osetio sam miris rakije. Bilo mi je čudno, izgledalo mi je nedolično da on, iguman, pije rakiju. Učio nas je da je alkohol veliko zlo, da moramo uvek da budemo trezni, a on pije! Đavo mi tada ne dade da ostanem miran, na mogaduh da ćutim pa mu rekoh:

"Oče igumane, mogu li od tebe da dobijem malo rakije?"

"Zašto da ne?", odgovorio je.

Uzeo sam pljosku i nakrenuo je. Dugo sam je držao na usnama praveći se da pijem, zatim sam mu je vratio i rekao:

"Uh, što je dobra ova tvoja rakija, oče! Uh, što je slatka!"

On je ćutao, a ja sam ponovio nekoliko puta: uh, što je slatka, sve dok on nije shvatio da mu se podsmevam. Pogledao me mirno, a malo potom mi je rekao:

"Uzmi onu grabulju, Dobrivoje".

Uzeo sam grabulju i stao pred njim mirno. Gledao sam u zemlju i pomalo se plašio šta me čeka. Bili smo na obali Drima.

"Skidaj pantalone, Dobrivoje", rekao je.

Skinuo sam pantalone.

"A sad siđi u Drim i grabuljom pokreni žabokrečinu da ide nizvodu. Treba očistiti reku, zar ne vidiš da je prljava!"

Sišao sam u vodu i grabuljom terao žabokrečinu od obale u maticu. On je sedeo, gledao me, pijuckao rakiju i ćutao. Posle nekog vremena, upitao me:

"Kakva je moja rakija, Dobrivoje?"

"Slatka!", odgovorio sam.

"Kad je slatka, onda radi to malo brže".

Pitao me nekoliko puta isto, a ja sam uvek odgovarao: slatka! Očistio sam desnu obalu, zatim sam prešao da čistim levu. Voda je bila hladna. Noge su mi se prvo zacrvenele, kao žar, zatim pomodrele; malo posle osetio sam da mi trnu.

Ali nisam hteo da prestanem da se inatim i da mu prkosim. Mislio sam da će pre njemu da dosadi da mi naređuje, nego meni da se smrzavam. Ali ubrzo sam ipak uvideo da mogu i da nastradam ako još ostanem u vodi. Kad me je opet upitao kakva je rakija, odgovorio sam: gorka!

"Kad je gorka, možeš da izađeš."

Na moju, i na njegovu nesreću, kad sam izlazio nagazio sam na parče razbijene flaše i duboko rasekao stopalo. Krv je u mlazu šiknula iz posekotine. Rascepio sam košulju i brzo zavio nogu. Iguman se bio uplašio od toliko krvi, pa mi je pomogao da se previjem. Govorio je:

"Nisam mislio, sinko, da će naše preganjanje ovako da se završi. A da sam znao, ne bih te dirao."

"Ništa to nije, oče. Proći će", šaputao sam kroz stisnute zube. Bio sam ljut na njega, ali sam i znao da sam ja kriv više nego on. Nisam smeo da mu se podsmevam, ali zar je on smeo da pije rakiju!

Iguman je održao reč: ubrzo me je oslobodio čuvanja ludaka. Čim mi je rana zarasla određen sam da idem u isposnicu Sveti Zaum. Isposnicu je sagradio ćesar Grgur, brat Vuka Brankovića 1361. godine. U isposnici je živeo monah Simeon Milosavljević, koga su svi zvali Žuti Đavo. Zamonašio se u nekom manastiru kod Kragujevca. Kad su utvrdili da je naopak i lud, i da nikad neće postati dobar monah, poslali su ga u Makedoniju, u ovu isposnicu.

Baš kad sam tamo pošao, pred mene je istrčao jedan od one dvojice ludaka koje sam čuvao. U trku je zgrabio motku i mlatnuo me njome preko leđa tako jako da sam se stropoštao na zemlju. Hitro sam skočio da bih se zaštitio od sledećeg udarca. Uto su dotrčali monasi i savladali ga.

Iguman je stajao i gledao šta se zbiva. Njegov pogled kao da mi je govorio: "To ti je, sinko, zato što si sam tražio da te oslobodim ludaka. Opet nisi hteo da čekaš moju volju i reč." Iako sam znao da je u pravu, i dalje sam bio ljut na njega. Gledao sam ga i u sebi mislio: "Platićeš ti, igumane, moju muku, kad-tad!"

Simeon, zvani Žuti Đavo, voleo je da muštra i tuče iskušeničke. Tamo su iskušeničke slali pred kraj iskušeništva, da se prekale i smire. Za onoga ko izdrži mesec dana kod Žutog Đavola, smatralo se da je osposobljen da podnese sve muke i iskušenička i da je zreo da bude monah.

Bio sam obavezan da ga u svemu slušam, kao igumana.

Jeli smo dva puta u sedam dana, i to četvrtkom i nedeljom. Obrok nam je bio četiristo grama hleba, struk praziluka i šačica živog pasulja. So nismo upotrebljavali.

Sve što mi je Simeon rekao da uradim, izvršavao sam, bez pogovora. Po ceo božji dan išao je za mnom i zapovedao mi: uradi ovo, uradi ono. Naređivao mi je: "Dobrivoje, uzmi onaj kamen, podigni ga na rame, nosi ga polako do jezera i baci ga." Uzimao sam kamen, donosio ga do obale, i kad sam hteo da ga bacim, viknuo bi: "Stoj! Nisam ti rekao da ga baciš, samo dotle da ga doneseš, pa da ga na isto mesto vratiš kotrljajući ga." Vraćao sam kamen bez reči. Kamen je bio težak preko četrdeset kilograma. Zatim mi je naređivao da počistim dvorište. Kad bih počistio i sakupio lišće na gomilu, naređivao je da ga odnesem i bacim u jezero. Kad bih doneo đubre do jezera, vikao je da ga vratim i spustim na isto mesto odakle sam ga poneo. Kad bih to uradio, naređivao je da ga rasturim i razbacam po dvorištu, zatim opet da čistim. I tako po vas dan.

Odlučio sam da ga u svemu i do kraja slušam, iako sam osećao u sebi želju da mu se protivim. Znači da sam još uvek bio sujetan i samovoljan. Hteo sam da se oslobodim tog osećanja, znao sam da se takav čovek lako pogordi, pa ne može da voli druge, samim tim ni da bude dobar monah. Ali Simeon nije bio monah koji bi na osnovu svoga iskustva ili znanja mogao od mene da napravi smirenog čoveka. Uživao je da muči druge i bio uveren da je on iznad svih nas. Čim sam ga video, to mi je bilo jasno. Zato sam se trudio, na svoju ruku i po svojoj pameti, da se popravim i usavršim.

Govorio mi je: "Slušaš ti mene samo da te ne bijem. Ali biću te! Uh, što ću slatko da te bijem! Spremam ti se. Dobro se za tebe spremam!" I stalno tako, idući za mnom: "Uh, što ću da te bijem. Uh, što ću slatko da te bijem." Bio je to zao čovek.

Ćutao sam i radio šta je hteo, ali sam mislio: "E nećeš me tući, pa da si sto puta Žuti Đavo! U ratu me niko nije tukao, nećeš ni ti! Zapamtiće Žuti Đavo Dobrivoja, neće Dobrivoje Žutog Đavola!"

Nije mi bilo lakše kad sam četvrtkom i nedeljom išao u Sveti Naum po hranu. Tamo su mi se rugali monasi. Znali su da mi je Žuti Đavo naredio da se što pre vratim, pa su me zadržavali, a on me onda grdio i muštrao. Ne znam gde mi je bilo teže, u manastiru ili

kod Simeona monaha. Kad sam se vraćao u isposnicu, preko polja, dizao bih ruke k nebu i iz sveg glasa zapomagao: Gospode Isuse Hriste, molim te, spasi me što pre iz ovog pakla!

Prošlo je petnaestak dana kako sam došao, a Simeon još nije pokušao da me bije. Samo je i dalje izmišljao poslove da me maltretira. Jednog četvrtka naredio mi je:

"Idi u kuhinju i skuvaj nam pasulj!"

To me začudilo, do tada smo jeli samo nekuvanu hranu. Poslušao sam ga i otišao u čađavu sobicu. Tamo sam našao bakračić, nekalaisan, toliko prljav da iz njega ni svinje ne bi jele. Ribao sam ga, trljao i prao pepelom, peskom i vodom, sve dok ga nisam donekle očistio. Plašio sam se da se ne otrujemo ako budemo jeli pasulj skuvan u čistom bakru. Žutom Đavolu to nije smetalo.

"Kuvaj kao što sam ti rekao!", odgovorio je kad sam mu to spomenuo.

Založio sam vatru, sipao vodu i pasulj u bakračić koji je visio o verigama nad ognjištem. Kad je pasulj bio gotovo kuvan, došao je Simeon i upitao me:

"Je l' gotov?"

"Nije. ali će brzo", odgovorio sam. "A jesi li ga dobro posolio?" "Čime da ga posolim, kad znaš da nemamo soli?" "A... nema soli! Lako ćemo za to. Ne brini! Sad ću ja da ga posolim, biće baš kako valja!"

Uzeo je drvenu kašiku, zahvatio pepeo i žar ispod bakračića i to sve izručio u pasulj. Čvrknula je žeravica, u pasulju se podigla pena.

"Eto vidiš da imamo soli". rekao je.

Kad je pasulj bio kuvan, seli smo za sto. Povadio sam ugljevlje iz pasulja i počeo da srčem drvenom kašikom. Niko mi neće verovati da istinu govorim ako kažem da mi je taj pasulj bio sladak kao šećer! Za petnaestak dana jeli smo samo četiri puta, i to gotovo ništa. Posle takvog gladovanja, kuvan pasulj je sladak, ma i posoljen pepelom!

U kuhinji sam bio našao neku staru nožagu; njom sam sekao hleb na komadiće i jeo ga uz pasulj. Uživao sam!

Pri kraju ručka, Žuti Đavo je ustao i rekao:

"Spremi se, Dobrivoje, rešio sam da te bijem. Zapamtićeš današnji dan po Simeonu monahu! Prvo ću da te bijem, potom ću da nastavim sa ručkom."

Ustao sam od stola i pustio ga da mi se približi, onda sam zgrabio nož, zamahnuo prema njegovom stomaku i dreknuo iz sve snage:

"Sad ću da te proburazim, dripče!"

U prvom trenutku se zbunio, onda se hitro trgao i sklonio stomak što dalje od moje ruke i noža. Kad su nam se oči susrele, još više se uplašio i suljajući leđima o zid oprezno se povlačio ka vratima; čim je bio van domaka noža, jurnuo je kao metak i pobegao u svoju sobu.

Malo kasnije izašao je iz isposnice i otišao na jezero. Brodom "Korzika" odvezao se pravo u Ohrid. Gledajući za njim, u sebi sam se smejao jer se Žuti Đavo u trenutku promenio, od nadmenog čoveka postao je kukavica i kao dete otišao da se žali.

Ubrzo sam dobio poziv od vladike da mu se javim.

Kad sam stigao, sa Nikolajem je bio i Simeon. Vladika je rekao:

"Dobro došao, brate Dobrivoje! Reci ti meni, pošteno, šta je to bilo između vas dvojice? Brat Simeon mi ispriča da si pokušao da ga ubiješ, da si nožem hteo da ga raspориš!"

"Istina je to, preosvećeni", odgovorio sam.

"Kako, kako..." čudio se Nikolaj.

"Kao Miloš Murata! Od učkura do grla bijela!"

Vladika se nasmeja, ali se brzo pribra i reče:

"Zar da ubiješ čoveka? Nije li te strah od Boga?"

"Ja sam hteo da ubijem rđu od čoveka, preosvećeni", rekao sam.

Zatim sam mu ispričao sve o Žutom Đavolu, i kako sam ga slušao, i kako me mučio, i kako je hteo da me bije.

Vladika se onda obrati Simeonu:

"Oče Simeone, jesi li ti razmišljao o tome da li si za monaha? Ako nisi, razmisli... A sad, oprostite jedan drugome ovde preda mnom, pa idite u isposnicu s mirom."

Na te reči, Žuti Đavo skoči vrišteći:

"Vladiko, ja ne smem da živim s njim u isposnici! Razbojnik je on, zaklaće me!"

"Dobro de, brate Simeone, smiri se... Kad je između vas takva stvar, onda neka Dobrivoje ide u Sveti Naum, a ti ostani u isposnici", rekao je vladika.

Kako mi je bilo naređeno, tako sam i učinio. Monasi su me dočekali s podsmehom.

"Evo našeg delije! Nije mogao da izdrži! Naišao na čvrsto, i uplašio se! Pobegao!"

Viknuo sam:

"Babe ste vi! Dozvolili ste da vas rđa od čoveka muči i ponižava. Ućutite! Pokrijte se ušima!"

Podneo sam mnoga iskušenja u manastiru, a trpeo sam ih zato da bih se smirio. Ovladao sam poprilično svojim telom i mogao da mu zapovedam. Toplina i blagost ispunjavali su me i činili me sigurnim; u mome srcu živela je velika ljubav za Boga i ljude.

Episkop Nikolaj Velimirović uzeo me kod sebe, da mu pomažem i da ga služim. Bio je naš najobrazovaniji episkop u to vreme. Do danas boljeg nismo dobili, mislim da još dugo nećemo imati takvog. Bio je veliki duhovnik, engleski đak, čovek za koga je znao skoro ceo svet.

U prvim danima iskušeništva pozeleo sam da odem u samoću, u pustinju, da bih se posvetio i Bogu i sebi. Ta namera je sazrevala u meni i jačala; čekao sam trenutak da se zamonašim, pa da odmah krenem u planinu. Zato sam se učio molitvi, kao i ispravnom životu, iz knjiga i od monaha, naročito od episkopa Nikolaja.

Slušao sam ga bez pogovora, s voljom i od srca. U toku dana sam slagao duhovne knjige u pakete, adresirao ih i slao na poštu. Uveče, u njegovoj sobi, u njegovom prisustvu, čitao sam psalme i molitve, a tek potom odlazio na počinak. On je i dalje ostajao da radi. Dugo je noću, u njegovoj sobi, bilo upaljeno svetlo. A kad sam ustajao rano, video sam opet svetlo i čuo njegove korake i kašalj.

Za mene neiskusnog, on je bio čudan čovek, neverovatan. Gledao je čoveka malo pognute glave; očima je prodirao u samu dušu. Svi smo, bez razlike, bili svesni da on zna našu misao i pre nego što čuje odgovor na postavljeno pitanje. Bio sam svakodnevno s njim i uvideo sam da on, iz svoje sobe, zaista zna šta se događa u manastiru, u gradu, i dalje.

Sećam se jednom kad su načelnik Okruga ohridskog i predsednik Crkvenog suda, sa još dvojicom državnih službenika, hteli da odu u neko pogranično mesto. Predsednik Crkvenog suda, kao pobožan čovek, došao je kod vladike za blagoslov. Ali Nikolaj nije hteo da ga blagoslovi. Molio ga je taj čovek, ljutio se na njega, ali je sve bilo uzalud. Na kraju, vladika je rekao:

"Misliš li, oče, da ti ne dajem blagoslov zbog toga što te mrzim?"

"Ne znam zašto me ne puštaš, vladiko. Ali ja hoću da idem! Ide mi se. Zašto mi ne daš blagoslov?"

"Poslušaj ti svoga vladiku, ne idi nikuda bez blagoslova i ne zapitkuj mnogo", rekao je Nikolaj.

"Ja ću onda otići, blagoslovio ti mene ili ne", rekao je, seo u kola kraljevih službenika i otišao.

Šta se zbilo kasnije? Na putu, u blizini albanske granice, sačekali su ih kočaci, Albanci, ubili šofera a njima uzeli sve vredno i odveli ih u planinu. Pošto se kraljevi službenici nisu vratili u određeno vreme, zainteresovala se za njih državna vlast, i tako se brzo saznala istina. Lično je kralj Aleksandar intervenisao kod albanskog kralja Zogua i tražio od njega da odmah vrati njegove službenike. Vladika mi je pričao da je kralj Aleksandar rekao Zoguu ovako: "Ukoliko mi u roku od tri dana ne vratiš moje ljude žive, okupiraću vas! Dosadili su mi vaši razbojnici!" Posle dva dana došli su kod nas u manastir činovnici, načelnik i predsednik Crkvenog suda. Predsednik Suda bio je sav u modricama. Došao je kod vladike potišten i skrušen, poklonio mu se duboko i zamolio ga za blagoslov.

"Neka te Bog blagoslovi, oče. A šta je to sa tobom bilo? Zašto si takav?", pitao ga je Nikolaj.

"Ubiše dušu u meni prokleti kočaci! Samo su mene tukli, iako im ništa nisam skrivio."

"Šta sad misliš, oče: zašto ti nisam hteo da dam blagoslov, i zašto su samo baš tebe tukli?" pitao je vladika.

"Sve mi je jasno, preosvećeni! Nikad više mi se neće desiti da odem na put bez blagoslova!"

Uleteo sam i ja u razgovor, samo da pecnem predsednika jer je bio gord čovek.

"Odrastao si čovek, pametan si, predsednik si Crkvenog suda, oče. Zašto bi ti slušao vladiku?"

"Ćuti, Dobrivoje. šta ti o tome znaš!", viknuo je na mene vladika.

Bilo je očigledno, u to sam bio siguran, da je Nikolaj znao kako će se oni provesti na putu. Iako je on svoju prozorljivost krio, uverio sam se u nju po mnogim događajima koje sam svojim očima gledao. Razmišljao sam o toj njegovoj osobini i pitao se: "Kako može da zna šta se događa napolju, a ja ne mogu? Kako on zna šta ja mislim, a ja ne znam šta on misli?"

Posmatrao sam ga i pratio svaki njegov korak i pokret, u nameri da vidim i shvatim kakav je on čovek. Želeo sam da budem isto kao on, ali nisam znao kako to da postignem. Mislio sam da on zna neki tajni put i način za postizanje duhovnih dubina, i da to krije od nas.

Znao sam šta jede, kako se moli, gde spava, ali nisam znao šta radi noću kad ostane sam u svojoj sobi. Primetio sam da se jedna daska na njegovima vratima rasušila, i da se jedan čvor odvojio i bio gotov da ispadne. Sinula mi je ideja: evo kako ću videti šta noću radi!

Sutradan je vladika otišao poslom u grad; izbio sam čvor i pažljivo ga očistio; sa njegove spoljne strane zabo sam ekserčić i vratio čvor na njegovo mesto u dasci; dobro je stajao, a lako ga je bilo izvaditi.

Tog dana radio sam svakodnevnih poslove, a uveče, kad se on vratio, čitao sam psalme i molili smo se. Posle sam otišao u svoju sobu, svukao se i legao u krevet. Kad su se svetla u hodnicima ugasila, izvukao sam se iz kreveta i pažljivo, na prstima, prišao vratima vladičine sobe.

Čučnuo sam i oprezno izvukao čvor; kroz otvor je šiknuo tanki mlaz svetlosti u hodnik. Ali sam se spetljao; ekserčić je, valjda, bio mali, pa nisam mogao dobro da ga uhvatim; ispustio sam ga i čvor je lupnuo o pod. Vrata su se otvorila. Pre nego što sam mogao da se priblerem, nad sobom sam ugledao ogromnu glavu Nikolajevu.

Odskočio sam i potrčao niz stepenice. Prepoznao me. Vikao je za mnom, zvao me da se vratim i obećavao mi da neće bilo šta našao da mi učini. Ali ja nisam smeo da se vratim. Stideo sam se. Malo sam se i plašio da me u ljutini ne udari, znao sam da je preke naravi.

Nisam smeo u oči da mu pogledam. Noć sam proveo u dvorištu. Sutradan sam se opet krio od njega; nisam se usuđivao da uđem u zgradu. Sledeće noći sakrio sam se dobro u jednom ćošku mitropolije i tu zaspao. Oko ponoći neko me uhvatio za kosu. U mraku nisam video ko je. Tek kad sam čuo glas, znao sam da je Nikolaj.

"Ne boj se Dobrivoje. Idi u svoju sobu i spavaj", rekao je. Uveo me u sobu, sačekao da legnem, pokrio me kao da sam dete, i tek tada otišao. Bio sam zbunjen i čudilo me što mi nije rekao nijednu prekornu reč.

Sutradan, rano ujutru, pozvao me i naredio mi da iz šupe u njegovu sobu donesem nogare i daske za krevet. Prethodno sam ih dobro oprao. Dok sam sklapao krevet, on je pozvao kuvara i saopštio mu:

"Filipe, od sad pa dok te ne pozovem, slobodan si. Plata ti ide kao kad radiš."

Otpustio je kuvara, a kad smo ostali sami, rekao mi:

"Ti hoćeš da budeš monah, Dobrivoje. Ako si muškarac, spremi se za junački podvig!"

"Tu sam, vladiko. Preživeo sam rat, glad; ludake sam čuvao, Žutog Đavola trpeo, pa i taj podvig, o kojem govoriš, valjda ću izvršiti", rekao sam.

"Lako je, Dobrivoje, s ljudima se boriti i trpeti kad se mora. Ali sad ćeš se sa sobom uhvatiti u koštac; svoju volju ćeš isprobati i očeličiti. Imaj ovo na umu: pred svojim telom milijarde ljudi drhće, maze ga, pokoravaju mu se. Spremi se!"

"Ovde sam, vladiko. Naređuj!"

Mislio sam tada da ne postoji napor koji ne bih mogao da izdržim. Bio sam mlad, jak, prekaljen i samouveren, a pomalo i ponosan što ću doživeti nešto nepoznato i veliko, i što ću se dokazati pred samim vladikom.

Od ranog jutra vladika mi je zabranio da pijem vodu i da bilo šta jedem. Tog dana smo pakovali knjige, adresirali pakete i slali ih na poštu, a uveče smo se molili Bogu. Prvo smo se po trista puta poklonili pred ikonama, zatim smo pevali Svetoj Bogorodici, na kraju smo kleknuli da se molimo. U sobi smo imali časovnik koji je otkucavao na svakih četvrt časa.

Puna dva časa molili smo se na kolenima pred ikonama, na pirotskom ćilimu. On je vešto podvio desnu nogu, pa mu nije smetalo klečanje; nije se pomicao. Mene su, pak, bolela kolena, zato sam morao da se oslanjam na ruke, da čučim, da se okrećem na jednu pa na drugu stranu. Pošto sam bio iza njega, nije video šta radim. Onda smo ustali i dva časa se molili stojeći, bezglasno. "Umno se moli, ne kreći jezikom, sinko. Bog zna naše misli. Post nema značaja bez molitve; čak bi mogao da nam naškodi", rekao mi je.

Hleb i vodu nismo okusili celog dana i naredne noći. Nastavili smo i sutradan. Trpeo sam glad i žeđ; radio sam, molio se i ćutao. Trećega dana mi je bilo veoma teško. Podnosio sam lakše glad jer sam se na nju bio navikao, ali me je žeđ strašno mučila. Svest mi se u pojedinim trenucima mutila, osećao sam muku u želucu. Uveče nisam mogao dugo da izdržim na molitvi, ranije sam legao; Nikolaj je ostao sam na molitvi. Ujutru, kad sam se probudio, zatekao sam ga da se i dalje moli. Bog zna kad je i koliko je taj čovek spavao.

Četvrtog dana telo me peklo kao da je bilo zapaljeno; osećao sam vatru u sebi. Naročito su me bolele zaceljene rane. Oko rana na nogama, na rukama i na grudima, nosio sam velike modrice; bile su neprijatne za gledanje. I sa tim modricama se nešto događalo. Bolela me leđa, i glava, stalna muka mi je bila u želucu, srce se uznemirilo. Odlazio sam često do prozora i udisao svež vazduh; kao hladnu izvorsku vodu pio sam ga.

Petog dana počeo sam da smrdim. Usnice su se lepile jedna za drugu, bile su slane, na jeziku se javila, u velikoj količini, sluz sasvim slična gnoju, koju sam često ispljuvavao.

Sedmog dana doživeo sam preobražaj; vratilo mi se rumenilo u obraze, skoro su prestali bolovi. Ali sam bio nervozan i nisam mogao da spavam; drhtao sam, bio sam strašno žedan. Tada sam prvi put osetio da nisam u stanju da se dalje borim. Hrabrio

sam se raznim mislima, junačio se, zainatio se, ali mi ništa nije pomoglo. Na kraju sam odlučio da spakujem svoje stvari i da pobegnem od Nikolaja.

Slagao sam ga da izlazim napolje radi sebe. Čim sam prošao kroz vrata, jurnuo sam u svoju sobu i spakovao se na brzinu. Kad sam se okrenuo da izađem, ugledao sam ga kako stoji u otvorenim vratima. Uhvatio me za ramena, okrenuo i naredio da se raspakujem. Bio sam zbunjen, nisam znao šta da radim i kako da ga se oslobodim. Molio sam ga ponizno da me pusti da odem, ili da mi dozvoli da jedem i pijem, ali me on očigledno nije ni slušao. Kad sam video da nemam kud, suze su me zapekle u očima, umalo nisam zaplakao od muke. Nije za to mario, uzeo me za uvo, kao osnovca, i poveo u svoju sobu.

"Babo jedna! Ti li si taj koji hoće da bude monah?! Pun si prljavštine u telu i krvi, sa tim ti želiš da postigneš nešto veliko, da postaneš svetlost! Zar ne osećaš da u tebi đubre sagoreva i da sav smrdiš! Ako želiš dobro sebi, i ako želiš da u ovom životu na zemlji vidiš carstvo Božje, sedi, radi svoj posao, i moli se kako ti kažem!"

Do jedanaestog dana nije mi ni jednom dozvolio da izađem. Tada sam opet odlučio da bežim. Smislio sam bio kako da izletim iz sobe i pobegnem kud me noge nose. Ali kad sam krenuo opet me je Nikolaj zaustavio na vratima.

Zakukako sam iz sveg glasa; tresao sam se od muke. Molio sam ga kao oca rođenog da me pusti. Govorio sam mu da će creva da mi se zalepe od gladi i žeđi, i da ću sigurno umreti. Ni kukanje ni preklinjanje nisu mi pomogli.

Malo posle, dao mi je flašu i naredio da je dobro operem i donesem vode. Zgrabio sam flašu i otrčao, što sam brže mogao, na česmu, otvorio slavinu do kraja, poturio usta i slatko se nagutao vode. Onda sam oprao flašu, napuno je vodom i doneo u sobu. Vladika me upitao:

"Jesi li dovoljno pio?"

"Jesam, preosvećeni."

"Dobro, ako si. A sad ću te, sinko, pitati nešto. Razmisli dobro šta ćeš mi kazati, ne moraš odmah da mi odgovoriš, možeš i kroz jedan sat. Reci: zašto si hteo da me uhodiš? Ako mi kažeš istinu, bićeš mi učenik, đak. Ako me slažeš, oteraću te!"

"Nije mi potrebno dugo da razmišljam, vladiko. Ono što bih ti rekao kasnije, mogu ti reći odmah. Hteo sam da vidim šta radi vladika kad je sam u sobi!"

"Pa, sinko, ovih dana si bio sa mnom u sobi i video si šta radim. Nemaš više razloga da viriš kroz čvor."

Opet sam molio da me pusti da živim kao drugi monasi; mislio sam da stvarno više ne mogu da izdržim bez hrane i pića. Ratovao sam, gladovao, prošao mnoge zemlje i video čudesa, ali mi se činilo da je ovo iznad mojih snaga. Ali me nije pustio. Rekao je:

"Kad ti se svest zamuti, daću ti malo vode. Ako na svaki sat ili dva budeš uzimao po gutljaj, prestaće ti vrtoglavica."

A on nije ni pogledao flašu; ni kap vode nije okusio! Nije se moglo videti da li trpi; molio se svakodneвно, i dalje kao prvog dana. Trudio sam se koliko sam mogao, ali mi je molitva bila slaba jer sam stalno mislio da li ću živ dočekati sledeći dan, i smišljajući razne načine kako da uteknem od njega. On je znao šta smeram, i uvek me sprečavao. Danju je bio kraj vrata, a noću je moj krevet stavljao poprečke uz vrata, da ne bih pobegao dok spava. Poštu smo primali kroz prozorče, na isti način smo je slali.

Izdržao sam još pet dana bez hrane i sa malo vode. Ukupno šesnaest dana smo gladovali. Sedamnaestog dana čuli smo motore i kroz prozor videli automobile. Vladika mi je tada rekao:

"Evo, dolaze nam gosti, Dobrivoje. Raduj se. Da nije njih, nastavili bismo ovako do trideset punih dana."

Izašao je iz sobe, umio se, obukao svečano odelo i dočekao goste. Pozvao je Filipa kuvara i odmah ga poslao da donese pastrmke, vino i drugo što je potrebno za ručak. Takođe, naredio je kuvaru da za nas dvojicu spremi "našu hranu".

Kad smo seli za sto i počeli da ručamo, gosti su jeli pastrmke, a nas dvojica redak kačamak. Kuvar je znao kakva je to "naša hrana", očigledno je imao slična iskustva. Morali smo da jedemo kačamak, jer bi nam se smučilo od jake hrane posle dugog gladovanja. Tog dana smo jeli malo, sutradan malo više, trećega dana bio sam sit.

Čim sam se uz pomoć hrane malo vratio u život, bio sam lak i oran za svaki posao, i čvršće volje nego ranije. Modrice su mi sa tela nestale, kao da nikad nisu postojale, rane nisam osećao kao da ih nikad nije bilo. Gladovanjem sam očistio krv, a krv je očistila telo od bolesti i rana. Tada sam shvatio šta je gladovanje. Radovao sam se što sam koliko-toliko izdržao sve te dane, i zarekao sam se da ću ubuduće biti asketa i da ću gladovati često.

U goste su nam došli dvojica ministara; bili su pali u nemilost kod kralja Aleksandra. Nikolaj je vaspitavao kraljeve sinove, Petra i Đorđa, pa je imao veliki uticaj na dvor. Oni su to znali i došli su da ga zamole da se za njih zauzme kod kralja. Vladika im je rekao: "Ne bih vas branio, da sam čuo nešto rđavo o vama. Ne bojte se. Biće sve u redu."

U to vreme u manastiru svetog Nauma proizvedeni su u monaški čin dvojica seljaka. Jedan od njih, Dragoljub Radovanović, iz sela Bošnjana, bio je bolestan od tuberkuloze; lekari su mu rekli da će umreti najkasnije za dvadeset dana. Bio je pobožan čovek, došao je da umre u manastiru i da se sahrani kraj crkve. Nije se uzdržavao u hrani, i po

rečima ruskih monaha zbog toga se razboleo. Rusi su mu predložili da se leči ovako: da mu očitaju molitvu jeleosvećenja, zatim da gladije dvadeset dana, bez jela i pića. Ako to izdrži, obećali su mu sigurno ozdravljenje. Taj čovek nije imao kud, sve je već bio isprobao, pa je prihvatio njihov predlog. Pošto nije mogao sam da se uzdrži od hrane, vezali su mu ruke. Ceo dan su ga čuvali, a ujutru i uveče čitali mu molitve za zdravlje. Noćivao je takođe s monasima. Izdržao je glad i žeđ svih dvadeset dana. Namučio se bio dosta, ali je istrajao do kraja. Nije bio ni nešto naročito omršao; za to vreme porasla mu je brada, malo je drukčije izgledao. Dvadesetog dana, kad je već isticao rok, nekako je prevario monahe i utrčao u kuhinju, tamo je na stolu bilo nešto hrane. Onako vezanih ruku, nabio je glavu u čanak i pojeo pasulj. Kad su Rusi saznali šta je učinio, nisu mu zamerili, već su mu odvezali ruke i umili ga. Rekli su mu: "Od danas jedi koliko hoćeš. Ozdravio si! Ali ako se ubuduće ne uzdržavaš, znaj da ćeš se opet razboleti, možda i gore."

Dragoljub je ozdravio, odrekao se sveta i zauvek ostao u manastiru. Kasnije je postao jeromonah, pa iguman. Za njim su došle njegova žena i dve ćerke; i one su se zamonašile.

Dragoljub i taj drugi seljak zamonašili su se malo pre mene. Njih dvojica stajali su u dvorištu i sa vladikom razgovarali, kad sam ja naišao. Pošao sam ka vladici da mu poljubim ruku, kao što je red, a on mi je naredio da prvo poljubim tek zamonašenu braću. Morao sam da ga poslušam, bio sam tada iskušenik, iako mi nije bilo prijatno da to uradim. Kad sam pošao da poljubim ruku Dragoljubu, on je zablistao od sreće što je dočekao da mu ja, pismen čovek i ratnik sa odlikovanjima, odajem takvo poštovanje. Smejala mu se od zadovoljstva kosa na glavi i lice i brada; topio se čovek od radosti. Poljubio sam ga u ruku i pošao prema vladici. Ali mi je on naredio da i drugome bratu ukažem istu čast. Opet sam morao da ga poslušam! I ovaj je zablistao. Približujući mu se, mislio sam: "Smej se ti, smej. Pokazaću ti ja kol'ko si veliki čovek i veći od mene. Gordi se ti i diči se, videćeš kako ćeš proći!"

Uzeo sam njegovu desnu ruku i čvrsto je stegao; umesto da poljubim, ugrizao sam njegovu nadlanicu iz sve snage. Slatko sam ga capnuo! Jauknuo je od bola.

Vladika je zatim uzeo monahovu ruku i kad je video dubok otisak zuba i malo krvi, okrenuo se i rekao mi: "Gord si ti i sujetan čovek, Dobrivoje! Ni za još osam godina kod mene ti nećeš postati monah!"

"Ako, preosvećeni. Ovaj je dobio ono što zaslužuje. A ti znaj da ima još eparhija osim tvoje!"

Brzo sam shvatio šta Bog od čoveka traži i kakav čovek treba da bude da bi mu ugodio. U to vreme mnogo sam se molio i dobio od Boga veliku blagodat, time i izvesnu slobodu u ponašanju. Osećao sam u sebi toliku snagu da sam tom silinom duhovno vladao svim ljudima oko sebe. Nikoga se nisam bojao, iako sam bio samo iskušenik, početnik. Vladika je tačno znao kakav sam, i mislim da me je cenio više nego druge. Znao je da sam namerno ujeo za ruku naduvenog novajliju, znao je zašto sam to učinio.

Sutradan je vladika pošao u ženiski manastir i poveo me sa sobom. Čim smo stigli, okupile su se monahinje. Poslužile su nas vodom i šećerom. Stajao sam uz vladiku, pričao više nego što treba, i malo se šepurio i pravio važan pred monahinjama. Odjednom, vladika me ošamario. Posrnuo sam od udarca, i pocrveneo od sramote i bruke.

Monahinje su se zbunile i nisu znale šta bi, kako da se ponašaju; gledale su me pomalo sa žaljenjem. Čutao sam, ali sam u sebi poželeo da se otvori zemlja i da u nju propadnem da ne bih više podnosio sramotu.

Izdržao sam nekako do kraja da budem srdačan u razgovoru, a crvenilo mi nikako nije silazilo s lica. Kad smo se vraćali u manastir, celim putem sam čutao, reč nisam hteo da kažem Nikolaju. Znao sam da je on kušao moje smirenje i lomio moje samoljublje, ali mi to znanje nije pomoglo da sve odmah zaboravim i da mu oprostim. Nije mi bilo teško što me je udario i naneo mi fizički bol, već što je to učinio pred monahinjama. Spopala me velika muka, bio sam koliko ljut na njega, toliko tužan, ne znajući kako da se prema njemu ponašam.

U tom raspoloženju smo stigli u manastir. Onako neraspoložen otišao sam pravo u svoju sobu. Nije prošlo mnogo vremena, kad me pozvao jedan monah, koga sam voleo, da izađem napolje. Stajao je nasred dvorišta. Čim sam mu prišao, ošamario me tako jako da sam u trenu ugledao sve zvezde. Ne shvatajući zašto to čini, niti se trudeći da to saznam, u magnovenju sam mu okrenuo i drugi obraz. Nije me udario drugi put. Nisam bio ljut, niti sam osetio sramotu. I baš kad sam hteo da ga upitam, zašto je to učinio, spazio sam monahe, sveštenike, sluge, svuda oko nas, na prozorima i iza zidova.

Tako su vladika, iguman i ostali, proveravali moje smirenje; hteli su da vide koliko su me napustili gordost i samoljublje.

Posle podne, idući u kuhinju, prošao sam pored vladike; sedeo je na doksatu kraljevog odeljka. Blagonaklono me je pogledao, nasmejao se i pozvao me. Rekao mi je:

"Dobri voje, idi odmah igumanu i kaži mu da ti spremi odelo za monašenje. A ti se okupaj, očešljaj, uredi se... Vreme je da zbačiš zauvek sa sebe to svoje šareno odelo!"

Prilikom postriga, vladika je pitao oce i vernike, bila ih puna crkva, da li sam dostojan da budem monah. Svi su u jedan glas odgovorili:

"Dostojan je!" Tako sam postao monah. Dobri voje Milunović postao je Kalist Milunović.

Kad je svečani čin bio završen, a ja već obučen u monašku odeću, Simeon Milosavljević, zvani Žuti Đavo, prišao je vladici Nikolaju, uneo mu se u lice i prosiktao:

"Đavole crni! Razbojnika si proizveo u monaha!"

Vladika je smireno odgovorio:

"Pitao sam i oce i braću da li je Dobrivoje dostojan monaškog čina. Svi rekoše da jeste. Tebe svi zovu Đavo Žuti, a ti meni kažeš da sam ja Đavo Crni. Rasudi sam da li si u pravu, i da li treba verovati tebi jednome ili ovim ljudima?!"

DIO II MONAŠTVO

[sadržaj](#)

Obavljali smo u manastiru mnoge poslove. Bila mi je potrebna fizička snaga, pa sam jeo jaku hranu; telo mi je bilo snažno, skoro je nadvladavalo duh. Terani raznim potrebama, ljudi su stalno dolazili k nama, ili smo mi k njima odlazili. Odgovarao sam na mnoga pitanja; izgovarao sam podosta nepotrebnih, suvišnih reči. Jedino sam noću ostajao sam; ali tada zbog umora nisam bio sposoban za veći duhovni napor. Rasejan sam bio i uznemiren, probudile su se raznovrsne želje u meni; tako nisam mogao da se predano i s pažnjom molim, onako kako sam želeo.

Mnogi monasi došli su u manastir, da bi se načinom života i stalnom molitvom približili Bogu. To su želeli, ali su bili opušteni, nedisciplinovani; zato se njihove duše nisu bogatile, i to mi je smetalo. Voleo sam uporne, vredne, razumne ljude, koji mogu u svakoj prilici da se bogate duhovno. U ratu sam navikao na borbu, red i tačnost: hteo sam da tako bude i u manastiru. Zato je ponekad dolazilo do neslaganja između braće i mene, a to nisam voleo jer nisam želeo da se ističem, da se razlikujem od drugih.

Nisam hteo da živim polovično, od danas do sutra, da se ponašam kao svetski čovek, i da se od drugih kao monah razlikujem samo po odeći. U srcu sam, kao iskušenik, osetio toplinu i ljubav prema Bogu i ljudima. Taj osećaj probudio je u meni težnju, želju, da u bespoštednoj borbi prodrem u dubinu svoga bića i saznam istinu o životu, i put i svrhu svoga življenja na zemlji.

Znao sam da su neki naši preci videli Gospoda i njegove svetitelje, i druge bestelesne sile. Nisam hteo, nisam mogao, da budem jedan od onih koji samo prepričavaju tuđu slavu i doživljaje; hteo sam u te priče lično da se uverim.

Posle dugog učenja i razmišljanja, uvideo sam da ću jedino u samoći, u pustinji, moći potpuno da izvršim sve ono što se od mene kao monaha tražilo. Nadao sam se, i verovao sam u to, da ću, u beskrajnom iskustvu i u čestim dodirima sa duhovnim vanvremenim čistim silama i najdubljim tajnama, steći sigurnost i tako, ispunjen nezemaljskom ljubavlju, živeti životom dostojnim čoveka.

Odmah nakon monašenja, otišao sam do vladike Nikolaja i rekao mu:

"Preosvećeni, odobri mi, i daj mi blagoslov, da odem u planinu. Hoću da se usamljen, u tišini, pohrvem sa svojim telom, da saberem misli i da pokušam da se očistim i smirim.

Ti znaš da sam gladovao, zebao, spavao pod vedrim nebom, i da sam preživio mnoge nevolje i u ratu i ovde u manastiru. Verujem da ću izdržati životu samoći."

"Znam za tvoju želju, Kaliste. Verujem da će ti koristiti samoća; imaš moj blagoslov. Idi... Ali, znaj da te puštam samo na godinu dana."

Pre polaska, u Ohridu, kupio sam mengele teške dva kila, rende za glačanje drveta, sekiru, testeru, burgiju, lak za drvo, čelična slova, špic za kamen, čekić. Alat mi je bio potreban da uredim pećinu i za pravljenje krstića od drveta. Poneo sam i dva čebeta, tri para veša, četiri kila projinog brašna, jedan lonac i dosta sapuna.

U jesen 1922. godine krenuo sam u Petriljsku planinu, koja se nalazi između dve reke, Koseljske i Goleme, da u njoj molitveno tihujem.

Išao sam ozaren nadom da ulazim u život pun nepredviđenih tajni. Slutio sam da me očekuje nepoznata i velika borba, i sa samim sobom i sa prirodom, sa tajanstvenim u meni i oko mene. Nisam se plašio. Bilo je to kao da sam išao prema novom rođenju u nekom drugom, boljem svetu.

Bilo je mnogo pećina u planini. Odabrao sam jednu koja je bila prostrana, sunčana, suva i, kako mi je izgledalo, pogodna za život. Nalazila se iznad potoka, između sela Velgošta i Bolna. Unutra je bila jedna greda, u blizini svoda, postavljena poprečno od zida do zida. Na njoj su verovatno, nekada davno, čobani sušili meso na dimu. Po izmetu, bilo ga je za dvojica dobra kola, utvrdio sam da su u pećini noćivale ptice. Prionuo sam na posao i odmah očistio svoje buduće boravište.

Do mraka sam se već umorio i sedoh u kut pećine. Uto su doletela dva orla. Vili su se malo pred ulazom, zatim su uleteli i spustili se na gredu. Bili su to peristerski orlovi, veliki kao ćurani. Utišao sam dah; nisam se micao, da bih ostao neprimećen, i video šta će se dogoditi. Iako je bilo mračno, ubrzo su me primetili. Gledali su me odozgo, klimali glavom, kao da kljucaju, ispuštajući neke šušlave glasove. Bio sam uljez u njihovom boravištu, nepoznati gost, ali me nisu napadali niti su me se plašili.

Kad se sasvim smračilo, uhvatio sam jednog za noge i polako ga spustio na pod. Nije se branio. Ali čim je stao na noge, počeo je da me udara ogromnim krilima. Da sam bio nešto slabiji, sigurno bi me oborio na pod i ko zna šta mi učinio. Oslobodio sam ga se nekako, i upalio sveću. Odmah je sklopio krila i umirio se; stajao je zbunjen, kao da ne zna šta će. Orao je bio slep pri svetlosti sveće.

Gledao sam ga još malo; onda sam ga opet uhvatio za noge i vratio na gredu. Nije se branio. Prespavao sam tu noć u pećini zajedno sa orlovima.

Ustao sam rano da priprelim građu za zatvaranje ulaza u pećinu. Orlovi su već bili odleteli. Odabrao sam nekoliko borova, oborio ih, okresao i isekao na potrebne dužine. Oko podne orlovi su se pojavili. Jedan je u kljunu nosio dugačku zmiju; zmija se uvijala, pokušavajući da se oslobodi. Kada je orao stao na gredu, ispustio je zmiju na pod.

Zatim je i drugi sleteo, ubili su zmiju i pojeli je. Potom su odleteli. Nikad ih više nisam video.

Do kraja dana dobro sam utvrdio ulaz. Ostavio sam samo mali otvor, širok koliko da se provučem, koji sam zatvarao posebnim oblicama. Žurio sam da završim posao do mraka, kako bih se zaštitio od zveri, jer sam u blizini već bio opazio stope medveda. Poravnao sam špicom pod i zidove, blatom i kamenom pregradio pećinu, tako da je izgledala kao dobra i prostrana soba. Uz desni zid pobio sam četiri soje, služile su mi kao nogari kreveta. Između dve jake motke razapeo sam ćebe /kao što se prave nosila/, motke sam onda stavio na soje, i krevet je bio gotov. Za pokrivanje služilo mi je odelo i drugo ćebe. Vatru sam palio kresivom i trudom, a drva je bilo u izobilju svuda okolo.

Za tri dana sam tako dobro osposobio pećinu da sam u njoj mogao udobno da živim. Kasnije sam podnožje kreveta opleo prućem, kao i sto i stolicu koje sam u međuvremenu od drveta napravio.

Dok sam uređivao pećinu, molio sam se da mi se otkrije čime ću ubuduće da se hranim. Hrana koju sam poneo, brzo je nestala. Četvrtog dana pošao sam u potragu za nekim jestivim biljem. Idući šumom, izbio sam na proplanak; tu sam naišao na bocu koja je nad zemljom imala bodljikavu izraslinu kao loptu. Ta biljka je bila vrlo ukusna, kao živa hrana; ukus joj je bio sličan korenu kupusa. Nabrao sam podosta tih bodljikavih lopti, očistio ih nožem i odneo u pećinu.

Zatim sam pošao da razgledam planinu. Primetio sam dve bukve, oko njih veliku gomilu kamenja, koje su čobani tu bacali sklanjajući ga sa pašnjaka. Među kamenjem rasle su koprive u velikim bokorima. Nabrao sam čitavo breme i prostro ih pod drvo da se osuše u hladu.

Kasnije, kad su se koprive osušile, uzeo sam jednu košulju, vezao joj rukave i kolir, i u nju kao u džak potrpao sasušenu biljku. Našao sam i neke divlje kruške, pa sam ih nanizao na konac u niske.

Te zime hranio sam se suvim koprivama, kruškama i korenjem.

Na planini Petrini u prvom ratu bio je front; položaj oko moje pećine držali su Francuzi. Tragovi rata još su bili očigledni; svuda naokolo prepoznavale su se rupe od granata, rovovi, sanduci za municiju, polomljene kare, šlemovi... Komade pleha upotrebio sam kao plotnu za ognjište /ozidao sam ga kamenom u pećini/, a šlemove kao sudove za vodu i za kuvanje.

U pećini sam imao sve uslove za normalan život. Ali u njoj nisam voleo da se molim. Samo napolju, pod vedrim nebom, bio sam sposoban da saberem misli i da potpuno, slobodno i jasno, izrazim svoja najdublja osećanja. Verovatno mi je to ostalo iz rata, kada sam se navikao na takav odnos prema molitvi.

Ipak, prvih dana moga boravka u planini, nisam smeo da se molim van pećine. Plašio sam se medveda; mogao je neopažen da mi priđe, a da ga ja, budući u ekstazi, ne osetim. Zato sam morao u planini da nađem neko sigurno i zgodno mesto. Iznad pećine naišao sam na jednu stenu; izgledala je kao rascepljena. Vrhovi su joj bili prilično odvojeni, a podnožje skoro sastavljeno. Od jednog do drugog vrha pružala se široka ploča, bila je kao kakva nadstrešica. Podnožje ravno i prostrano za stajanje. Mesto mi se veoma dopalo jer je stena bila na velikoj visini, pa medvedi i vukovi nisu mogli da me napadnu. A širokom pločom, nadstrešicom, bio sam zaštićen od kiše.

Sa te visine, satima i danima sam posmatrao prirodu oko sebe: zemlju, vasionu, sunce, zvezde; ptice, životinje, bilje. Ponekad sam drhtao od neizvesne budućnosti, od onog nepoznatog što me čekalo, od slutnji da možda neću moći da izdržim borbu sa svojim čulima, željama, navikama, sećanjima.

U početku sam jeo jednom u tri dana, kasnije jednom u sedam dana. Kuvao sam koprive, jeo koren boce ili poneku suhu krušku; so namerno nisam bio poneo. Kako su dani prolazili, sve sam manje osećao potrebu za hranom; već posle mesec dana, jeo sam vrlo malo. Veliku nuždu sam vršio jednom u sedam dana.

Zbog takve ishrane pojavila mi se strašna prljavština na telu; bio sam sav prekriven smrdljivom štrokom. Koža se ljuštila kao posle dugog sunčanja u leto. To je trajalo oko dva meseca. Nikad nisam mogao da podnesem nečistoću, trpeo sam je samo kad sam morao. Ovo sada bilo je nepodnošljivo; svakoga dana sam se kupao po nekoliko puta. Vodu sam donosio sa potoka, grejao je na vatri, i prao se dugo. Da nisam bio poneo dosta spuna, i da nije bilo potoka u blizini, morao bih da idem čak do Ohridskog jezera, da sperem smrad sa sebe.

Pomišljao sam da napustim planinu i da se vratim u manastir. Moje obitavalište ponekad mi nije bivalo baš po volji. Javljala mi se želja za ukusnom hranom i dobrim pićem; naročito sam se sećao vruće proje, koju je majka nekad spremala, pečenog krompira, mesa, gibanice, vina, vruće rakije. Pa i devojaka sam se sećao, onih koje su me volele i kojih sam se dobrovoljno odrekao. Želje i sećanja iz ranijeg života nisu mi danonoćno davali mira. Telo je tražilo da mu ispunim stare prohteve.

Da se odbranim, dugo sam se molio da zavolim život u planini i u samoći. Posle nekoliko dana uporne molitve, u zoru, odjednom, na mene se izlila nebeska svetlost, obasjala me celog, i u trenu rasturila oblake sećanja i želja. Ispunio sam se neiskazivom radošću i velikim, dotad nedoživljenim veseljem. Bio sam srećan što sam tu, na toj planini, baš na tom mestu, i sasvim sam.

Borio sam se junački. Međutim, iako sam gladovao, malo spavao i dugo se molio, jednom mi se u snu ipak prosulo seme.

Svako bi mogao da živi dugo u planin, gotovo bez problema; ništa mu se ružno ne bi desilo, samo bi mu možda bilo dosadno. I meni je bilo kadikad dosadno, sve dok nisam počeo dugo i istrajno da se molim. Čim sam donekle uspeo da prodrem u svoju nutrinu i

da um približim srcu, sve u meni se uzburkalo, javila se silovita negativna energija koja je izazivala strah i u snu i na javi. Osećao sam nailazak toga zla po nemiru i panici što su me celog obuzimali, a opipljivog razloga nije bilo. Bivao sam uznemiren i preplašen više nego kad su mi na frontu naređivali da jurišam na rovove, na naperene puške i mitraljeze. Ježila mi se kosa na glavi i podilazili me ledeni žmarci kad bih, na kolenima u molitvi, čuo da nešto iz mene trupće i lupa u mraku pećine. Taj strah mi je jeo kosti!

U svetu, zlo se na čoveka izliva uglavnom preko drugog čoveka, posredno. Treba se neposredno sresti sa zlom silom, jer se tada vidi koliko je ona lukava i užasno jaka! Ako nisi hrabar i nemaš životno i monaško iskustvo, ne treba ni da pomisliš da živiš molitveno u samoći. Izložio bi se, sigurno, mnogim duševnim i telesnim opasnostima.

U prvo vreme molio sam se po vas celu noć, kasnije po tri ili četiri sata. Usamljen duhovni čovek nema s kim da razgovara, pa se i zato, hteo ili ne, neprekidno moli. Molio sam se onoliko koliko mi je bilo dovoljno da osetim radost u srcu. Ostalo vreme koristio sam za čitanje i razmišljanje, a preko dana pravio sam drvene krstiče, čitao Novi zavet, Psaltir i druge duhovne knjige.

Opet je bio počeo, i to često, da mi se javlja onaj glas /kao pre rata, u ratu i po ratu/, ali je sada bio jasniji i određeniji. Dozvoljavano mi je i da postavljam pitanja, da razgovaramo. Obaveštavao me o svemu što sam želeo da znam, i više od toga. Znao sam da to nije dobro za mene, pa sam se dugo molio da ga se oslobodim. Znao sam da mogu da budem prevaren i zaveden tim malim istinama koje unapred saznajem, ukoliko bih se pouzdao samo u to što mi se kaže, a ne u Boga i u sebe. Mogao sam lako da se pogordim, da pomislim da sam postao velika ličnost, da mogu da saznam sve što hoću i da sam dostojan da razgovaram sa svevidećom višnjom silom. Međutim, uvek sam imao na umu da sam slab i ništavan i držao sam se proverenog puta strogo, onog puta koji vodi očišćenju tela, duše i savesti. Zato sam se molio da više ne čujem taj glas. Uzdao sam se u Boga, u svoju savest, u svoje srce i u svoj razum.

Mnoge sam mesece proveo na steni, od istoka do zahoda sunca, i danju i noću, sa rukama prema nebu, i sa mislima Bogu usmerenim. Uzdržavao sam se od hrane, malo sam spavao, molio sam se. Radio sam sve što sam od drugih saznao, i koristio lično iskustvo, a sve u želji da steknem smirenje i prosvetlim svoj razum. Znao sam da moj duhovni napredak ne zavisi samo od moje volje i mojih napora, već više od volje i pomoći Božje.

U toku dana molio sam se po sedam puta. Nisam govorio molitve napamet. Bogu sam saopštavao ono što mi je naviralo iz dubine duše. U slobodno vreme pravio sam krstiče od šimširovog drveta: čistio sam drvo, rendisao ga, utiskivao slova, lakirao. Istovremeno sam posmatrao prirodu i život oko sebe i uživao. Tada sam video jasno da se ceo život, u svakom trenu, svim svojim silama, upinje da bude što bliže svetlosti, da se sjedini s njom, da postane svetlost.

Najistinitije sam se ipak radovao svojim viđenjima i unutrašnjim doživljajima. To je bio moj put ka svetlosti, ka izvoru života.

Kad bih, obično pred zoru, posle svenoćne molitve, dobijao blagodat ili doživeo viđenje, srce mi se punilo nezemaljskom lepotom, a usta slašću slađom od slasti meda. Danima posle toga nisam imao nikakvu želju za hranom, niti sam je uzimao, a nije mi se ni spavalo. Bio sam lak, bodar. Šetao sam planinom kao da sam na nebu; u meni je cvetalo obilje lepote i ništa nije moglo da pomuti to moje stanje radosti.

Kod dugotrajnih unutrašnjih molitava, kad mi se um spuštao u srce, na glavi sam osećao neki kapak, kao da mi se neko ovlaš naslanjao na teme; njega sam osećao u svakom trenutku.

Iako sam bio daleko od ljudi, znao sam, na neki svoj poseban način, šta se sve u svetu događa. Upoznao sam bio suštinu svojih osećanja i nagona; kasnije sam ih lako prepoznavao na licima drugih ljudi.

Svaki trenutak dana ili noći bio mi je ispunjen; osećao sam vreme, bio sam deo njegovog ritma. Ručni sat sam navijao svakog dana u isto vreme, tačno u sekundu! U isto vreme sam se budio, počinjao sa molitvom, radio. Telo mi se čistilo, sušilo se, postepeno se potčinjavalo duhu. Rane i kuršum u plućima nisam osećao.

Pećina je zimi po prirodi topla, a ložio sam i vatru; ali mi je sneg smetao. Nisam mogao tada, zbog snega, da stojim na svojoj steni, pod vedrim nebom. Pokrivao sam se sada samo odećom, jer sam ćebe bacio ubrzo po dolasku. Jedne noći; bilo mi je veoma ugodno jer sam se pokriven ćebetom, onako debelim, toplim i mekanim, baškario svu noć u slatkom snu i probudio se tek posle šest. Tada sam se ozbiljno naljutio na sebe. "Ako ti, Kaliste, želiš da lenstvuješ i uživaš, što si došao u planinu?! Vрати se u manastir, spavaj u toplom krevetu, tamo će te drugi buditi. Ili se vrati u svet, pa živi i uživaj!", rekao sam sebi.

Tada sam savio ćebe, onako po vojnički, dobro ga uvezao, bacio u potok i gurnuo niz vodu.

U proleće je planina oživela, a meni je laknulo jer sam se oslobodio snega. Olistala je šuma, iznikla trava, probudili se medvedi, porasle mlade koprive. Svega je bilo u izobilju, i za životinje i za ptice, pa i za mene pustinjaka. Pošto sam se osetio fizički jakim, odredio sam sebi veće podvige. Noći su bile tople, pa sam najčešće bio na svojoj steni u molitvi, ili sam čitao u pećini.

Svakim danom sam postajao tvrdi u uverenju da idem dobrim putem ka Istini. Sve moje misli bile su usmerene ka onom višem i od svega važnijem; samo ponekad, vrlo retko, osetio bih da želim da vidim čoveka.

U leto su sazrele divlje kruške zvane slanopođe; jedno stablo je bilo blizu moje pećine. Čekao sam da kruške dobro sazru, pa da ih oberem i ostavim za narednu zimu. Kad je došlo vreme, pošao sam do kruške, ali na njoj je već bio zaseo vredniji domaćin od mene - jedan oveći medved.

Seo sam na zemlju, začuđen. Gledao sam ga kako lomi grane i baca ih dole, zatim silazi i jede, pa se opet polako penje... Primetio je i on mene, ali nije obraćao neku veću pažnju. Niti sam hteo, niti smeo, da ga uznemiravam. Jedva sam dočekao čas kad se najeo i otišao. Tek sam se tada usudio da priđem; kako je ostalo i za mene dovoljno krušaka, nanizao sam ih na konac i ostavio za zimu.

Hteo sam ipak bliže da upoznam tog medveda. Razmišljao sam kako da mu se približim. Znao sam da će on opet doći, kada ogladni. Zato sam od stabla do pećine poređao kruške, u nizu, na razdaljini oko jednog metra. Sutradan, kad je došao, ugledao je da na granama nema plodova. Njušio je okolo, mirisao, plazio jezik; onda je naišao na moju krušku, uzeo je, zatim drugu. pa treću, i tako se primicao pećini; unutra sam čekao dobro zaštićen brvnima. Kad je stigao do ulaza, pružio sam mu kroz otvor jednu krušku držeći je vrhovima prstiju. Oklevao je, mirisao izdaleka; video mu se strah u očima. Ali želja mu je bila jača od straha.

Izdužio se koliko god je mogao, ispružio glavu i oprezno uzeo krušku. Onda se naglo povukao, kao da sam ga ošinuo. Još nekoliko puta se to ponovilo. Sutradan je opet došao. Bivao je sve slobodniji i smelijji.

Posle pet-šest dana sasvim se oslobodio. Više nije hteo ni da ode, šetkao se okolo, leškario u blizini, onda dolazio po krušku. Prvih dana nisam smeo da izađem iz pećine. Plašio sam ga se, zver uvek ostaje zver, čovek u nju ne može da se pouzda. Prvih dana gađao sam ga kamenjem i vikao na njega da bih ga oterao. Kasnije smo se ipak sprijateljili. Ponašao se kao domaća životinja. Iako sam ga bio zavoleo, ipak nisam hteo da ga mazim, niti sam mu dozvoljavao da se sa mnom igra i da se prema meni ponaša kao da smo ravnopravni. Životinji se uvek mora staviti do znanja da je čovek iznad nje.

U okolini je bilo i lisica. I one se nisu plašile kad smo se susretali. Tako sam saznao da čovek može, ako hoće, da pripitomi i medveda i lisicu. Ali kurjaka, ne! Kad sretne čoveka kurjak ga ili odmah napadne, ili beži kao da ga vetar nosi. Sretao sam ih često, ali ni jedan nije nasrnuo na mene.

Da sam počeo da predosećam, prvi put sam primetio kad sam se jednog dana sunčao ispod pećine. Odjednom sam predosetio da moram da ustanem i da se sakrijem; glas mi je rekao da brzo pobegnem u pećinu.

Tek što sam se sakrio, čuo sam glasove ljudi. Bili su to lovci s kerovima, prolazili su niz potok. Pritajio sam se u pećini sve dok nisu daleko odmakli. Želeo sam da budem sam, da niko ne zna gde živim. A da su me videli, brzo bi se pročulo po okolnim selima da gore u planini živi pustinjak. Dolazili bi da me vide, tražili bi da se molim za njih, da ih lečim, da im predskazujem budućnost... A sve to nisam želeo. Moja duša, moje srce, sve je u meni, tada, stremilo višem i večnom.

Unapred sam predosećao kad će na mene da naiđe neko iskušenje, a to se događalo često, i spremao sam se za odbranu oprobanim načinom. Nije mi bilo baš lako da

ostanem smiren. Ali posle duhovne borbe, na mene je silazila velika blagodat; dobijao sam više nego što sam uložio. Da budem jak i da sve izdržim, pomagala su mi česta i jasna raznovrsna viđenja.

U samoći sam se često pitao kako da proslavim Boga, ja, mali i ništavni čovek. Razmišljao sam o tome kako je On prirodu i čoveka mudro stvorio, kako je meni dao život i slobodu da hodam ovim svetom. Donekle sam shvatio veličinu njegovu i lepotu dela njegovih, i shvatio sam da mu se rečima ne može odati slava i hvala za sve. U srcu mi je živelo obilje plamene ljubavi, i puštao sam da samo srce govori i da ga slavi.

Otvorio mi se duhovni vid, uselila se u mene svest o lepoti duhovne čistote. Zaista sam se stideo svega rđavog što sam nekada u životu činio. Setio sam se svih svojih grehova iz mladosti; iskršavali su jasno, u punoj nakaznosti. U takvim trenucima shvatao sam da nisam dovoljno stradao, da bi mi gresi bili oprošteni; a što nisam pretrpeo zasluženu i tešku kaznu, zahvaljivao sam samo njegovoj bezgraničnoj ljubavi, i čovekoljublju.

Budući potpuno svestan svojih rđavih dela, kajao sam se dugo i iskreno, i molio u suzama za veću milost. Tražio sam da me primi onakvog kakav sam bio i da me blagodaću svojom očisti i spase. Kad god sam se molio iskreno, čista srca, primao sam uvek obilje duhovnih darova.

Stekavši veliku ljubav i svetlost u srcu, razumeo sam, opipljivo, ko je Onaj koji nam je potrebniji od sunca i vazduha. I znao sam da nemam čega na ovom svetu da se bojim, dok god ljubav boravi u mome srcu.

U trenucima molitvenog zanosa, kad nisam znao da li sam u telu ili van tela, dobijao sam zapovesti da ostanem još u samoći, da još živim daleko od ljudi.

Čudio sam se, prvih dana, kako je moguće da nedeljama živim bez hleba i vode, bez onog što je inače nepohodno svakom živom čoveku i stvoru. Kasnije sam shvatio da su mi ona radost, i svetlost u srcu, ta blaga nesavrnjiva sa bilo čim zemaljskim, zamenjivala svaku telesnu potrebu, veselili me i snažili bezgranično.

Srce mi je plivalo u radosti, mekšalo, topilo se u lepoti. Tada sam bezmerno voleo Boga i ljude. To moje duhovno stanje nije moglo da se uporedi ni sa kakvim uživanjem u životu posvećenom porodici, materijalnim dobrima, zabavama, telesnim uživanjima.

U planini sam prvi put shvatao: čovek ne može da doživi pravu prirodu života ako živi svetovno.

Za dve godine samo sam dva puta otišao među ljude. Prvi put, bio sam u manastiru svetog Nauma da izmolim od vladike odobrenje za još godinu dana boravka u planini. Za prodate krstiče koje sam pravio u planini kupio sam odeću. Čuo sam da na ostrvu Prespanskog jezera preko zime ima malo snega i da se brzo topi. To me je privuklo, pa sam ozbiljno pomišljao da se tamo preselim.

Drugi put, išao sam opet u manastir naredne godine. Vladika Nikolaj poslao je sveštenika, koji je u mladosti bio čobanin na Petrini, da me pronađe i dovede u Ohrid. Dok me je on tražio po planini, ja sam ležao na svojoj steni, na asuri od trave, sunčao se i razmišljao.

Tih dana nisam uopšte osećao potrebu za hranom i pićem, bio sam pun blagodati i svetlosti. U takvom duhovnom i fizičkom stanju obično sam razmišljao o čovekovom životu, o njegovoj svakodnevnoj borbi da ugoditi stomaku, da se okiti raskošnom odećom, da stiče materijalna blaga do beskraj. A šta će nam sve to, kad u sebi imamo nesavrnjivo veće bogatstvo?

Sveštenik je pronašao moju pećinu, ali nije i mene. Ostavio mi je u boščaluku jabuke i pitu. Kad sam pred veče došao u pećinu, začudio sam se:

odakle jabuke i pita? Spazio sam tada hartiju. Vladika Nikolaj mi je pisao:

"Znam, Kaliste, da ti je lepo tamo u planini i da uživaš. Ali u manastiru te čekaju važni poslovi. Zapovedam ti da odmah dođeš u Ohrid!"

Po crkvenim pravilima, morao sam da se odazovem pozivu svoga starešine. Prilikom monašenja zavetovao sam se i na poslušnost. Uprkos tome, odlučio sam bio da ne idem. Tvrdo sam bio rešen da ostanem u samoći, i da se u svet, među ljude, nikad više ne vratim. Mislio sam: živeću do kraja života u planini, na jezeru, bilo gde. A povremeno ću odlaziti u crkvu da se pričestim. Šta će meni onda vladika? Šta onda imam s njim, i zašto bih ga slušao?

Držao sam se tako sedam dana. Tada me spopala velika griža savesti; strah me neki obuzeo i svakog časa se pojačavao. Borio sam se, ali nije vredelo. Devetog dana, da bih se oslobodio griže savesti, odlučio sam da odem u Ohrid i saznam šta vladika od mene hoće.

Stigao sam u manastir uveče. Ujutru sam bio na službi i pričestio se. Posle liturgije vladika me uveo u oltar, obukao u stihar i proizveo u ipođakona. Onda mi je rekao da moram da se odrekнем života u planini i da sam potreban manastiru. "Nemam ja odviše ljudi, pa da ih držim u planini!" Opiranje mi nije pomoglo, ni molbe da se vratim u samoću. A bez blagoslova nisam smeo da odem.

Razočaran, išao sam kao lud po dvorištu; nisam znao šta da uradim. Bio sam tužan i utučen, jedva bih progovorio koju reč sa braćom monasima. I bio sam ljut na vladiku, i osećao sam veliki otpor prema njemu.

U notesu sam nosio ikonu Svete Bogorodice, izvezenu u svili. Cele noći sam klečao pred ikonom i molio Svetu Bogorodicu da me spase od vladike Nikolaja. Mnoge sam suze prolio te noći!

Ujutru smo se opet videli; pozvao me. Tada sam mu, na moju veliku nesreću, ispričao, pored ostalog, da sam u planini doživeo viđenje da će Jugoslavijom i Srbijom uskoro zavladatai komunisti, i da će on, Nikolaj, otići u daleku zemlju i u njoj kasnije umreti. Još neke slične stvari sam mu ispričao. Odmah sam shvatio da je bilo bolje da sam ćutao.

Ukorio me rekavši:

"Ja sam ti, Kaliste, odobrio da molitveno tihuješ u planini, misleći da ćeš postati dobar monah i hrišćanin. A ti si postao fanatik!"

"Nisam fanatik, vladiko. Ono što stvarno znam, to sam ti rekao. Razmotrio sam polako i temeljno svoje viđenje. Ne varam se i ne lažem."

Ali on je bio ljut i o tome više nije hteo sa mnom da razgovara. Bio sam i ja ljut na njega što mi nije verovao i što nije hteo da me pusti tamo kuda sam želeo da odem.

Molio sam ga i dalje da me pusti u samoću, i smišljao kako da jednom zauvek odem od njega.

Najzad je popustio i rekao mi:

"Ti si neposlušan monah, Kaliste! Neki si vajni pustinožitelj, i umesto da budeš bolji od ostalih, ti si gori! Idi, kad si toliko zapeo, na tu stranu! Ali znaj: opet ćeš se ovde vratiti! Još i ovo hoću da ti kažem, da bi upamtio: i ja sam imao viđenje, i znaj, nećeš dočekati starost i umreti u pustinji i u samoći, onako kako si smislio, nego među monasima, u manastiru!"

"Kako Bog kaže tako će biti, vladiko."

Čim sam dobio blagoslov, pošao sam u planinu da se spremim za preseljenje na ostrvo Prespanskog jezera. Nadao sam se da ću zauvek ostati u samoći.

Sa planine Petrine krenuo sam u proleće 1924. godine. Ujutru, posle molitve, oprostio sam se sa svojim dvogodišnjim prebivalištem, gde sam se junački borio za očišćenje tela i duše.

Bio sam uveren da odlazim čistiji, sa više ljubavi u srcu i većom verom i nadom, nego kad sam došao u planinu.

Napuštao sam jedno, za mene nezaboravno, mesto, ali sa verom da odlazim na bolje. Stekao sam određene navike i prilagodio se životu u planini; ali sam stremio višem, savršenom, i to je određivalo moje osećanje.

Poneo sam svoje stvari i alatke, znao sam de će mi biti potrebne na ostrvu.

Dok sam silazio niz planinu Galičicu, osetio sam čudan strah; obuzelo me nešto hladno i neprijatno. Nisam odmah mogao da ustanovim šta mi predosećanje govori. Znao sam da mi predstoji neka opasnost, ali ne i kakva. Legao sam da se odmorim, i tada sam doživeo viđenje. Saznao sam da moram da odem na ostrvo, ne obzirući se na strah i na opasnosti koje me tamo čekaju.

Sutradan sam stigao u selo Konjsko. Prenoćio sam kod nekih ljudi. Rekao sam im kuda idem. Oni su se začudili što sam nameravao da živim na tom ostrvu, i dobronamerno me savetovali da odustanem. Govorili su: "Ostrvo je puno zmija otrovnica. Ne možeš od njih zemlju da zgaziš. Koristimo ga samo preko zime, kad zmije spavaju, za ispašu ovaca." Slušao sam ih pažljivo i malo se pribojavao. Pomislio sam u trenu da odustanem, ali sam se brzo prisetio viđenja i povinovao se višnjoj sili, mada sam znao da seljaci govore istinu.

Odatle sam se čamcem prebacio do vojne kasarne na Prespanskom jezeru, gde su boravili graničari koji su čuvali granicu Jugoslavije prema Grčkoj i Albaniji. Rekao sam mornarima zašto sam došao. Oklevali su malo da mi kažu šta misle o tome. Proveravali su, valjda, jesam li čitav, kad hoću da živim među zmijama, nadomak ruke arnautske. Ja sam im pripovedao o prvom ratu, o mom boravku u planini, i o svojim shvatanjima života uopšte.

Kad su utvrdili da je sa mojom glavom sve u redu, i kad su shvatili da sam odlučan u svojoj nameri da živim na ostrvu, ponudili su mi da sarađujemo. Moje ratno iskustvo ubedilo ih je da mogu u svemu da se oslone na mene. Predložili su da im šaljem signale, ako primetim da se neko približava iz Grčke ili Albanije. Pristao sam, pa smo se dogovorili o još nekim detaljima. Patrolnim čamcem prebacili su me na ostrvo.

U selu sam kupio malo hrane, a i mornari su mi ostavili nešto hleba. Tako prvih dana nisam morao da se brinem za jelo. Hleb sam isekao na komade i stavio ga da se suši na suncu, da mi što duže traje.

Bio je početak proleća i zmije se još nisu probudile iz zimskog sna; samo je poneka gmizala ostrvom, i to tromo, pospano. Ipak sam se uplašio kad sam ih video.

Vojnici su, kad su me ostavili, prolili neku tečnost u krug i rekli mi da u krug zmije neće ulaziti pošto im smeta ovaj miris. Ali se ja u tu zaštitu nisam mnogo uzdao. Dva-tri dana ih nije bilo, onda su slobodno prolazile krug.

Kad sam ostao sam, osetio sam ponovo radost u srcu što sam slobodan. Uprkos strahu od zmija, dobro sam se osećao, prijao mi je miris jezerske vode i čisto nebo nad ostrvom. Predosećao sam da ću tu proživeti lepe dane. Verovao sam da sam se zauvek oteo vladici Nikolaju, i da je moj život sada samo u mojim i Božjim rukama.

Prvih noći nisam imao mira zbog straha od zmija; iako sam znao da one noću miruju, nisam spavao. Klečao sam i molio se, tražeći od Boga zaštitu od zmija i Arnauta. Molio sam se dugo i istrajno, kao nikad ranije. Posle nekoliko dana, u zoru, pre ishoda sunca,

velika svetlost je sišla na mene i ispunila me smirenjem i samopouzdanjem. Duh je moj tada saznao da ne smem ničega i nikoga da se plašim, i da će mi moje življenje na ostrvu veoma koristiti. Osećao sam se kao preporođen; petnaest narednih dana pripremao sam se za život i boravak onde, bez ikakve potrebe za jelom i pićem.

Tražio sam mesto gde bih bolje bio zaštićen od zmija i Arnauta. Zmije su mogle da me napadnu danju, a oni noću. Grka se nisam plašio, budući da su nam uvek bili prijatelji, i kao mi, hrišćani.

Ovde nije bilo pećina, pa sam morao da sagradim kolibu na zemlji, ili da se popnem na neko drvo. Usred šume naišao sam na foju; bila je deblja i viša od drugog drveća. Setio sam se priče da se zmije na nju ne penju, jer je njena kora hrapava i puna sitnih ispupčelja, sličnih trnju. Odlučio sam da živim na tom četinarskom drvetu.

Napravio sam lotru i pomoću nje peo se i silazio. Držao sam je uvek obešenu o granu, odignutu od zemlje, da se zmije uz nju ne bi uspuzale. Foji sam odsekao vrh, skratio je, da bi bila niža od ostalog drveća, jer je, onako visoku, mogao da je pogodi grom. Odsečene grane sa gustim lišćem složio sam ukoso oko sabla, kao kišobran, ili kao krov kolibe, i tako se zaštitio od kiše. Koru lipe koristio sam za vezivanje grana. Našao sam i neke daske koje je jezero izbacilo na obalu, popeo ih na foju i upotrebio kao ležaj. Sve sam dobro uvezao likom od lipe kao kaišem.

Na foji sam, zbog zmija, provodio veći deo dana; na njoj sam spavao i molio se. Mnoge zore sam dočekao klečeći na dasci; više sam se molio nego što sam spavao.

Živeo sam kao u planini: spremao sam hranu, pravio krstiče, molio se, čitao. Kupao sam se često u jezeru. Hranio sam se nekim korenjem; bilo je slično glavicama crnog luka, ali gorče od pelena. U šest voda sam morao da ga kuvam, da bih mogao da ga jedem. Drugog izbora nisam imao. U dve godine, celo sam ostrvo očistio od tog korenja.

Jezero je bilo bogato raznovrsnom ribom; najkrupniji su bili žuti i crni šarani. Kad sam ulazio u vodu, plivale su oko mojih nogu, dodirivale me, njuškale, grickale. Bile su pitome, verovatno zato što ih čovek nije uznemiravao. Čaplje su lovile sitnu ribu. Gledao sam kako ih spretno hvataju; događalo se da im velika riba otima ulov iz kljuna; tako su, u stvari, one hranile krupnu ribu sitnom.

Gledao sam jata sitnih riba, plaščica, koje su u jatima plivale bistrom vodom; promicale su pred mojim očima kao tamne iskre. Pored čaplji, plaščicama su se hranile i zmije. Ulazile su u vodu, vuljale se po peščanom dnu, i dole, pod vodom, čekale da iznad njih naiđe jato ribica. Čim bi se pojavile, zmije su hitro dizale glavu, hvatale ih i izlazile na obalu. Viđao sam i više od sto zmija odjednom kako izlaze iz vode sa ribicama u ustima.

Ponekad sam viđao i zečeve. Verovatno su ih tu doneli mornari. Nisam saznao kako su se spasavali od zmija. Bilo je i nekih ptica, sličnih lastama, samo malo većih, kojima ne znam ime. Vile su se po vas dan nad ostrvom, ćijukale i lovile muve. Zahvaljujući njima, muve mi nisu dosađivale.

Površina jezera je najčešće bila mirna; mreškala se na vetru, i presijavala na suncu. Ribe su plivale i igrale se, kao da nije bilo baš nikakve opasnosti, kao da je u jezeru njihov raj. A na ostrvu, uz mene grešnog čoveka, bile su još čaplje i zmije. A i one, bezbrižne i lenje, sunčale se, parile. Sve živo oko mene ponašalo se kao da ne postoji nikakva opasnost i zlo.

U meni su se, u početku života ovde, smenjivali ljubav, radost i strah. Voleo sam svoja duhovna iskustva, prirodu, jezero, nebo nad ostrvom, vazduh, a strahovao od ljudi /mogli su da me napadnu noću/, i od zmija /mogle su, preko dana, na svakom koraku da me usmrte/. Bio sam jedino biće na ovom prostoru, od nekoliko kvadratnih kilometara, koje ume da razmišlja i da voli, i jedino biće koje je živelo u strahu.

Ponekad sam se osećao kao da ne pripadam ovom, zemaljskom, svetu; stremio sam svim bićem da unesem u sebe nebo, da se uzdignem sa zemlje i oslobodim je se zauvek, da se utopim u mudrost, istinu, i ljubav.

Na ostrvu su bile zidine porušene crkve, bez krova, koju su nekad sagradili Nemanjići i posvetili je svetom apostolu Petru. Crkva je imala dvojna vrata, zapadna i južna. Sa obe strane južnih vrata nazirale su se freske, dva bela orla, grb Nemanjića. Bršljan je prekrilo zid i freske i tako ih sačuvao od propadanja. Za mene, to je bilo malo čudo. Unutra nije bilo ikonostasa, niti je postojao sveti presto. Poželeo sam u njoj da se molim, iako je bila porušena; zidovima bih bio zaštićen od vetra, a pošto crkva nije imala krova, nada mnom bi bilo otvoreno nebo, što sam voleo. Ali u prvo vreme nisam mogao jer je uveče u crkvu ulazilo stotinu zmija, svih vrsta, da tu prenoće. Pod je bio jak, ravan i dobro očuvan; po njemu su mileli spletovi zmija.

Dugo nisam smeo u nju da uđem. U početku su mi zmije bile odvratne, kasnije sam ih puštao da mile oko mene, pored samih stopala. Tek kad sam se privikao na njih i postao slobodniji, ušao sam unutra da se molim.

Jutrom sam ih isterivao iz crkve metlom od šiblja. Bile su poslušne, kao mali pilići; izlazile su kroz vrata u gomilama i nisu mi se protivile. Danju su ostajale napolju, na ostrvu, uveče su se vraćale. Ipak sam, i pored navike na njih, i znanja da ničega ne treba da se plašim, u molitvi bio okrenut prema zapadu, ka vratima, a ne prema istoku kao što je red, jer sam pazio na zmije, da me slučajno koja ne iznenadi i ujede. Ali za dve godine, ni jedna me nije napala.

Sudim na osnovu svog iskustva, i tvrdim da nije istinito naše uverenje da su životinje zle. Uverio sam se u to i na planini i na ostrvu, i sa medvedima i sa zmijama. Čovek bi trebalo da se upita kakav je i zašto ga se životinje plaše i napadaju ga.

Prema zmijama nisam bio grub sve do pred kraj druge godine. Tada sam rešio da obiđem celo ostrvo. Pošao sam, ali od zmija nisam skoro mogao da stanem nogom na zemlju. Gurao sam ih štapom, ali ni tada nisu htele da se sklone. Bio sam prinuđen da ih udaram i bacam. Bilo mi je žao, ali nisam imao drugog izbora. A da odustanem nisam

hteo. Mi ljudi smo iznad svih bića ovde na zemlji. Zato nisam mogao da dozvolim da me u nečemu ograničava životinja i da ona mnome vlada.

Na ostrvu je bilo malo groblje Nemaca koji su poginuli u prvom ratu. Jednog dana su došli rođaci, brodom, iskopali kosti, stavili u posebne džakove. Imali su dozvolu naših vlasti da odnesu ostatke svojih mrtvih. Gledao sam kako pedantno slažu kosti u džakove; ponašali su se svečano kao da dodiruju veliku svetinju. Zašto čovek to čini? Zar nam nije dovoljno što pokojnik u nama živi u delima svojim i u ljubavi?

Hranio sam se dve godine korenjem, a onda sam odlučio da se osvežim šaranima. Bio sam vešt u lovljenju ribe, naučio sam to na Ohridskom jezeru, kao iskušenik. Šaran je inače mirna riba, pa mi i nije bilo teško da ga uhvatim. Odlučio sam se za žutog šarana, mislio sam da je ukusniji od crnog. Uhvatio sam jednog za oči i hitro ga izbacio na obalu. Bio je veliki i jak; praćakao se na suvom kao nedoklano prase.

Nadao sam se da će mi riba prijati posle dugotrajne biljne ishrane; ali sam se prevario. Ispekao sam šarana, ali nije valjao. Skuvao sam ga, opet mi nije bio dobar. Meso mi je bilo bljutavo; neposoljenu ribu nisam mogao da jedem.

Kada su došli mornari da me obiđu, rekli su mi da je crni šaran ukusniji. Ja sam, pak, mislio da je bolji žuti, zbog svetlije boje. Mornari su mi ostavili hleb i dva kila soli. Jedno kraće vreme sam jeo ribu. U početku mi je prijala, ali mi se brzo ogadila.

Riba i hleb, za nekoliko dana su me ojačali, i strasti mi se probudile, i mnoge želje. Dotad sam u samoći i isposništvu proveo četiri pune godine, ali su u meni pritajeno i dalje živele telesne želje.

Tvrđim da strasti mogu da se vrate, u punoj snazi, i najvećem isposniku! Mogu da oslabe, može njima da se vlada, mogu da se potčine, ali ne mogu isposništvom da se unište!

Molio sam se umno i danju i noću; zato sam i bio u samoći. U početku sam se prisiljavao da u toku dana izgovorim po dvanaest hiljada Isusovih molitava. Tako sam činio, uporno, sve dok molitva nije sama od sebe počela da se odvija u mojim grudima, u srcu. Tada, kad mi se um vezao sa srcem, za mene je nastao raj na zemlji.

Osećao sam se lakim; išao sam po ostrvu ne osećajući da na nogama stojim. Bio sam u stanju blaženstva. Nisam više osećao kapak na glavi i kao da mi se neko lako naslanja na teme, kao onda u planini. Sada sam na potiljku i na celom gornjem delu temena osećao kao da mi je glava bila otvorena.

Lako i jasno sam razumevao Sveto pismo i druge knjige, i sve ono o čemu sam razmišljao. Prozirao sam u budućnost; saznavanju nije bilo kraja, kao ni mojoj radosti. Uvideo sam tada kolika je veličina čovekova. Ranije nisam mogao ni da naslutim za kakva je sve dela čovek sposoban. Zaista je blaženstvo biti čovek.

Shvatio sam: monaštvo je velika škola. Ali samo za onoga koji živi kao monah s voljom, bez ikakvog ili ičijeg primoravanja. Mnogi su poželili da postanu dobri monasi, ali kad su se suočili sa svojim strastima, kad su povelili borbu sami sa sobom, uplašili su se i malaksali, i nisu znali šta bi dalje. I umesto da omrznu greh i da se protiv njega bore, žestoko, da od sebe odgone oluje strasti, oni nastavljaju da žive po starom, da se valjaju u grehu, kao svinje u blatu.

Takvi se ljudi nisu očistili, a molitva im nije izvirala iz čistog srca. Budući bez snage i volje da izvojuju pobjedu do kraja, oni se pokoravaju telesnim strastima. Takvi nisu ni hladni, ni vrući, već bljutavi, mlakonje.

Na sreću, mnogi su prebrodili životno more, išli po vrhu bure zemaljskog života, i sa silom Božjom visoko se uzneli. Ostavili su rođake i prijatelje, bogatstvo zemaljsko i telesna uživanja, da bi u zamenu dobili neuporedivo više: život večni. Postom, molitvom i pokajanjem ukrotili su strasti, savladali telo i uneli u sebe svetlost neba i s njom se sjedinili. Svetlošću su uništili životno more prolaznosti. Oni su se rodili po drugi put, i na njih smrt nema pravo.

Nauk Hristov, ta voda najčistija, pojjila me i hranila. Branio me od rđavih misli i želja, od svakoga duhovnog zla. Razumno gladujući i uporno se moleći, zateglo mi se telo i ojačao duh, pa nisam lako podlegao grehu niti su u meni mogle da nađu mesta laž i zabluda. Molitvom sam sabirao um i prosvećivao se, a takvom umu kazuju se ljudskim jezikom neiskazljive tajne.

Noću, kad sam se sav predavao umnoj molitvi, u dubokom zanosu, Knez nebeski je doletao k meni. Od tog susreta u srcu mi je planula radost, prožet sam bio potpuno ljubavlju. Nisam znao jesam li na zemlji ili na nebu.

Učio me da se stalno kajem, da tražim oprostaj za svoje grehove, da radim i od plodova svoga rada da živim, da se pristojno odevam. Učio me da jasno razumevam čoveka, da imam razum, i snagu, i da zato ne smem da budem pasivan, nego da stvaram.

Molitva me smirivala, održavala i bodrila da istrajem. Dovodila me do samog izvora najdubljih tajni. Branila me od iskušenja, veselila me, činila slobodnim. Bila mi je duševna hrana. U njoj mi se rađala nada i velika životna stvaralačka snaga. Ona je ključ znanja, dom radosti, večnog veselja, i skuplja je od svega zemaljskog.

Pred kraj druge godine moga boravka na ostrvu, stigla mi je poruka od vladike Nikolaja, da odmah dođem u Ohrid.

Voleo sam ostrvo; za mene je to bilo najdraže mesto na kugli zemaljskoj. Nisam želeo da ga napustim. Odlučio sam da ne poslušam vladiku.

Osećao sam otpor prema pomisli da nekuda odem. Sedam dana sam neprekidno molio Boga da me spase vladike Nikolaja i odobri mi da ostanem na ostrvu. Ali bilo je kao i pre dve godine na planini; osetio sam neizdrživu grižu savesti i morao da poslušam.

Nevoljan, tužna srca, pokupio sam stvari i krenuo u Ohrid. Žao mi je bilo zemlje, vode, neba, pa čak i zmija. Tu sam doživio nešto zaista duboko i veličanstveno; za tim sam žalio, kao i za onim što sam očekivao i nadao se da tek doživim.

Po dolasku u manastir, vladika me unapredio u đakona. Moje molbe da se vratim na ostrvo nije hteo ni da čuje. Jedva sam ga umolio da mi dozvoli da boravim u isposnici Sveti Zaum u kojoj sam i ranije živio, sa Simeonom zvanim Žuti Đavo. Isposnica je bila prazna; Žuti Đavo je posle mog monašenja otišao u Pečku eparhiju.

Nekako sam obezbedio slobodu, mada ta samoća nije mogla da se uporedi sa mirom u planini i na ostrvu. U okolini je bilo ljudi; čuo sam njihove glasove, ponekad su dolazili da razgovaramo.

U prvim danima bavio sam se, uglavnom, pravljenjem krstića i umnom molitvom. I ovde sam se molio pod vedrim nebom.

Iz manastira sam jednom nedeljno dobijao osamsto grama hleba. Hranio sam se isključivo hlebom i vodom. Isposnica se nalazila na obali Ohridskog jezera. Skobalji i klenovi, naročito u vreme kad se mreste, iskakali su na obalu; mogao sam, da sam hteo, rukom da ih hvatam. Ali sam se sećao rđavog iskustva sa ostrva, i odbacio sam ih kao hranu. Nisam smeo da dozvolim da mi se telo osnaži i nadjača duh, ni za trenutak.

Po volji i nagovoru vladike Nikolaja, i pod njegovim rukovodstvom, počeo sam da učim iz knjiga. Izučavao sam Konfucija, indijsku i grčku filozofiju, budizam, Kur'an, pravoslavne i rimokatoličke dogmate i život svetitelja. Takođe, upoznao sam se sa delima domaćih i svetskih pisaca. Čitao sam pripovetke, romane, eseje, drame. Nalazio sam da su pojedini pisci duboko zagledani u čoveka, u naš život. U mnogima sam nalazio životne istine; o onima, koji nisu bili blizu istine, mislio sam da je ipak dobro što pišu, jer čitaocima ipak bistre um, prosvetljaju ih.

Po prirodi sam bio radoznao čovek. Nije mi bilo teško, niti zamorno, da čitam. Smatram čitanje korisnim, čak neophodnim za čoveka koji živi u svetu, među ljudima, bez drugih ličnih duhovnih podviga.

Učenje mi se nije dopadalo; osećao sam da vladika ima neke planove sa mnom, koji su sigurno bili suprotni mojoj želji da zauvek živim u samoći. Hteo sam da se posvetim ličnom usavršavanju, da saznajem duhovne tajne, a ne da budem čovek obrazovan, koji je svoju glavu ispunio tuđim znanjima i mislima. Na život u svetu, među ljudima, tada nisam ni pomišljao; iako mi se činilo da me vladika za tako nešto sprema. Prisiljavao me da učim, nesebično me upućivao u svetska znanja, i često preslišavao, kao studenta.

Osećao sam Boga u sebi, a plašio sam se da će me napustiti ako živim protivno zapovestima, i da će me ostaviti beznađu i smrti. Bez roptanja sam bio poslušan vladici, iako to nisam želeo.

Preko dana sam učio, a noću, kad sam ostajao sam, dugo sam se molio. Težio sam savršenom i čistom; kajao sam se za zablude svoga bivšeg života, iskreno. Te molitve su odlazile u nebo lake kao pero. Posle suza dolazilo je ozarenje celog mog bića, zatim sam osećao bezgraničnu lepotu. Stideo sam se i gadio same pomisli da učinim nešto ružno i grešno. Borio sam se da mi srce uvek bude čisto i savest mirna. Bio sam sav okrenut lepoti i istini, spreman da se kao drvo, kad se baci u oganj, pretvorim u žar. Osećao sam veliku radost i slast duhovnu, i prisustvo Onoga koga srce želi neprestano da sledi.

Dok sam boravio u isposnici, upoznao sam oca Makarija. Bio je na Solunskom frontu, posle rata žandar, na kraju monah. Nije slušao, izuzev vladike, nikoga, niti je pristajao da radi fizičke poslove. Bio je proždrljiv. Bez jela nije mogao da izdrži ni dva dana. Voleo je i vino da popije. Uvek je nosio gvozdeno đule, teško kilo i po; i u crkvu je s njim išao. U sobi je držao mrtvački sanduk i u njemu spavao.

U početku ga nisam voleo. Kad smo kosili livade, vešto se izvlačio, sakrivao se u žbunje, nestajao. Kad se pozdravljao, ili kad bi kome zakucao na vrata, ili posle bilo kakvog pitanja, uvek je govorio: Gospodi pomiluj. Nije hteo da radi, ali je voleo da služi u crkvi.

Birali smo ga za igumana u nekoliko manastira, ali je odbijao. Govorio je: "Ako me prisilite da budem iguman, odgrišču sebi jezik, pa kad ne budem mogao da govorim, ni iguman neću moći da budem!"

Ali kad je određen da bude duhovnik jednom ženskom manastiru, dužnost je prihvatio. Monahinje su o njemu govorile sve najlepše. Bio je primeran duhovnik i veoma su ga poštovale. Za nas je to bilo pravo čudo. Znali smo da u ženskom manastiru retki mogu da budu duhovnici, a da izađu čisti. Zato su se monasi nerado prihvatili da budu duhovnici među monahinjama. A on je tu dužnost obavljao uspešno!

U manastiru smo imali bolesnih ljudi, ludaka. Tako je neki bogat čovek doveo k nama obolelog sina i dobro nam platio da mu čitamo molitvu jeleosvećenja, za ozdravljenje. Znali smo da Bog plaćenu molitvu neće da usliši. Trudili smo se, ali nikakvog poboljšanja nije bilo.

Nekoliko dana kasnije, Makarije Milovanović zamolio me da mu pomognem da on očita molitvu istom tom mladiću. Pristao sam, a on je tražio od mene da ne izgovorim ni reč, ni u sebi, na jektenijama, ni "Gospodi pomiluj"; samo da mu dodajem kadionidu kad je potrebno.

Vršio je svetu tajnu potpuno sam. Pri kraju molitve, na moje veliko čuđenje, bolesnik je bio isceljen, osvestio se. Kao da se tog trenutka probudio iz sna, uzviknuo je: "Majko moja, gde se nalazim?" Napustio je manastir zdrav.

Nas sedmorica nismo ništa učinili, a on, Makarije, sam je izlečio čoveka za manje od dva časa! Tada sam promenio mišljenje o njemu.

Pred kraj druge godine moga boravka u isposnici, vladika me pozove u Mitropoliju. Pozvao je još nekoliko monaha, i odredio nas da kod građevinskog inženjera Čečenjeva, Rusa, izučimo građevinarstvo.

Tako je moj život u Svetom Naumu počeo da se odvija po vladičinoj volji, i prema potrebi crkve. Nisam bio zadovoljan, ali sam morao da se pokorim starešini i savesno sam izvršavao sve što se od mene tražilo. Dobro je za čoveka kad ume da zida razne građevine, tunele, mostove. Ali ja sam opipljivo i iskustveno upoznao ono što je daleko lepše: graditi i usavršavati sebe i uživati u nezamislivim sladostima i lepotama duhovnim, na putu ka večnosti.

Čečenjev nas je učio, svakog dana u toku cele godine, izuzev nedeljom i u praznične dane, kako se prave planovi, postavljaju fundamenti i sve ostalo što zahteva ova nauka.

Što se učenja tiče, nikakvih poteškoća nije bilo; lako i brzo sam shvatao, razumevao i dobro pamtio. Inženjer Čečenjev se čudio i divio mojim sposobnostima. Takav sam bio jer mi svest ničim nije bila zamućena. A takav sam postao u planini Petrini i na ostrvu Prespanskog jezera.

Izučavao sam građevinarstvo, religiju, filozofiju, književnost, ali i prisustvovao svetim liturgijama zajedno sa ostalim monasima. Izbegavao sam duže i prazne razgovore; jedino sam, u slobodno vreme, ostajao sa vladikom Nikolajem. Podučavao me vladika i objašnjavao ono što nisam mogao da razumem. Osećao sam da mi je to što on govori duhovno korisno.

Sećam se nekih događaja iz tog vremena, koji su mi se duboko urezali u svest.

Na dan dvadesetog juna, prve godine mog boravka u isposnici, manastir Sveti Naum je slavio svoju slavu. Slavlje se sutradan nastavljeno u isposnici. Rano ujutru prevezli smo se čamcima iz Svetog Nauma u Sveti Zaum; poneli smo sve što je bilo potrebno za ručak. Bilo je mnogo naroda, među njima i predstavnici mesne vlasti, kao i dva kraljeva ministra.

Posle službe, priređen je ručak. Pored drugih monaha, i ja sam služio goste za stolom. Vladika je seo u čelo stola; s njegove desne strane ministri, zatim se dalje sedelo po starešinstvu. Bilo je jela i pića kao na svakoj srpskoj slavi. Vladika mi je posle završenog ručka rekao da se odmorim i da pojedem što god hoću od onoga što je preostalo. A bilo je boranije, pasulja, supe, i povrh svega nekoliko povećih pastrmki.

Uzeo sam dve pastrmke i pojeo ih na brzinu. Dozvolio sam sebi tog dana, jer je bio praznik, da jedem šta želim i koliko hoću. Pastrmke su mi prijale, ali sam nešto kasnije osetio tegobe u želucu.

Vladika se za to vreme povukao da odspava, a narod se razmileo unaokolo tražeći pogodna mesta za odmor. I ministri su poredali i pokrili se preko stomaka tankim čebetom. Bilo je leto i divno, lepo vreme.

Naš kuvar u manastiru, Hadži-Svetozar, bio je prgav čovek, rđave naravi. Kad je video da sam pojeo ribu, viknuo je na mene:

"Ko ti je dozvolio da pojedješ ribu? Kako si smeo!"

"Vladika mi je odobrio da jedem šta hoću i koliko hoću", rekao sam mirno.

"Ja sam, bre, ovde gazda! Koji vladika, majku li mu njegovu!", vikao je i dalje Svetozar.

Zaprepastile su me te reči; svi su odjednom ućutali i oborili oči. I ministri su ostali zbunjeni ne verujući u ono što su čuli. Vladika još nije bio zaspao. Čuo je i on Svetozara; izašao je na prozor, pogledao ga i rekao mu murno:

"Dobro, dobro, Hadžija. Ne ljuti se na mene. Pojeo je čovek ribu jer je bio gladan. Šta tu nije u redu?"

Svetozar mu ništa nije odgovorio; prao je sudove, kao da ništa nije čuo. Kad se vladika povukao u sobu, ostali smo još više zbunjeni.

Prišao sam ministrima. Trudio sam se da im objasnim da je Hadžija osobenjak, ali da nije rđav, samo je plahovit naravi. Pravdao sam ga pred ministrima kako sam znao i umeo, ali nisam mnogo verovao svojim rečima.

Odmarali smo se dugo. Kad smo se probudili, videli smo da je Hadžija svima skuvao kafu. Čim smo seli za sto, poslužio je prvo vladiku, zatim ostale. Vladika mu ništa nije rekao. Kad se Hadžija udaljio, ministri su upitali vladiku što trpi takvog čoveka. Sećam se dobro šta im je rekao:

"Vi znate da sam plahovit, mogu biti i prgaviji od Hadžije. Tražio sam čoveka sličnog sebi, da bih prema njemu određivao stepen svoga smirenja. I, evo, našao sam."

Druge godine moga boravka u isposnici, došli su k meni vladika Nikolaj i građevinski majstor Bula Makedonac. Detaljno su razgledali isposnicu i pogodili se oko cene za njenu obnovu. Brzo su se pogodili; sećam se da je bila u pitanju velika suma novca. Bula je tražio predujam u visini polovine ugovorene cene; vladika je prihvatio i odmah mu dao pare.

Na žalost, već sutradan smo čuli da je Bula s novcem pobegao u Albaniju.

Vladika me odmah pozvao. Zatekao sam ga zamišljenog i potištenog. Rekao mi je:

"Eto, oče Kaliste, čuo si šta mi je učinio Bula... Te pare sam godinama skupljao. Moli se Bogu za njega da se vrati i da nam pare donese. Ali nemoj da se moliš da ga Bog kazni! Zabranjujem ti! Moli se samo da mu Bog da razum da se vrati, i da mu u svemu pomogne." Ja sam mu u šali rekao:

"Pa Bog mu je već pomogao, vladiko." "Kako? Kako mu je Bog pomogao?" "Tako lepo. Dao mu je dosta para, preosvećeni." "Kaliste! Ne diraj me, Kaliste! Ako mi samo još jednu reč kažeš, narediću ti da spavaš u onoj vlažnoj pećini gore u planini! A sad idi i moli se kako sam ti rekao!"

Molio sam se Bogu da se Bula vrati s parama. Prolazili su dani, meseci, o njemu nije bilo glasa. Nakon pola godine ipak se vratio. Došao je u manastir, pravo do vladike Nikolaja; predao mu je novac. Čim je izmolio oproštaj, hteo je opet da mu se poveri obnova isposnice. Vladika je bez razmišljanja pristao i ponudio mu novac unapred. Ali Bula nije hteo. "Dajte Vi meni po malo, samo da imam za materijal. Inače može da se desi da opet pobegnem!"

Vladika ga nije prekorevao, niti ga je pitao zašto je onako postupio. Tek dosta kasnije Bula je rekao: "Plašio sam se, preosvećeni, da ćeš me prokleti. Zato sam došao!"

"Kakve kletve, Bulo! Molio sam Boga da te urazumi, da se vratiš, da opravimo crkvu", rekao je vladika.

Pomagao sam Buli u radu na obnovi isposnice; od njega sam naučio da zidam krečane i da pečem kreč.

Živeći u Svetom Naumu, dolazio sam u dodir sa ljudima raznih profesija. U Ohridu su majstori, kalfe i šegrti davali nama monasima letke u kojima se govorilo o radničkim pravima, o iskorišćavanju ljudi od strane kapitalista i bogataša. Čitao sam pažljivo svaki letak i svidelo mi se to što je u njima pisalo. Svuda oko sebe viđao sam mnogu sirotinju i bedu, na drugoj strani bogatstvo i raskoš manjeg broja ljudi. To nisam voleo da vidim još dok sam bio dete, a sada sam, ispunjen ljubavlju za sve ljude, mrzeo takve odnose u svetu. Razmišljao sam često kako bi moglo da se pomogne siromasima. Davao sam milostinju, ali sam znao da to nije dovoljno.

U manastiru se nije sa blagonaklonošću govorilo o tim lecima, niti se raspravljalo o radnicima i njihovim zahtevima. Jednom, bilo je i ljudi iz vlade, bliskih kralju, poveo se razgovor o tome. Vladika Nikolaj je ćutao; ja sam rekao da ne vidim ništa rđavo u tome što se siromašni ljudi bore za bolji i pravedniji život, i da srcem osećam da su u pravu, da postupaju u duhu Evanđelja.

"Ne znaš ti Kaliste, šta radnici hoće i šta se iza svega toga krije", rekli su mi.

"Kako ne bih znao kad sam i ja radnik? Eto, sad sam građevinar, izučio sam da zidam kuće, crkve, da pravim puteve, mostove, tunele. Šta sam ja drugo nego radnik? Čega u tome ima rđavog?"

"Oni se bore protiv Boga!" Odgovorio mi je jedan visoki kraljev činovnik.

"Gospodine, ja sam čovek koji dobro poznaje ljudsku dušu. Posmatrao sam pažljivo te ljude i u njima nisam video nikakvo zlo", rekao sam.

"Nije naša dužnost da mislimo o politici i o državnim poslovima, Kaliste. Monah si, moli se Bogu, širi nauku Hristovu i gledaj svoja posla", prekinuo me je vladika.

Nisam više ništa pitao, niti sam dalje učestvovao u razgovoru. Slušao sam ih i nisam razumeo kako se to sirotinja bori protiv Boga kad traži pravedniji život; pogotovo što sam iz iskustva znao da se sirotinja s Bogom druži, a bogataši sa sveštenstvom. Tada sam verovao da je čoveku dat razum da ga koristi i na svoje i na opšte dobro; i svaka pamet, i svaka snaga, sve sposobnosti jednoga čoveka, treba da služe svima. I da se radi samo ljudski, pošteno i sa ljubavlju. Gde je sebičnost, ljubav prema novcu, gordost, tu nema ni Boga ni razuma, svejedno je li društvo socijalističko ili kapitalističko.

Te su me misli ponovo vratile želji za samoćom, vratile me planini i ostrvu; želeo sam da tamo odem i da živim među medvedima i zmijama.

Pošto sam kod Čečenjeva izučio građevinarstvo, vladika me proizveo u jeromonaha i odredio me za starešinu manastira u izgradnji, u mestu Trebiški hanovi /kasnije je to mesto prozvano Manastirac/. Od manastira, koji je nekad na tom mestu postojao, ostala je samo česma od kamena; na kamenu je pisalo da je tu bio manastir, da ga je podigao car Dušan a posvetio ga svetom Arhangelu Gavrilu. Turci su ga do temelja srušili.

Prema planu gradnje, koji je napravio Čečenjev, trebalo je sagraditi crkvu sa tri oltara; iz prve crkve ulazilo bi se u glavnu crkvu između sedam stubova od tesanog kamena i kroz osam vrata.

Livada, na kojoj je trebalo da podignem manastir, pripadala je nekad Albancu Aliji. On se posle prvog rata odmetnuo u hajduke, a livadu mu je potom oduzela država. Bio je Alija strah i trepet za sva okolna sela. Otimao je ovce seljacima i terao u Albaniju. Već je bio poubijao preko pedeset ljudi; jednom podoficiru iz granične čete, odsekao je glavu i preneo je preko granice u Albaniju, a telo mu ostavio u Jugoslaviji.

Kad je Alija čuo da se na livadi gradi crkva pravoslavna, podivljao je od besa. A kad je doznao da sam ja starešina i da rukovodim izvođenjem radova, zakleo se pred ljudima da će me uhvatiti i umoriti strašnim mukama. Poručio mi je da to znam.

Žandari u Trebiškim hanovima bili su zaduženi da čuvaju i mene i radnike, sve dok ne sagradimo crkvu. Ali bilo mi je jasno da će mi oni biti od male pomoći kad je u pitanju takav hajduk kao Alija; za obračun s njim bili su potrebni ljudi ravni njemu, ili bolji.

Crkva je morala da se gradi. Vladika Nikolaj je odredio mene da zidam crkvu jer je oceno da jedino ja mogu da istrajem na tom poslu i da izađem na kraj sa Alijom.

Radnike sam našao u Lukovu i okolini i odmah sam počeo sa izvođenjem radova. Od samog početka, jedan žandar je bio među nama, šetkao se gradilištem, s puškom o ramenu; a, kao što rekoh, nije nam bio potreban, badava smo ga hranili i pojili.

Alija mi je stalno pretio; slao je poruke po svom rođaku, koji je bio među radnicima, da će me ubiti ako nastavim sa radom. Govorio je da će mi kosmatu glavu odseći i nabiti na kolac, ili da će me obesiti o neko drvo.

Na pedesetak metara od gradilišta bila je gusta šuma; sa te daljine i osrednji strelac bi mogao da skine čoveka kao jabuku, a hajduk sigurno kao od šale. Bio sam stvarno u grdnoj neprilici.

Tako je tada bilo sa mnom; s jedne strane vladika, prisiljavao me da radim što ne želim, a s druge strane Alija, preti da me ubije, a u meni, s treće strane, velika želja da napustim život među ljudima i da se vratim na ostrvo, u samoću.

Pokušavao sam da nađem neko rešenje, ali nisam uspeo; odlučio sam da razgovaram sa vladikom, i otišao sam u Ohrid.

"Preosvećeni, nije trebalo da me šalješ da gradim manastir na ovom mestu. Ubiće me Alija! Nešto bi trebalo da se preduzme, moralo bi, dogodiće se veliko zlo!"

Vladika je znao zašto sam došao; dok sam mu govorio o svojoj mucu, gledao me strogo. Bio je ljut na mene zbog moje malodušnosti. Rekao mi je:

"Ko je, Kaliste, jači? Bog ili Alija?"

"Bog, vladiko."

"Gde je tvoj Bog, Kaliste? Kolika je tvoja vera? Miči mi se sa očiju!"

Vraćao sam se na gradilište nesiguran i zbunjen. Usput mi je pala na pamet opaka misao: da nabavim pištolj i ubijem Aliju, pa da mirno nastavim sa radovima. Likvidirao bih ga u šumi, niko ne bi saznao ko je to učinio. Ali sam se odmah pokajao i molio Boga za oprostaj; znao sam da nisam ja taj koji treba da sudi Aliji, niti da imam pravo da mu uzimam život koji mu nisam ni dao. I molio sam se Bogu da mi pomogne da nađem dobar način kako da se oslobodim Alije, a da ne uprljam ni svoje srce, ni svoju savest.

Na gradilište sam stigao noću; uvukao sam se u baraku, dao upustva majstorima kako i šta sutra da rade, zatim se povukao u dvorište i sakrio među kamenje i građevinski materijal.

Napravio sam bio sklonište tako vešto, ni majstori nisu mogli da ga primete. Jer Alija je mogao noću da bane i nekog od radnika da prinudi da mu kaže gde se nalazim. Tu sam noćivao, a već u rano jutro odlazio sam u šumu i tamo provodio dan.

Takvim životom sam živeo, grozničavo i u dugim molitvama Bogu da se nekako izvučem.

Alija je i dalje pretio, i pred ljudima se zaklinjao da će me uskoro ubiti, kao psa. Osećao sam stalno njegovo prisustvo u šumi i znao sam da me vreba, mada nisam mogao da ga vidim. Ali nisam dugo mogao da šetam šumom, da se zavlačim među kamenje kao tvor i ništa da ne radim; shvatio sam da odugovlačenje nema smisla, skrivanje ne može večito da traje. On nije hteo da odustane; zato sam znao da ćemo se jednom sigurno sresti. Nisam imao drugog izbora. Odlučio sam da ja njega potražim.

Jednog dana, u zoru, zašao sam duboko u šumu i tamo našao njegove tragove; išao sam njegovim tragom i tako mu se primicao krijući se iza drveća i žbunja. Upotrebio sam bio sve svoje znanje i veštinu, da ne napravim neku grešku i ne otkrijem se; hajduk je bio oprezan i lukav. Nije bilo za šalu: preda mnom je bio naoružan čovek, koji želi da me ubije.

Tek oko podne sam ga opazio; ispod drveta, u hladu, ležao je i osmatrao gradilište, koje se odatle videlo jasno kao na dlanu. Puška mu je bila položena na kamen, služio mu je kao naslon za nišanje; bio je spreman da u svakom času prinese pušku oku i opali.

Prišao sam mu na desetak metara; iza zaklona sam ga gledao i razmišljao. Bio je visok, obučen u albansku narodnu nošnju, s kečetom na glavi, grubih i oštih crta lica. Posmatrao sam ga dok me je strpljivo čekao, mene, svoju žrtvu.

Namera mi je bila da se nasamo u šumi suočimo i da tada pokušam da ga privolim da kao ljudi razgovaramo. Nadao sam se da ću moći da ga urazumim i da odvratim od namere da me ubije, kad mu budem rekao da ne gradim manastir po svojoj volji, što ja tako hoću, već po tuđoj naredbi.

Ali sam brzo odustao; bilo mi je jasno da mu reći ništa neće vredeti; sili bi se on pokorio, ona bi ga opametila i izlečila, kao ljuta trava ljutu ranu!

Dok sam ja tako razmišljao, on se okrenuo, stavio pušku na grudi, keče navukao na oči i spremao se da spava. U šumi je vladala tišina. Bio sam mu blizu. Čuo sam njegov dah.

Mogao sam u tren oka da se stvorim kraj njega, da mu uzmem pušku i da ga usmrtime; mogao sam da mu razbijem glavu kamenom; mogao sam da odem do žandarmerijske stanice, da pozovem žandare da ga opkole i ubiju kao divljeg vepra. Ali ništa od toga nisam učinio. Sve je u meni govorilo da treba da se povučem, da ga ostavim na miru da spava.

Moj Bog, Gospod Isus Hristos, koji je ljubav, i koga sam osećao u srcu, dao mi je svest da razumem da je grehota ubiti čoveka, i da presudu i spasenje treba prepustiti onome koji nam je dao život.

Kad sam se uverio da od razgovora s njim neće biti ništa, sem zla po mene, povukao sam se duboko u šumu i do mraka sam tamo razmišljao šta dalje da radim. Uveče sam otišao na građevinu, pozvao Alijinog rođaka i rekao mu:

"U šumi sam danas video Aliju. Spavao je. Večeras ga nađi kako znaš i reci mu da sam mu oprostio život i da mu preporučujem da me ubuduće ostavi na miru. Ako neće da me ostavi na miru, kaži mu da ću morati da ga ubijem ili ću ga predati žandarima! Objasni mu da nisam na ovom mestu i na ovom poslu po svojoj volji, već da su mi naredili da manastir sagradim, a da ću ja naređenje u potpunosti da izvršim, sviđalo se to njemu ili ne!"

Zatim sam mu opisao mesto gde sam našao Aliju, i predočio mu kako je lako mogao da strada.

"Dobro, oče. Naći ću ga i sve ću mu reći. Ali te molim kao Boga, nemoj da pričaš nikome da si ga ovde video. Ako nekom kažeš, onda će se znati da je Alija svraćao kod mene, jer sam oženjen njegovom sestrom. Mogao bih zato da imam neprijatnosti sa vlastima."

"Da sam hteo, rekao bih žandarima", odgovorio sam.

Te noći sam spavao sa radnicima u baraci; nisam više hteo da se krijem. Znao sam da je Alija već čuo ono što sam mu poručio. Nadao sam se da će učiniti nešto, i to veoma brzo; verovao sam da će mi uzvratiti milost. Ujutru sam slobodno šetao među radnicima, upućivao ih na posao, izdavao naredbe. Oni su se čudili što se ne krijem; nisu znali šta se desilo, niti sam im ja objašnjavao promenu svoga ponašanja.

Oko podneva su došli neki Albanci, jašući na konjima. Na magaretu su doneli darove manastiru. Zamolili su me, kao svešteno lice i starešinu, da s njima pođem u obližnje selo i očitam molitvu za zdravlje mlade devojke koja je bila teško bolesna, nepokretna. Izgledali su skrušeni i kao utučeni tugom. Ali sam predosetio da njima nije potrebna moja molitva.

Ipak sam prihvatio poziv i počeo da se spremam za put, ali su me radnici odvrćali govoreći mi da će me negde na putu presresti Alija i ubiti. Nisam ih poslušao; gledali su za mnom u čudu, nisu razumeli zašto to činim.

Jahali smo oko sat vremena, do u selo Džepište. Uz put sam bio oprezan, misleći na Aliju, ali sam žurio da što pre stignem; želeo sam da se već jednom okonča moja neizvesnost.

Čim smo stigli u dvorište, sjahao sam s konja, ušao i prizvao mir kući ovoj, blagoslovio prisutne i upitao ih:

"Gde je devojka?"

Oni su se nasmejali i rekli mi da nema nikakve devojke, već da Alija hoće lično da me vidi, da razgovaramo. Alija se pojavio u vratima. Držao je karabin, za pojasom pištolj, handžar i tri bombe. Gledao me i smeškao se neodređeno.

"Jesi li se uplašio, pope?" "I da, i ne... Sretao sam i bolje i gore nego što si ti", odgovorio sam.

"Ne boj se. Nisam ja nečovek." "Predao sam ti se u ruke. Želim da razgovaramo kao ljudi. A kakav si čovek, to ćemo videti!"

On mi je blagonaklono obećao da mi se ništa ružno neće desiti, jer sam mu poštedeo život, pa će i on mene da ostavi u životu... Zatim sam mu nadugačko, preko dva sata, pripovedao o šumi gde sam ga video, o zidanju crkve, o mom ratovanju. Isticao sam svoju hrabrost u ratu, uveličavao podvige, ne bih li pridobio njegovo poštovanje; ocenio sam da on vrednuje čoveka po suludom junaštvu.

Pokušavao sam da ga odvratim od rđavog života, koji ga vodi u smrt duše i tela, govoreći mu izabranim rečima o božanskom, o ljudskom, o lepom. Ali moje reči su se odbijale od njega, kao od stene. Oči mu nisu zaiskrile, nije zatreperilo u njemu razumevanje kad sam mu govorio o ljubavi i istini. Njegova svest je bila još prožeta učinjenim zlom; kao da je težio još većem zlu i sopstvenoj smrti, da se tako oslobodi svog neprirodnog života.

Jedino ljudsko što sam u njemu tada video, bilo je poštovanje tradicije date reči, bese; ničega, izuzev sulude gordosti, tame i zla, u njemu nije bilo.

Ali ja nisam hteo da se predam i da odustanem od namere da prodrem do ljudske duše. Obuhvatio sam bio svešću i duhom njegov zabludeli razum, i pravim rečima pogađao sam njegovu ljudsku savest.

Njemu se nekud žurilo; kao da se plašio žandara. Nakon razgovora obećao je da me ubuduće neće dirati. Pružio mi je ruku i pozdravili smo se srdačno, kao stari ratnici, junaci. Na vratima je zastao, kao da se nečega setio, okrenuo se, izvadio tri zlatnika iz džepa i pružio mi.

"Uzmi ovo, pope. Neka to bude moj prilog za zidanje crkve... Ne boj me se više, i pomoli se za spas moje duše."

Naš susret bio je završen.

Domaćin kuće preneo mi je njegovu poruku da još tri sata ne krećem na put. Ipak se plašio da ga ne izdam žandarima.

Tog dana sam odahnuo; oslobodio sam se velike bede. Vest o mome "obračunu" sa Alijom pronela se munjevito po okolnim selima i varošicama. Bilo je to nečuveno čudo:

jedan monah ukrotio je rečima razbojnika Aliju, koji je tolike ljude pobio, i potom još od njega dobio zlato za zidanje crkve! Neki su mi se nakon toga i klanjali, kao da sam svetac.

Ubrzo je stigao glas o Aliji, da je poginuo u selu Volino, više Ohrida. Ubili su ga žandari. Molio sam se Bogu za spas njegove duše.

Taj manastir sam zidao blizu četiri godine. Crkva je imala dva odeljenja i tri oltara. Bila je velika i dobro urađena. Temelj joj je bio debljine dva metra, zidovi metar i po. Bila je visoka, spolja mereno, dvadeset devet metara, trideset i dva metra dugačka, a osamnaest metara široka.

/Ali joj nije bilo suđeno da traje vekovima. U drugom ratu, trista Šiptara, žitelja Trebišta i okoline, skloniše se u crkvu od bombardovanja. Pala je velika bomba i svi su izginuli... Kasnije sam otišao da vidim šta je bilo sa mojim prvim delom. Na crkvi je bio srušen krov. Zidovi su ostali čitavi; videli su se tragovi eksplozije bombe. Nakon drugog rata, crkva je bila pokrivena krovom od kestenovog drveta.

Kad se Makedonska crkva odvojila od Srpske, neko je minirao crkvu dinamitom i srušio je. Kao da je i na taj način želeo da izbriše ono što podseća na Srbe na tom području/.

Baš kad sam završio crkvu, ostalo mi bilo još da stavim krst, došao je vladika Nikolaj sa inženjerom Čečenjevom. Razgledali su crkvu, razgovarali sa nama, pregledali račune i ostalo što je potrebno da građevina bude primljena. Tada je Čečenjev rekao vladici:

"Kalistu možeš slobodno da poveriš gradnju najtežih građevina. Praktični ispit je položio sa najvišom ocenom!"

Onda mi je Nikolaj naredio da pokupim svoje stvari i da pođem s njim u Ohrid. Na moje mesto starešine manastira postavio je monaha Tadiju.

Spremio sam se i pošao, ne pitajući ga zašto sam mu potreban; bio sam u njegovoj vlasti i morao sam bez pogovora da ga slušam. Putovali smo automobilom. Vladika je prema meni bio ljubazan i pažljiv, kao nikad ranije. To me je začudilo jer sam znao da me nije uvek rado trpeo kraj sebe. Poznavao je moju vrednost i poštovao me kao čoveka, možda me malo i voleo, ali se nije blagonaklono i s ljubavlju uvek odnosio prema meni.

Razlog za promenu njegovog odnosa sam mi je otkrio. Ispričao mi je da je i sam doživeo viđenje: o skorom dolasku komunizma u Jugoslaviju i o svojoj smrti u inostranstvu. Baš kao što sam mu i ja ispričao pre više od šest godina.

Eto zašto je promenio mišljenje o meni; više me nije smatrao fanatikom. Pohvalio me što sam crkvu dobro uradio i što sam je pre roka završio, uprkos Aliji i materijalnim teškoćama. Napomenuo je da zna i to da me monasi i majstori, sa kojima sam četiri

godine radio i živeo, veoma cene, ali da su se neki žalili da sam ponekad bio strog, da sam ih terao previše da rade.

"Ne trpim lenjost, nerad, aljkavost i nedisciplinu, vladiko", rekao sam.

Čim smo stigli u Sveti Naum, otišli smo zajedno sa sveštenicima i monasima u crkvu da se pomolimo Bogu. Starešina manastira bio je tada sveštenik Stevan Đorđević.

Posle službe saznao sam da je obijena manastirska kasa i da su lopovi odneli dosta novca. To mi je lično vladika saopštio, i rekao mi da me je zato i doveo, da učinim nešto kako bi se novac pronašao i vratio, i da sačuvam ono što je preostalo. Obratio mi se ovim rečima:

"Radi kako misliš da je najbolje i kako hoćeš, ali vrati manastiru novac što pre i dovedi u red monahe i sveštenike jer su dosta opušteni i nemarni. U svemu ćeš imati moju podršku!"

Začudio sam se i upitao: "Kako je lopov mogao, pored tolikih ljudi, da obije kasu i ode slobodno, a da ga niko ne primeti?"

Stajao sam uz vladiku; on mi je stavio ruku na rame, pogledao prisutne monahe i sveštenike i upitao ih:

"Poznajete li ovog čoveka što stoji pored mene? Znete li ga?" "Poznajemo ga, preosvećeni. Kako ga ne bismo znali kad je ponikao među nama!"

"A znate li zašto sam ga među vas opet doveo?"

"Ne znamo, vladiko..." "Doveo sam ga da vas nauči kako se moli i radi i kako se čuva imovina manastirska!"

Zavladala je odjednom potpuna tišina. Nisu znali šta bi kazali, ćutali su i izbegavali da me pogledaju. I meni je bilo neprijatno; oborio sam oči. Vladika je produžio da govori:

"Sveštenik Đorđević i dalje ostaje vaš starešina, a Kalista postavljam da bude nad njim!"

Ljudi su se uskomešali; videlo se da im nije bila mila ovakva vladicina odluka, jer su znali za moju strogost i disciplinu.

Bilo mi je neugodno da i dalje stojim uz vladiku, pred ljudima koji su bili posramljeni i zbunjeni. Da bih prekinuo mučnu tišinu, odmah sam zatražio od starešine Đorđevića da mi pokaže kasu. Kad smo nas dvojica pošli, i ostali su krenuli za nama. Otvorio sam kasu i video još dosta papirnih novčanica. Zatražio sam da mi se donese dugačka igla za pletenje. Na iglu sam nanizao novčanice, i zabio je u pervaz na vratima. Kasu sam ostavio širom otvorenu, a ključeve predao svešteniku Đorđeviću. Svi su bili zbunjeni; neki su se krstili od čuda.

"Dajem na znanje vama i lopovima: od sada Kalist čuva manastirski novac! Kasa nam više nije potrebna", rekao sam.

Na dužnosti starešine manastira Sveti Naum ostao sam četiri meseca. Lopovi su pohvatani i sav novac je vraćen manastiru.

Nisam voleo što su me se ljudi plašili. Znali su da sam miljenik Nikolajev, da sam školovan, inženjer, da sam ratnik sa odlikovanjima, da sam četiri godine proveo u pustinji, dve u isposnici, da sam imao velika viđenja i otkrovenja. Čuli su za moj "obračun" sa razbojnikom Alijom i monahom Simeonom, zvanim Žuti Đavo. U međuvremenu priče o meni bile su, naravno, ulepšavane i uveličavane, pa su bile daleko od istine i stvarnosti. Preuveličavali su moju strogost, i zasluge, i sklanjali se od mene.

Ali ja sam se stvarno ljutio kad bih video da se olako odnose prema svom monaškom životu. Poštovali su oni manastirska pravila, ali pravila nisu bila dovoljna. Mislio sam: Kad su se odvojili od sveta i došli ovde da se bore za svoje spasenje, kad hoće da još za vreme zemaljskog života vide carstvo nebesko, zašto su malodušni i aljkavi na tom putu? Gde su im danonoćne molitve i podvizi? Zašto gube vreme?

Pozivao sam ih na molitvu da bi se produhovili; tražio sam bezrezervno poslušanje da bi se oslobodili samovolje. Samo sam tu bio strog. Dugo sam bio vojnik i podvižnik u samoći, pa sam znao koliko su red i disciplina korisni čoveku za održavanje života i za sticanje kako zemaljskih tako i nebeskih blaga. Možda sam i preterivao; nisu svi isti i ne mogu svi isto. Ali sam postupao po svom znanju i po svom iskustvu. Bio bih nepošten da sam radio drukčije.

Dok sam u manastiru vršio svakodnevne poslove i brinuo se o drugima, u sebi sam osećao radost od blagodati koju sam bio dobio po završetku crkve u Trebiškim hanovima. Međutim, to nije bilo ni blizu onoj lepoti koju sam osećao u samoći, svakodnevno. Zato me jako želja vukla da ponovo odem na ostrvo. Molio sam vladiku da me oslobodi dužnosti starešine i da me pusti, ali o tome nije hteo ni da me sasluša.

Tada sam odlučio da se suprostavim vladici. U pogodnoj prilici, rekao sam mu:

"Vladiko, kad mi ne daš blagoslov za samovanje, a ti znaj: više neću da upravljam ovim manastirom i o njemu da brinem. Gotovo!"

Dugo smo se raspravljali. Na kraju je morao da me oslobodi dužnosti starešine. Nije bio mek čovek, naprotiv! Prekinuo je prepirku tako što mi je rekao da o samoći ne mislim, nikad me više neće pustiti da živim u pustinji, nego ću zidati i popravljati manastire i njima upravljati.

Naredio mi je da razmislim, brzo da odlučim, kuda bih želeo da me uputi za starešinu: u Kičevsku Svetu Bogorodicu, čiji je iguman osuđen na četiri godine robije zbog

prezaduženosti, a sve zbog žene, sukanja, ili u prepanske manastire, koji su takođe bili prezaduženi.

Morao sam da se pokorim volji vladicinoj. Uspeo sam da se oslobodim dužnosti starešine manastira Sveti Naum; ali ovaj njegov drugi predlog nisam uspeo, niti sam smeo, da odbijem.

Posle dužeg razmišljanja, odlučio sam se za prespanske manastire. Odmah sam bio određen za starešinu manastira: Sveta Bogorodica, Sveta Petka Brajčinska i Sveta Bogorodica donjodupenska, koja je bila pored same grčke granice. U isti sastav ušlo je i šest manjih manastira, metoha u srezu prespanskom.

Imao sam, znači, na upravi devet manastira: tri glavna i šest metoha.

Raspolagao sam manastirskom imovinom, koja se sastojala od dvesta sedamdeset parčadi zemlje, sa dvadeset i sedam vinograda, trideset hektara livada, šest stotina hektara bukove šume. Monaha i iskušenika, bez slugu, bilo je preko trideset.

Čim sam stigao, iguman Vučetić mi je predao inventar; zatim je on premešten. Nismo ga predali sudu zbog prezaduženosti. Prionuo sam na posao da dovedem u red poverene mi manastire. Radio sam kako sam znao i molio sam se da mi se da razum, da što bolje upravljam tako velikom imovinom. Za tri meseca sam se oslobodio dugova; prodao sam pored ostalog i pedeset hrastovih stabala pinterima bitoljskim i resanskim, za burad. Nešto mi je i preostalo, pa sam mogao da počnem sa uređivanjem manastira.

Započeo sam sa umnožavanjem stoke. U oboru sam zatekao samo tri svinje i petnaest ovaca. Kupio sam trideset ženskih i pet muških prasadi. Za godinu i po u oboru je bilo preko pedeset. Od galičkih čobana, ovčara, dobio sam na poklon pedeset ženskih jaganjaca, a još pedeset sam kupio. Kupio sam i pet krava i četiri dobra konja, banatska.

Radio sam danonoćno; zidao sam krečane, pekao kreč i prodavao ga, izrađivao planove za gradnju škola, bolnica, kuća, puteva. U to vreme inženjera nije bilo mnogo, pa je za mene bilo posla koliko sam hteo. Sav novac ulagao sam u obnovu manastira.

Stari sam konak srušio i pogodio majstore da sazidaju novi. Za dva meseca konak je bio završen. Dužina mu je bila četrdeset i četiri metra; bio je u obliku slova T. A onda sam u selu Preporu, kod metoha Svetog Save Osvećenog, sagradio štalu trideset metara dugačku, osam široku; bila mi je neophodna jer sam razvio stočarstvo u manastiru.

Brajčevski manastir Svete Petke bio je dobro opremljen, u njemu je bila Bogoslovija bitoljska; ali crkva nije bila sagrađena od tvrdog materijala. Tu sam boravio kraće vreme, zatim sam otišao na čifluk svetog Save Osvećenog. I tu sam, brzo, podigao konak, na dva sprata, od tvrdog materijala. Jeromonah Lukijan je bio dobar ekonom;

izrijlao je zemlju oko crkve, sam je nakalemio više hiljada kalemova loze i podigao vinograd, koji i danas postoji.

Zatim je došla na red, za obnovu, crkva posvećena sv. apostolu Petru, na ostrvu Prespanskog jezera. O njoj sam stalno mislio i jedva sam dočekao dan kada sam počeo da je obnavljam. Još kad sam bio u samoći, na tom ostrvu, želeo sam da mi se pruži prilika da je ja lično obnovim. Božije providenje mi je želju ispunilo. Pored ostalog, i zbog nje sam prihvatio upravu nad prespanskim manastirima.

Te godine 1938, crkvene vlasti iz Bitolja dovele su dobre majstore iz Srbije i dodelile ih meni, da radimo na obnovi crkve. U to vreme smo znali da će uskoro izbiti rat, kao što samo znali i za mnoge druge predstojeće događaje. Imajući u vidu uticaj probugarskih snaga u Makedoniji, crkvu smo obnavljali u tajnosti, zbog opasnosti da bude porušena, ukoliko se sazna da su je obnovili Srbi.

Bili smo prinuđeni da radove izvodimo zimi; leti nije bilo moguće zbog zmiya. Crkvu sam obnavljao sa velikom ljubavlju. Dva bela orla, sa obe strane vrata, koje je bršljan sačuvao, ostavio sam netaknute.

Pored crkve sam sazidao kućicu na sprat sa dva odeljenja. Mislio sam na budućeg pustinjaka, da ima gde glavu da skloni, a ne kao ja da se penje na foju.

Moja koliba je još uvek stajala na foji. Peo sam se i, kao nekada, molio. Lovio sam šarane, gledao poznato nebo, slušao pitce. Pokazivao sam majstorima moje boravište, a oni se čudili i teško verovali da sam tu živio dve godine, ranije. Radostan sam bio kao dete, ali sam i tugovao; slutio sam da nikad više ovde neću doći.

Po završenom poslu, isplatio sam majstore i oni su se vratili u Srbiju.

Upravu manastirom nisam držao prestrogo, niti sam zahtevao od monaha da me baš za sve pitaju. Manastirska pravila su morala da se poštuju; na prvom mestu bila je molitva. Naučio sam ih svakom poslu i puštao sam ih da po svojoj volji i pameti rade. Trudio sam se da među njima, u svim odnosima, vlada bratska ljubav. I dosta sam u tome uspevao. Samo sam jednom preneglio.

Bio sam, tada, duže odsutan iz manastira. Kad sam pošao, skrenuo sam pažnju monasima da paze šta i kako rade, dok nisam među njima. Mislio sam da mogu na njih da se oslonim, bili su stvarno dobri i vredni ljudi. Kad sam se vratio, primetio sam odmah da su razdragani i da jedva čekaju da mi saopšte radosnu vest. I tada sam čuo da su, u mom odsustvu, pored ostalog, išli u narod i u ime Hristovo prosili za manastir. Neko ih je tome ranije naučio.

"Ko vam je dozvolio da prosite? Zar ne znate da svega imamo!", povikao sam zaprepašćen.

"Oče Kaliste, za te pare kupili smo divnog konja!", rekao je jedan verujući da će me tako odobrovoljiti, jer sam zaista voleo konje.

"Konja ste kupili? To mi saopštavate? Pa znate li da imamo konja i više nego što nam treba!" Bio sam van sebe od ljutine.

Zgrabio sam jednu letvu i udario onoga monaha. Na moju i njegovu nesreću, iz letve je štrčao ekser koji ga je raskrvario.

Svi su se razbežali. Dugo posle toga niko nije smeo da mi izađe na oči. A ovaj koga sam udario, otišao je od nas i ne znam šta je posle s njim bilo. Možda je, mojom krivicom, zauvek napustio manastir i monaštvo. Ali naljutio sam se bio jer su išli u prošnju bez ikakve nužde. Nije sramota prositi onda kada se stvarno nema, i kad ne može da se zaradi; prositi onda kad se ima, isto je što i krađa! Za onim monahom i danas žalim, ali što je bilo, bilo je.

Kao iguman prespanskih manastira živeo sam dobro. Hrane je bilo dovoljno, kao i prostorija za spavanje i prijem gostiju, ni novca nije nedostajalo. Nosio sam mantije od svile, jahao rasne konje. Posećivali su me znameniti ljudi.

Tada sam bio u najboljim godinama života. Žene su obletale oko mene. Nadale se da ću ih prihvatiti, kao pređašnji iguman, da uživam i trošim manastirsko blago.

Još pre nego što sam došao, do njih je stigao glas o meni. Znale su do detalja moj prethodni život. U početku su bile oprezne, ali kad su videle kako brzo uređujem manastir i da kroz moje ruke prolazi veliko bogatstvo, izgubile su strpljenje i krenule otvoreno da mi se približe.

Dolazile su češće u crkvu, sačekivale me i tražile da ih ja ispovedam, pričešćujem.

Nisam ih grubo odbijao. Ostavljao sam im izvesnu nadu. Dobro sam znao kako se žene razgoropade kad im se ne ostvari želja: mogle bi i crkvu da napuste, i Boga, i o meni da smisle strašne priče. I ne bi me ostavile na miru dok mi vrat ne slome. Govorio sam im, kao u šali: "Biće nečega među nama; biće, sigurno! Sačekaj još malo dok se prolepšаш..."

Odrekao sam se bio zauvek i novca i žene, onoga časa kad sam stupio u manastir i postao monah. U toj odluci bio sam tvrd bez ikakvog popuštanja. A kao za inat, mogao sam i jedno i drugo da imam koliko mi duša želi. Žene su mi se nudile, a novac je odasvud pristizao i gotovo uskakao u džepove. Ali se ni u jednom trenutku nisam pokolebao, i jedno i drugo sam smatrao za prašinu.

Imao sam iza sebe mnoge duhovne podvige i viđenja, mnoga priznanja, i uvažavanja. I dalje sam se dugo molio, uzdržavao od jake hrane i pića, pa sam imao u sebi snagu i sigurnost, a prema ljudima i Bogu veliku slobodu i ljubav. Mislio sam da mogu da učinim što god hoću i da dobijem sve što mi treba. Sa takvim mislima počeo sam da se divim

sebi, kao da su moje tadašnje duhovno stanje i učinjena dela bili isključivo posledica moje volje i moje pameti.

Te godine, Nikolaj Velimirović je prešao iz Ohridske u Žičku eparhiju, za eparhijskog arhijereja. Kad je pošao, pozvao me i rekao mi:

"Hajde u Žiču, Kaliste. Ionako bez mene ne možeš da živiš."

Planuo sam, bio sam ljut na njega zbog takvih reči.

"Videćemo, vladiko, da li mogu ili ne mogu bez tebe! Ne idem s tobom!"

"Ja ti kažem, Kaliste, da se pakuješ i da pođeš sa mnom. Seti se, već me jednom nisi poslušao, kad nisi hteo da ostaneš u Svetom Naumu kao starešina. Ako sada ne pođeš, biće to drugi put kako odbijaš da poslušáš svoga vladiku. Razmisli malo o tome, pa mi odluku kasnije reci."

"Ono što ću ti reći posle, mogu i sada: ne idem s tobom! Mogu bez tebe da živim... Eto, čuo si moju odluku, vladiko!"

Nikolaj je otišao u Žiču i poveo mnoge monahe i monahinje. Njegov naslednik bio je episkop Platon Jovanović. Nikolaj i Platon nisu bili u najboljim odnosima, pa novi episkop nije baš rado gledao Nikolajeve bivše učenike i pristalice.

Čim je vladika Nikolaj otišao, Platon je zatražio da mu pokažem sve račune, za protekle četiri godine, od dana kad sam bio postavljen za igumana prespanskih manastira. Računi su bili uredni; pregledao ih je pažljivo i polako. Našao je da nisam bio izmirio nešto malo poreza državi. Odmah me pozvao i oštro pripretilo da će me sudu predati, jer ne ispunjavam zakonske obaveze.

Znao sam ja zašto je vikao, i koliko se brine za državnu kasu! Ali mu ništa nisam govorio, zamolio sam ga samo da mi da račune, da ih sredim, pa ću opet da mu ih ponese.

Dozvolio mi je. Uzeo sam račune, izneo ih iz njegove kancelarije i ostavio na sred dvorišta mitropolije. Otišao sam u prodavnicu i kupio gasa. Prelio sam gomilu računa, i zapalio.

Plamen se dizao visoko u nebo; stajao sam kraj vatre i dugačkim štapom džarao i prevrtao papire da bi što bolje goreli. Doviknuo sam episkopu Platonu:

"Izađi, preosvećeni, na prozor da vidiš kako Kalist sređuje račune!"

Pogledao je s prozora dole u dvorište, u mene i vatru, prekrstio se, zatvorio prozor i nestao.

Kad je od računa ostao samo pepeo, popeo sam se do vladike Platona i kucnuo mu na vrata. Ne sačekavši odobrenje, ušao sam i rekao mu:

"Sad sam ti, vladiko, predao svoje račune. Izvolite, dajte me na sud da zbog njih odgovaram!"

Gledao me ljutito i malo zbunjeno, progundao je:

"Opasan si ti čovek, Kaliste! Daleko te bilo od mene!"

Zatim je dodao:

"Oče, molim te, sedni da u miru porazgovaramo."

Tada mi je ponudio upravu nad osam velikih manastira u eparhiji ohridskoj. Obećao mi je, ako prihvatim, da će mi dozvoliti da imam konja samo za sebe, da ću moći da dajem manastirsku zemlju u zakup, i da nikome drugome neću polagati račune, osim njemu. Na kraju mi je rekao:

"Došlo je do neželjenih reči između mene i Nikolaja. On je otišao i odveo mnoge monahe i monahinje. Ti si jedan od retkih koji su ostali. Ne uzimam ti za greh račune koje si spalio i ne ljutim se na tebe. Znam ja, igumane Kaliste, da si ti tačan i ispravan čovek."

Nisam bio polaskan njegovim predlogom; smatrao sam da po vrednosti i znanju to zaslužujem, i više od toga. Tada sam sav bio prožet gordošću i samouverenošću; smatrao sam sebe veoma velikim čovekom. Nikoga nisam rado slušao; bio sam otporan i na naređenja viših crkvenih vlasti.

Iz Ohrida sam se vratio u prespanske manastire, da razmislim o predlogu episkopa Platona i o svom budućem životu. Mislio sam da episkop Platon ni po čemu ne može da se meri sa vladikom Nikolajem. Ni trećinu mojih podviga i otkrivenja nije doživeo, a postavljen je za episkopa!

Pomišljao sam da sve ostavim i bez blagoslova odem u samoću. Želeo sam da odem, ne toliko da bih se u samoći usavršavao, koliko da se uklonim od ljudske nesavršenosti.

Smatrao sam da sam najsavršeniji monah na Balkanu, u Evropi, možda i u svetu!

Sa takvim mislima išao sam manastirskim bostaništem i tražio najveću i najbolju lubenicu.

Sećam se, kao da je danas to bilo. Osetio sam, dok sam prolazio bostaništem, laki vetrić. Ali ubrzo je postao jači; obuhvatio me vihor hladne struje. Kroz mene je prostrujala ledena jeza; počeo sam da drhtim. Od nekog straha naježila mi se kosa na

glavi. Osećao sam veliku muku. Naglo sam upao u beznađe. Od patnji, hteo sam da urliknem.

Krajnjim naporom podigao sam ruke prema nebu i glasno zavapio:

"Gospode! Spasi me, Gospode! Nemoćan sam!"

Odgovora nije bilo; osećao sam svoje srce u grudima kao smrznut kamen.

Odjednom, do mene je dopro nepodnošljiv smrad. Kao da se nešto u mojoj blizini raspadalo. /I danas, kad pomislim na to, poželim da otkinem svoj nos!/.

Uplašen i očajan pao sam na zemlju. Znao sam zašto stradam. Samom sebi sam rekao:

"Kaliste, bio si neposlušan i gord si, Kaliste. Zato te je Bog napustio!"

Tri meseca sam se oporavljao u manastiru Lakočerka kraj Ohridskog jezera. Velike sam muke pretrpeo i mnogo sam sa namučio moleći Boga da mi oprostí gordost, samovoljnost i neposlušnost. Kako mi je stvarno bilo, bolje o tome da ćutim. Kajao sam se; prolio sam potoke suza. Tek posle tri meseca uspeo sam nekako da se smirim. Nikad neću moći da zaboravim onu hladnoću u srcu, smrad, beznađe i očaj; te časove kad me je Gospod napustio, pamtiću dok sam živ.

Iz manastira Lakočerka otišao sam u Ohrid i tamo ostao kraće vreme. Nisam primio upravu nad ohridsko-bitoljskim manastirima; nisam hteo da budem starešina pod upravom episkopa Platona. U manastiru Sveti Naum živio sam kao običan monah. Tu sam dobio kanonski otpust iz Ohridske i premeštaj u Žičku eprahiju. Premeštaj nisam tražio, učinio je to na svoju ruku vladika Nikolaj. Voleo sam što dolazim u Srbiju.

Tako se završio moj život u Makedoniji, gde sam proveo devetnaest godina, od 1920. do 1939. godine. U Makedoniji sam proveo najlepše godine svoga života.

Vladika Nikolaj se obradovao kad me je video. Mnoge godine smo proveli zajedno, poštovali smo se i, rekao bih, donekle bili prijatelji. Tada sam već bio prilično smiren; posle onog što mi se dogodilo u bostaništu, nisam više bio gord i svojeglav.

Već nakon nekoliko dana boravka u Žiči, izrazio sam pred vladikom želju da idem u planinu. Objasnio sam mu, obazrivo, da sam još odmalena svojeglav i prek, i pošto mi je takva priroda, ne odgovara mi da živim među monasima, jer se pogordim. I dodao sam da moje iskustvo jasno pokazuje da sam ja od one vrste monaha kojima jedino usamljenost pogoduje.

Kad sam završio, zatražio sam blagoslov za odlazak. Ali je on bio nepopustljiv; odgovorio mi da se ne nadam samoći, već da razmislim, i odlučim, u kojem manastiru želim da budem starešina.

Nije mi bilo pravo što sam naišao na nerazumevanje i što nisam mogao da živim po svojoj volji; ali sam se sećao posledica svoje pređašnje neposlušnosti, pa sam prihvatio vladčin predlog pokorno.

Pomišljao sam da preuzmem upravu nad manastirom Nikolje u Ovčarsko-kablarskoj klisuri. Ali mi nije odgovarao zbog brdovitog terena, zatim zbog toga što je u njemu bio jedan moj bliži rođak, kao i zbog još nekih nepogodnosti.

Opredelio sam se za manastir sveta Rudenica u Župi aleksandrovačkoj, parohija ratajska, koji je bio u ruševinama više od trista godina.

Manastir sam zatekao pust, razvaljen. Kroz propale zidove njegovog konaka provlačili su se psi i svinje. Shvatio sam da me čeka veliki posao. Ali sam znao da moram, što pre, sebi da sazidam dom i narodu da obnovim crkvu.

Sutradan po mom dolasku, posle molitve, sedeo sam ispred crkve i gledao ruševine; razmišljao sam odakle prvo da počnem sa popravkom. Uto je naišao neki čovek, nazvao mi Boga i odmah rekao:

"Potrebna mi je košulja. Daj mi jednu!"

Govorio je oštro i zahtevao da ga poslušam. Gledao sam ga i čudio se šta mu bi da mi traži košulju! Kad sam se pribrao, pomislio sam:

"Kako baš mene nađe? Imam jednu jedinu košulju, i to ovu na sebi."

"Imam samo jednu, a nju ne mogu da ti dam", rekao sam glasno.

"Meni je potrebna košulja", bio je uporan.

"E ne mogu da ti dam jedinu košulju", odgovorio sam.

"Ti ćeš lakše od mene da dođeš do druge košulje. Za tebe će biti bolje, ako mi je daš", rekao je.

Setio sam se reči Gospodnjih: "Ko ti zatraži košulju, podaj mu i haljinu..." Ipak, nije mi se davala košulja. Preda mnom su bile ruševine, čekao me posao i golem trud; znao sam da ću spavati na daskama, bez pokrivača, izuzev ove odeće što imam na sebi. Pa kako da mu dam košulju?

"E ne dam ti je! Da si anđeo Božji, ne mogu ti je dati. Sad možeš da ideš. Gotovo!"

Čovek se okrenuo i uputio prema izlazu. Govorio je idući:

"Dobro Kaliste. Kad mi ne daš dobrovoljno, silom ti je neću uzeti."

Kad sam čuo njegove reči, trgao sam se. Ko je ovaj čovek? Odakle zna moje ime? Istovremeno sam osetio da se sa mnom nešto neobično dešava. Kao da unutra u meni nešto gori. Srce mi je ubrzano igralo, bio sam radostan i smiren. Odjednom sam odlučio da mu dam košulju.

"Ej, čoveče! Vрати se, daću ti što si tražio", viknuo sam.

Zatim sam otišao u konak, svukao sam se i doneo mu svoju jedinu košulju. Uzeo ju je i odmah otišao, bez reči. Kad je izašao na kapiju, potrčao sam za njim da vidim kuda će, na koju će stranu da krene. Ali kad sam stigao do kapije, njega više nije bilo. Kuda li tako brzo ode? Gledao sam niz put, ulazio u njive, tražio sam ga iza drveća. Ali ga nisam video. Vratio sam se, seo u hlad i još dugo razmišljao o njemu. Tako me je i mrak zatekao.

Ujutru, rano, došao je čovek iz sela i rekao mi da me zove seoski sveštenik da mu pomognem kod neke sahrane. Odgovorio sam mu da nemam opremu koja je za tu priliku svešteniku potrebna. Ali on je rekao da ne brinem, da će mi sveštenik dati sve što mi treba.

Tako sam otišao u selo. Muž pokojnice bio je bogat čovek. Od dobijenog novca za opelo kupio sam nekoliko košulja i donji veš, kao i hranu za više dana.

Ta parohija, u koju sam stupio 1940. godine, brojala je oko hiljadu domova. Po mom dolasku, vladika je odredio moju rođenu bratаницu, monahinju Akvilinu iz Ljubostinje, i jednu iskušenicu, koju sam kasnije zamonašio pod imenom Evgenija, da mi pomažu u poslovima oko parohije i manastira.

Prionuo sam svojski na posao, da obnovim porušenu svetinju. Pozvao sam parohijane i objasnio im šta nameravam da učinim. Oni su me podržali i svesrdno mi pomogli. Sve je išlo u najboljem redu, i preko mog očekivanja.

U to vreme, u manastiru Žiči pripremano je krunisanje Petra Karađorđevića za kralja. Zbog postojećih političkih okolnosti, patrijarh Dožić blagoslovio je vladiku Nikolaja da izvrši taj čin. Pozvao me da prisustvujem toj svečanosti.

Po krunisanju, ostao sam u Žiči nekoliko dana, onda sam se vratio da nastavim započeti posao. Dani su mi prolazili u upoznavanju sa ljudima, u radu i molitvi. Verovao sam da ću ovde provesti mnoge godine života, sve dok se ne otrgnem od crkvenih vlasti i odem u neku planinu, u samoću.

Evropom je tada plamteo drugi svetski rat.

U vreme rata, u tom manastiru sam proživio mnoge teške trenutke. Odmah pošto smo okupirani, jednog dana, dotrčala je monahinja iz susednog manastira da mi javi da ka Rudenici dolaze Bugari i Nemci u pet kamiona, i da mene traže. Ispričala mi je da su se u njenom manastiru raspitivali o meni, i da su od nekih seljaka saznali gde se nalazim.

Osetila je, rekla mi je, da mi ti ljudi žele zlo, pa je dotrčala prečicom da mi javi kako bih se sklonio.

Odmah sam razumeo da me Bugari traže jer žele da mi se osvete za ono što sam im učinio u prvom ratu. Nisu bili zaboravili ni mene ni moga brata.

Bugari i Nemci su išli zaobilaznim putem. Velika je sreća što je monahinja stigla u Rudenicu pre njih. Čim sam saznao o čemu je reč, uzeo sam malo hleba i požurio u šumu.

Međutim, jedva sam se kretao; od iznenadnog straha, presekle me nešto preko pola. Kao da sam ostao bez duše, noge su mi bile teške kao olovo. Molio sam Boga da mi da snage da potrčim, da što pre stignem u sklonište, ali mi to nije pomoglo. Uplašio sam se da neću moći da uteknem.

Pred očima su mi lepršale slike sa ratišta, oni trenuci kad sam jurišao kao sumanut i tukao Bugare. Mnogo sam se tada junačio i u svemu se ponašao kao strašni osvjetnik i jedini nemilosrdni sudija ubicama svoga brata. Iz rova sam im poručivao da će zapamtiti Dobrivoja Milunovića iz Kaonika. I zapamtili su me ti ljudi, pa su došli, ili su poslali svoje sinove, da svedemo stare račune.

Zapinjao sam iz sve snage uz brdo, ali mi se činilo da sam odmicao sporije od puža. Mislio sam šta me čeka ako me Bugari uhvate živog, dobro sam znao kakvi su. Tek što sam pretrčao put i stigao do prvog drveća, ugledao sam prašinu na putu i čuo kamione koji su se primicali manastiru. U šumi je bio neki seljak, gledao me je dok sam bežao. Upitao me:

"Mnogo ti mantija landara, pope. Šta ti je? Mnogo si se uplašio i zaduvao."

"Umakoh im u zadnji čas", rekoh jedva dišući.

Gledao sam iz šume kolonu kamiona; ušli su u portu. Vojnici su iskočili iz kamiona i opkolili manastir. Razgovarali su sa monahinjama, zatim su ulazili u zgrade i zavirivali u svako ćoške u dvorištu. Bilo je očigledno da baš mene traže. Posle pretresa malo su se odmorili, zatim su seli u kamione i otišli.

Kad sam se uveče vratio, monahinje su mi pričale da su Bugari pretili i zaklinjali se da će me naći i ubiti. One su im rekle da sam otišao nekim poslom u susedno selo. Poverovali su i uputili se tamo da me traže.

Mesecima sam živeo na oprezu; i danju i noću bio sam spreman da na zvuk motora bežim u šumu. Dolazila je nemačka patrola, ali nije pitala za mene. Prolazili su četnici, partizani, nedićevci, ljotićeveci, za sve njih ja sam bio samo pop i niko i ništa više.

Tek kad su četnici preuzeli upravu i komandu u svoje ruke, meni više nije pretila opasnost od Bugara. Tad mi je laknulo, počeo sam opet normalno da živim i nastavio sam sa uređivanjem crkve.

Baš u to vreme, kad sam bio pomislio da ću odsad živeti pristojno, ostavljen od svih na miru, počelo je sve iz početka, i moj položaj postao je crnji i gori.

Osmog avgusta, na veliki praznik svete Petke Trnovske, crkva je bila prepuna naroda, tako da je većina bila u dvorištu. Posle svete liturgije izašao sam i razgovarao sa ljudima. Odjednom sam osetio da mi se primiče neko duhovno biće. Učutao sam i pomislio: Zašto baš sada?

Tek što sam to pomislio, video sam, iznad sebe, malo ukoso, na oko četiri metra visine, mog brata koga su obesili Bugari u prvom ratu! Bio je isti kao dok je bio živ. Lebdeći gore u vazduhu, gledao me, počutao malo, onda rekao: "Verujem, brate, da ćeš noćas da dođeš kod mene."

Pošto je to izgovorio, udaljio se, nestao. Prebledeo sam; hladan me je znoj oblio. To su приметili ljudi oko mene. Nisu videli moga brata, ali su dobro videli bledilo i znoj na mom licu.

Ostao sam kod crkve još malo, dok je moje prisustvo bilo neophodno, zatim sam otišao u manastir. Odmah sam pozvao Akvilinu i pokazao sam joj mesto gde sam želeo da me sahrane kad umrem. Ona se uplašila. Rekao sam joj da je ona mlađa od mene i da treba to da zna. Onda sam se povukao na molitvu.

Predosećanje mi je govorilo da ne oklevam, da odmah s tog mesta bežim u šumu, da uzmem sve što mi je potrebno za život i da se sakrijem od ljudi nekoliko dana. Vikao je glas u meni: "Beži, Kaliste, u šumu." Ali ja sam se bio zainatio, nisam hteo nikud dalje od manastira. Bugara se više nisam plašio jer nisu više dolazili. Pa ko mi drugi šta može?

Mnogo bi bilo bolje da sam poslušao, i postupio kako mi je rečeno. Opet sam bio svojeglav i samouveren, ponašao sam se po svojoj pameti i volji i po svom nekom inatu.

Poviše crkve, na uzvišici, bilo je manastirsko bostanište; lubenice su u to vreme već bile zrele. Najmio sam bio čoveka da čuva bostan. Pošto nisam mogao, niti sam hteo da spavam, šetao sam po crkvenoj porti. Nešto kasnije otišao sam da vidim da li onaj čovek valjano radi svoj posao.

Pozdravio sam se s njim, malo smo pričali, zatim sam se udaljio i legao; odatle se, prema mesečini, lepo videla crkva. Bilo mi je teško što nisam mogao da se sklonim od ljudi i da u samoći nađem svoj mir. Pun neke gorčine, gledao sam sa uzvišice kube crkve koja je posvećena svetom Iliji i šaputao: "Sveti Ilijo, treba ovo da znaš: kad bi se sad srušilo kube na tvojoj crkvi, nikad ti ga više ne bih podigao! Tvome imenu služim,

zašto me ti ne štitiš? Zašto dozvoljavaš da se ovakvo zlo sa mnom radi? Zašto sad, kad sam u najboljim godinama, da umrem? Još mi se živi! I hoću da živim!"

Ležao sam tako, a onda sam video dva čoveka koji su prišli čuvaru bostana. Kako nisam bio daleko, čuo sam ih kad su upitali: "Znaš li gde je Kalist?"

"Eno ga tamo, leži u bostanu", odgovorio je i pokazao rukom.

Pošli su prema meni. I dalje sam ležao, nisam se ni pomerio, niti pomislio da ustanem. Nisam se plašio. Mislio sam na svetog Iliju, bio razočaran i pomalo ljut. Kad su došli do mene, video sam da su četnici.

"Jesi li ti Kalist?"

"Taj sam", odgovorio sam.

I dalje sam ležao, s rukama pod glavom. Jedan me odjednom mučki udario kundakom, u grudi, tako jako da mi je isterao vazduh iz pluća.

"Ustaj!", naredio mi je.

"Ne mogu, nemam daha", odgovorio sam.

Nastavio je da me udara kundakom, sve dok nisam ustao. Drugi je držao otkočenu pušku, uperenu u mene.

Poterali su me prema konaku. Kad smo tamo stigli, isterali su iz kreveta Akvilinu i Evgeniju; potom su uperili puške u nas, i tražili pare. Dao sam im odmah sve što sam imao, bez reči protesta, i rekao da nemam više ni dinara. Nisu verovali da imam samo toliko para, očekivali su mnogo više. Mislili su da sam milioner, da spavam na parama, pa su me zato i odabrali.

Nastavili su da me udaraju kundakom; Evgenija je kukala, grdila ih, nazivala ih svakojakim imenima. Na to ju je jedan četnik šutnuo u stomak, tako jako da je odletela do zida i pala. Ali ona je bila velika isposnica; lagana kao pero i vrlo žilava, ubrzo je ustala; samo što više nije smela da ih napada.

Nastavili su da me muče. Skinuli su mi mantiju, zatim cipele i čarape; pretili su mi da će me terati kroz selo samo u gaćama, bosog i golog, ako im ne dam još novaca. Nisam mogao da im udovoljim, stvarno nisam više imao.

"Dobro, pope. Ako nemaš ti, imaće neko drugi u selu. Mi znamo da te ljudi poštuju zato što si pobožan i ispravan, od njih ćeš ti lako da dobiješ novac na zajam. Posle se vi ravnajte i razdužite. Snađi se kako umeš i znaš", rekao mi je jedan od njih.

Zatim su naterali obe monahinje da legnu u krevet. Jedan je ostao da ih čuva, drugi me je poterao u selo; bio sam bos i samo u gaćama. Sećam se, noć je bila blaga, s mesečinom, videlo se kao po danu. Išao sam poslušan ispred njega, i smišljao šta da učinim.

Po tome kako je držao pušku i išao blizu iza mene, ocenio sam da, osim zla u sebi, nema neko znanje i veštinu ratnu. Za tren oka sam mogao da mu oduzmem pušku i da ga, da sam hteo, ubijem. Pomišljao sam da mu oduzmem oružje, ali sam znao da ne bih mogao da ga ubijem. Sa ubijanjem sam odavno u sebi bio raskrstio.

O sebi nisam mislio što toliko patim i stradam; strahovao sam za monahinje, mislio sam samo na to kako da ih sačuvam nepovređene.

Svrćali smo kod onih ljudi za koje sam znao da su bogati. Kad bi video u kakvoj sam mucu, svako je davao, onoliko koliko je imao. Da bi izmamio što više, četnik me je pred ljudima krvnički udarao kundakom u rebra, u leđa, gde stigne.

Tražeci načina kako da ga se oslobodim, smislio sam da ga povedem do Isaila Minića. Isailo je imao pet sinova, pet ljutih risova. Mislio sam: srediće ga, a i pomoći mi da oslobodim monahinje. Kad smo došli pred njihovu kuću, pozvao sam ga po imenu; odazvao se i odmah izašao pred nas. Rekao sam mu šta je i kako je i zamolio ga da mi da što više para za otkup. Isailo je podviknuo na četnika, ali se odmah umirio čim je ugledao uperen karabin. Otišao je u kuću i doneo novac. Četnik nije bio zadovoljan sumom, pa me je pred njim još nekoliko puta udario kundakom. Ali kad se Isailo zakleo da nema više, poverovao mu je; ipak ga nije pustio, već mu je naredio da pođe sa nama da zajedno tražimo pare.

Gledao sam u prozore kuće Isaila Minića. Sinovi su provirivali iza zavesa, ali nijedan nije izašao.

Išli smo dalje i skupljali novac. Mislio sam, i mislio, ali nisam mogao da smislim kako da se oslobodim četnika. Setio sam se opet jednog čoveka, znao sam da je bio veći hajduk od svih hajduka zajedno. Došli smo pred njegovu kuću; nadao sam se da će se on snaći. Zovnuo sam ga po imenu, ali se on nije odazvao. Imao je opasnog psa. Bio sam siguran da nas posmatra kroz prozor. Očekivao sam svakog časa da plane puška, i da se četnik skljkoka na zemlju. Ali pas nije ostavljao četnika na miru. Isaila i mene nije dirao, poznavao nas. Onda je četnik potegao karabin i na mestu usmrtio psa. Isailo Minić je iskoristio priliku i pobegao iza ćoška, zatim je iskočio na put i nestao. Četnik nije mogao da ga juri, nije smeo mene da ostavi.

Viknuo sam još dva-tri puta domaćina i, kako odgovora nije bilo, krenuli smo dalje. Kad i ovaj hajduk ćuti, mislio sam, onda mi nema druge nego da idem od kuće do kuće, dok ne sakupim dovoljno.

Sve me je bolelo od udaraca; tabani su mi bili puni trnja i ranjavi. Pomirio sam se bio sa sudbinom i išao sam rešen da tom zlikovcu nabavim para koliko mu treba. Neka mu se

nasiti zla i pohlepna dušina, mislio sam. On mi, pak, nikako nije davao mira, već me je stalno udarao i pretio mi. Išao je iza mene osion i nemilosrdan.

Na pomoć od ljudi više nisam mislio. Opet sam se setio svetog Ilije i ljutio se na njega što mi ne pomogne i ne zaštiti me.

Kad smo se iz jedne njive spuštali na put, iskrsla je pred nama strmina, pokrivena suvim lišćem i travom. Preko nje smo morali da siđemo, ako smo hteli dalje. Bio sam bos i lako mi je bilo da siđem. A četnik je bio u cokulama debelih i glatkih đonova. Čim je zakoračio na suvo lišće, okliznuo se i pao. Pri padu je ispustio pušku i ona se dokotrljala do mene.

Zgrabio sam pušku i rekao glasno: "Hvala ti, sveti Ilijo!"

Kako je lako kliznula kroz moje šake i odmah se, kao sama od sebe, uperila u četnika! Dugo sam upražnjavao taj prokleti zanat ratovanja, nisam mogao da zaboravim kako se rukuje oružjem. Držao sam pušku sigurno; kao da je nikada iz ruku nisam ispuštao.

Upitao sam ga:

"Gde želiš da pucam: među oči, ili u srce?"

Prvo se začudio, zbunio, zatim se prestrašio. Nestalo je u njemu drskosti i bezobzirnosti. Molio je:

"Nemoj, oče Kaliste! Kumim te, ne pucaj! Imam porodicu, deca su mi sitna. Smiluj se!"

Pokrenuo se bio u nameri da mi zagrlji i poljubi noge; puškom sam ga odgurnuo.

"Seti se, nesrećniče, šta si mi noćas učinio u koliko si me mučio. Sam reci: da li mogu prema tebi da budem milostiv?"

"Oprostite mi, oče."

"Vidiš li šta je od tebe učinila pohlepa i dokle te dovela? Sad ćeš umreti, a ni sam nećeš znati zašto. Postao si životinja, i gori si od skota! Život svoj polažeš za novac!"

Plakao je, ridao, ležeći ničice preda mnom u prašini. Spominjao je porodicu, svoj mladi život, podsetio me i na milosrđe Božje!

Više od pola časa sam mu govorio o čovečnosti i ljubavi ljudskoj, držeći ga na nišanu. Potom sam mu rekao da ustane. Kad se digao sa zemlje, bacio sam mu pušku u ruke i naredio mu da pođe za mnom. Išao je iza mene ćuteći i pognute glave, poslušan kao dete, noseći pušku preko ramena, kao kolac.

Još sam od nekih ljudi uzeo pare u zajam i dao mu ih. Stideo se, ali je uzimao novac. Pohlepa je bila jača od stida. Nisam znao, i ko bi mogao to da zna, šta se u njegovoj duši u tim trenucima događalo.

Kad smo stigli blizu manastira, naredio sam mu da pozove svoga druga i da se obojica što pre izgube iz sela. Otišao je pospušno; zviznuo je ugovoreni znak, on je izašao, sastali su se i odmah krenuli niz put. Odlazili su brzo; osvrtni su se, kao da se nečega plaše ili od nekoga beže.

Radovao sam se što se moje stradanje završilo bez prolivene krvi. Još više što su monahinje bile pošteđene mučenja.

Dvadeset dana sam ležao u bolnici zbog zadobijenih povreda. Lečio me doktor Filipović, u Aleksandrovcu župskom.

Parohijani su se zgražavali nad onim što mi je četnik učinio. Kad su za to saznale više crkvene vlasti, protestovale su kod vlade. Nedić je odmah poslao svog potpukovnika, koji je sa Kostom Pećancem došao kod mene da celu stvar provere lično. Saslušali su me u prisustvu vojvode Rode iz Veluća; pretpostavljali su da su četnici iz njegove čete. Pošto je utvrđeno da su to bili njegovi ljudi, hteli su da ga ubiju na licu mesta, preda mnom. On ih je molio da ga poštete, a spasao se smrti obećanjem da će pronaći ko me je mučio i da će ga ubiti svojom rukom.

Kad ga je pronašao, Roda je u njega pucao; ali ga nije ubio, samo ranio u obe noge. Ranjenog četnika doneli su pred Nedićevog potpukovnika i Kostu Pećanca. Pozvali su me da potvrdim da je to taj četnik. Čim sam potvrdio, naredili su da se strelja.

Iako teško ranjen, zgrabio me za mantiju, privukao k sebi i ljubio mi noge. Plačući i gorko se kajući, preklinjao me da mu oprostim i da molim da ga ne streljaju. Bio je preplašen, očajan, i do u prašinu ponizan. Suze su mu lile potocima, pretvorio se bio sav u molbu za spas svoga života.

Nisam bio ljut na njega; već sam mu bio oprostio za mučenje. Nisam ga mrzeo. Onako ranjenog i uplašenog, poželeo sam da uzmem u zaštitu i da ga odbranim. Znao sam i osećao, da ne bi bilo dobro pred Bogom, ni pred ljudima, da zbog mene, monaha, izgubi život.

Odlučio sam i svesrdno molio potpukovnika, Pećanca i Rodu da ga ne streljaju, ali oni na to nisu hteli da pristanu. Tada sam kleknuo pred njih i tako ih umolio. Poslali su ga na lečenje, a po ozdravljenju predali Okružnom sudu u Kruševcu.

Pozvali su me na suđenje, kao i Isaila Minića i nekog Janka Radenkovića iz Rataje /Janka je četnik napao na putu za Stopanje i opljačkao ga/.

Odlučio sam bio da učinim sve da ga ne streljaju zbog mene. On jeste bio kriv, ali sam mislio da smrtnu kaznu nije zaslužio. Zato sam, pre suđenja, u razgovoru rekao sudiji:

"Ukoliko vi, sudijo, smatrate da ovoga čoveka treba da osudite na smrt, i to nameravate da učinite, molim vas da mi to sad kažete. Ako je vaša namera takva, onda znajte da vam neću reći ni reći od onoga šta je sa mnom radio te noći ovaj čovek. Ako mi, pak, obećate da ćete biti blaži, onda ću vam reći sve po redu."

Dugo smo se prepirali. Na kraju mi je sudija obećao, nevoljno, da će nastojati da mu se ne dosudi smrtna kazna.

Tako se i završilo: osuđen je na dvadeset godina robije. Doduše, pomogao mu je mnogo advogat, neki Makedonac iz Skoplja.

Tom čoveku sam oprostio zato što sam smatrao da je nesrećni i zabludeli čovek. Ali sam bio kivan na četničko rukovodstvo i organizaciju; pored Nemaca i Bugara, o kojima sam imao svoje mišljenje još iz prvog rata, i njih sam na svoj način namrzao. Kakva je to vojska koja pljačka i muči svoj narod! Kakva im je to disciplina i red, kad je pojedincima omogućeno da čine ružna dela nad ljudima! Iste smo vere, krvi i jezika, i kao takvi trebalo bi da se štitimo a ne da se međusobno pljačkamo i mučimo. Nisam četnicima mogao da oprostim, niti sam mogao da im zaboravim onolike batine, niti ću ikad zaboraviti šta su radili sa mnom u tom ratu. Da je njihovo rukovodstvo bilo dobro, i na svom mestu, onaj čovek ne bi mogao da čini sa mnom šta hoće.

Znao sam tada, kao i sada što znam, da moja dužnost i moj posao nije da se bavim državnim stvarima i politikom, već da duhovno ispravljam i usavršavam i sebe i druge. Ali đavo mi tada nije davao mira, pred narodom sam pričao više nego što treba i što se sme.

Govorio sam ljudima, u crkvi i gde stignem, da treba da se pomažu, da među njima ne sme da bude sirotinje i onih koji su pobesneli od bogatstva. Zato nekima nisam bio po volji, pa su pokušavali da me proglase protivnikom tadašnjeg društvenog uređenja. Ali mi nisu ništa mogli, govorio sam i delao u saglasnosti sa Evanđeljem.

No jedne nedelje, bio je praznik, držao sam propoved pred narodom u crkvi u Rataji; tada sam malo preterao. Govorio sam o Bogu, Bogorodici, svetiteljima, o našoj veri pravoslavnoj, o Srbiji, prvom ratu, i na kraju rekao: "Neka da Bog da Nemci i Bugari propadnu u ovom ratu, pa makar komunisti pobedili!"

Neko je /uvek se nađe/ preneo četnicima da sam javno govorio narodu u crkvi da je bolje da komunisti pobeđe, a svi ostali da izgube rat.

Odmah su me stražarno priveli kod četovođe Nikole Gordića. Čim me video, rekao je:

"Zato li tebi, pope, služi crkva pravoslavna, da u njoj propagiraš komunizam! Bogu se moliš da pobeđe partizani, a? Oltaru se klanjaš, za đavola se moliš!"

Branio sam se govoreći mu da to što je čuo i što govori uopšte nije tačno. Ali mi ništa nije pomoglo; nije hteo da me sluša.

"Vodite ga!", viknuo je. Optuživali su me zbog propovedi, ali mislim da su mi više pamtili to što se preko mene o njihovim nedelima čulo čak do Beograda, i što je zbog mene jedan od njihovih osuđen na robiju. Bili su kivni na mene i čekali priliku da mi se osvete.

Ruke su mi zametnuli na leđa i vezali ih konopcem; zatim su me povelili u Đorđevićki potok, na klanje. Za mnom su išli dvojica četnika sa zapetim puškama, kao straža, a pored mene koljaš s kamom za pojasom.

O, Bože moj! Ne mogu rečima da iskažem koliko mi je tada bilo mučno i teško. Nikada u životu nisam se osećao tako bespomoćno i jadno.

Iako je smrt najveći neprijatelj čoveku, nisam je se plašio, ali je nisam ni želeo. Umreti onako kako su mi oni bili spremili, zaista nije bilo ljudski. Preživeo sam bio strašne borbe, a došao sam dotle da me moj brat Srbin zakolje!

Vodili su me vezanog, prema potoku koji je bio u blizini. Obuzela su me tmurna sećanja. Tražio sam u mislima neki svoj greh, zbog kojeg me Gospod prepustio neljudima na milost i nemilost. Sećao sam se rata, borbi po Srbiji, puta preko Albanije, Solunskog fronta. Pomislio sam: To je zbog onih koji su pali od moje ruke dok sam branio svoju zemlju i svetio svoga brata.

Ali odmah sam se prisetio planine Petrine i ostrva Prespanskog jezera, i da mi je Gospod tada otkrivao divna dela svoja i velike tajne, koje se pokazuju samo onima koji su okajali grehe i koji su čista srca. U meni se javila nada da ću nekako biti izbačljen.

Skrenuli smo s puta i silazili preko livade ka potoku. Obuzela me bila panika. Osećao sam toga koljaša /bio je blizu, uz samo moje telo/ kao smrtnu sen. On je bio smiren, čak na neki način blažen. Koraćao je lagano. Ponašao se prema meni zaštitnički; gledao me milostivo, imao sam utisak da me je voleo nekom izopačenom ljubavlju, i da se radovao što je uz mene i što sam ja u njegovim rukama.

Pomislio sam da mi više nema pomoći, i da mi je došao kraj. Tada sam pogledao u nebo i iz dubine srca, bezglasno, progovorio: "Gospode Isuse Hriste! Zašto me, Gospode, nisi ostavio u planini među zverovima, na ostrvu među zmijama? Nego si me doveo među ljude, da me vezanih ruku i nogu kolju kao jagnje!"

Uto se na putu začulo dobovanje kopita. Kad sam pogledao na tu stranu, video sam na konju starešinu manastira Veluća, sveštenika Dušana Popovića. Obradovao sam mu se kao bratu rođenom.

Ali on se prepao kad me je video vezanih ruku među naoružanim četnicima. Ipak je povikao:

"Kuda vodite toga čoveka, nesrećnici?!"

Pogledao je oštro koljaša; ovaj je malo ustuknuo i procedio kroz zube:

"Gordić mi je naredio da ga zakoljem."

"Koga da kolješ, zlikovče! Znaš li ti da Kalist nosi Medalju Obilića, i Belog orla Nemanjića, i Albansku spomenicu. On se borio za ovu zemlju i krv prolivao za tvoju slobodu, krvopijo!", vikao je sveštenik.

"Gordić je tako naredio...", snebivao se koljaš.

Pošto smo bili blizu četničkog štaba, Dušan je pozvao Nikolu Gordića. Kad se ovaj odazvao, rekao mu je:

"Nikola, Bog s tobom, zar si ti naredio da se Kalist zakolje? Jesi li poludeo!"

"Dobro, de. Ne viči... Čudna mi čuda: jedan pop manje! Ako ti je baš mnogo stalo do njega, dođi da vidimo šta može za njega da se učini..."

Sveštenik je naredio koljašu da me odreši i da me pusti. Ali ovaj nije hteo da ga poslušati. Prepirali su se i jedva je na kraju pristao da me ne vodi na klanje, već da na livadi sačekamo Dušana i Nikolu dok se dogovore.

Koljaš je bio u crnoj košulji, povrnutih rukava do lakata. Ruke su mu bile dlakave, lice nežno, ženskasto, brada kovrdžava. Kosa duga i uredno očešljana. Na glavi mu je bila šajkača, a za pojasom kama.

Kad je sveštenik otišao, on mi je prišao, uhvatio me za ruku i priljubio se uz mene. Kao da želi da me od nekog zla odbrani. Uplašio se bio da me ne izgubi, pa me snažno privlačio k sebi. Bili smo istog rasta. Gledao sam u njegove sulude, sjajne, grozničave oči i osetio hladnu jezu u sebi.

"Jadna si majko kad si ovakvog sina rodila", pomislio sam i otrgao se od njega.

Gordić je uskoro, nakon razgovora sa sveštenikom Dušanom, naredio da se vratimo nazad. Opet su me saslušavali. Rekao sam im da sam bio ljut zbog onog četnika koji me je cele noći tukao, i da sam ono o partizanima rekao ovlaš verovatno iz mržnje prema Nemcima i Bugarima. Nikola Gordić je odlučio da mi pokloni život. I zapretio mi da će me drugi put, ako opet o meni čuje nešto slično, sigurno likvidirati. Naredio mi je i to da sutra u manastiru spremim bogat ručak za njega i još deset osoba, i da mu tako zahvalim što me spasao sigurne smrti.

Čim su me pustili, otišao sam u manastir. Monahinje sam posavetovao da beže u selo Rudenicu kod Draže Terzića, da se tamo sakriju i čekaju dok se ja ne vratim. A ja sam uzeo potrebne stvari i utekao pravo u Beograd. Otišao sam kod mitropolita Josifa. Primio me lepo i saslušao pažljivo ono što sam imao da mu kažem. Obećao mi je da će preduzeti sve što je u njegovoj moći da me zaštiti od četnika.

U Beogradu sam ostao tri meseca, a onda sam se vratio u Rudenicu. Mitropolit mi je rekao da mi je osigurana bezbednost. Ali ja sam dobro poznavao četnike, znao sam s kim imam posla. Morao sam da se vratim, ali sam odlučio da se noću krijem. U manastiru sam čuo da su četnici kivni na mene zbog onog mog govora u crkvi, a još više zato što sam putovao u Beograd i tamo govorio o njihovim nedelima.

Danju sam slobodno obavljao sveštenu dužnost, znao sam da pred narodom neće ništa preduzimati; noću sam se krio u potoku. U šumi je bio veliki panj, a oko njega gusto trnje. Sedeo sam na tom panju i, ogrnut ćebadima, cele noći sam razmišljao, molio se i tako provodio vreme do jutra. Noću su me u manastiru najčešće tražili četnici; ali su dolazili i partizani. Prvi zato što su mislili da simpatišem partizane, a drugi su nas sumnjičavo gledali smatrajući da smo, jer verujemo u Boga, protiv njih.

Moje odstupstvo iz manastira koristili su lopovi. Jednog jutra, dok sam još bio na potoku, čuo sam kuknjavu monahinja u manastiru. Skočio sam i potrčao. Pomislio sam da ih je neko napao. Ali su kukale jer je neko ukrao kukuruz. Lopovi su bili došli noću kolima i odneli nam skoro svu letinu. Kad sam video kolika je šteta, i meni je bilo žao. Celog leta smo se mučili na njivi, orali, sejali, kopali, brali... To je bio naš hleb, i hrana za stoku, do iduće jeseni.

Pošao sam u potragu za njima, ali lopovi su već bili daleko odmakli. Sutradan sam krađu prijavio policiji. Lopovi su bili brzo uhvaćeni.

U potoku sam se krio i preko zime. Sva zemlja naokolo bila je prekrivena snegom. Jedne noći, pred zoru, dok sam bio potpuno predan molitvi, odjednom sam čuo lomljivu; trgnuo sam se, otvorio oči i ugledao kurjaka. "Ajooj!..." povikao sam iz sve snage.

Uplašio sam se, ali se i on mene uplašio. Nisam mu se nadao, a nije ni on očekivao da me susretne baš tu. Pogledali smo se. Na moju sreću, nije me napao. Skočio je i kao strela preleteo preko trnja; nestao je u šumi.

Odmah sam se pokupio i otišao u manastir. Monahinje su se začudile. Rekao sam im:

"Ili će me četnici zaklati, ili partizani streljati, ili vuci rastrgnuti! Spavaću odsad ovde i nikud više iz manastira neću da idem. Kako Bog da, tako će sa mnom biti!"

U potoku sam, krijući se, provodio noći tokom sedam meseci.

Veći deo rata preživeo sam u jurnjavi, bežanju, strepnji. Mislim da bi mi bilo lakše, da sam se latio puške i otišao u šumu. Ali ja sam se opredelio za rat protiv rata, i ta borba je bila teška.

Kad su ruske trupe, goneći Nemce, došle u Kruševac, partizani su tada nadvladali četnike. Jednog sam dana bio baš kod crkve u Rataji kad je Keserović prošao kroz

portu, nedaleko od mene. Bio je prevrnuo kaput, natakao neku šeširčinu na glavu, i tako se prurušio da ga neko od komunista ne pozna. Znali smo se još iz prvog rata. Ali se nije zaustavio da me pozdravi, samo mi je u prolazu rekao: "Eto ti, Kaliste, tvojih partizana. Živi sad s njima."

Kad su komunisti zavladao, i kad je ustanovljena država, nova Jugoslavija, odahnuo sam misleći da je došao kraj ubijanju i da je za mene prošlo najveće zlo. Narod je i dalje dolazio u crkvu, i to u većem broju nego ikad ranije. Za vreme rata četnici su neke silom terali u crkvu. A kad su došli komunisti, koji nisu blagonaklono gledali na one koji se Bogu mole, svi su dolazili bez izuzetka, i to najčešće iz inata. Takav je naš čovek... Govorio sam ljudima o pravdi Božjoj, ljubavi, istini; savetovao sam im da pomažu jedni drugima i da žive u ljubavi... Politikom nisam hteo da se bavim; moral, vera, ljubav među narodom, to je meni bilo važno. Iznad svega sam cenio u njima ljubav i slogu.

Ali taj mir za mene nije dugo trajao.

I dalje je bilo četnika; krili su se po okolnim šumama i planinama. Jedan od njih, neki Nikolica Jovanović, zvani Cumflinger, koji je mnoge ljude ubio, i dalje je vrebao da me likvidira. Jednom, kad sam pošao da očitam molitvu bolesnoj ženi, on je iz zasede pucao u mene, ali me promašio. Bacio sam se u potok i sav se pokvasio. Kad su za to čuli ljudi kod kojih sam bio pošao, uzeli su puške i jurili Cumflingera ceo dan; ali im je umakao. Nešto kasnije, u Stanišincu, kod dečjeg odmarališta, ubili su ga milicioneri.

Isto tako, jednom su me, kad sam se vraćao iz sela u manastir, u blizini ćuprije, sačekala dvojica. Uzeli su mi kotaricu sa hranom i stavili je u trnje. Vezali su mi maramom oči i naredili mi da pođem s njima.

Išli smo skoro dva časa. Posle su mi naredili da siđem niz neke stepenice. Kad smo sišli, skinuli su mi maramu; bili smo u nekoj prostranoj zemunici; ugledao sam neke ljude. Kasnije sam utvrdio da su to bile najveće četničke glavešine.

"Zašto nas mrziš, Kaliste? Kako možeš da budeš protiv nas, ti koji si stari ratnik i sveštenik?", upitali su me.

"Nikoga ja ne mrzim... Vi ste me tokom rata mučili, pa i sada pokušavate da me ubijete. Kako da vas volim i kako da ne zazirem od vas?", odgovorio sam.

Pitali su me ko je taj što hoće da me ubije, zašto sam ranije mučen i kakvo je sada stanje u narodu. Ispričao sam im sve otvoreno, kako je bilo. I rekao sam im još da je narod ratom namučen, da mu je dosta stradanja, i da su ljudi u većini srećni što je nastao mir.

Slušali su me pažljivo. Ali sam video da i sami sve to znaju. Tek smo kasnije prešli na razgovor o onome radi čega su me pozvali. Nagovarali su me da sarađujem s njima. Budući da sam bio u njihovoj zemunici, nisam smeo otvoreno da ih odbijem, već sam rekao da sam nemoćan, da na mene kao sveštenika motre komunisti, i da od mene ne

mogu da očekuju nešto veliko. Morao sam da im obećam da ću ih obavestiti, ako nešto značajno saznam.

Kad su me otpustili, rekli su mi da me ni jedan četnik ubuduće neće napasti, i da ih se više ne plašim.

U međuvremenu sam, kroz otvor zemunice, video nebo. Iako je bio dan, primetio sam neke zvezde i po njima sam lako odredio gde se zemunica nalazi. Za orijentaciju sam bio dobro osposobljen još u prvom ratu.

Zatim su mi opet vezali oči, izveli me iz zemunice i vratili tamo odakle smo pošli. Našao sam svoju kotaricu sa hranom na istom mestu nedirnutu. Radovao sam se što opet gledam svet svojim očima, što sam slobodan. I što me četnici više neće napadati. Ipak sam malo strepeo, jer su oni očekivali obaveštenja, a ja sam znao da im neću odati nikakvu tajnu. Bilo mi je jasno da ću morati da se snalazim i spasavam kako znam i umem.

Vlasti nisu imale zašto da sumnjaju u mene; znale su da su me četnici vodili na klanje, da su me tukli i da vrebaju na mene. O mom odlasku u zemunicu komunisti nisu mogli da saznaju ni od koga, jer me niko nije video. Ipak sam strepeo jer sam znao da nema tajne na zemlji koja se neće otkriti. Bio sam na velikoj mucu!

Mesec dana nakon toga, kad sam se vraćao iz sela, na istom mestu odakle su me četnici odveli vezanih očiju, susreo me naoružan čovek. Čim me video, počeo je da me vređa kao sveštenika i kao čoveka, i da mi preti. Bio je podnapit. Branio sam se i pokušavao da ga rečima smirim i urazumim. Ali je on postajao sve jarnosniji, govoreći da u novoj državi nema mesta za popove i Boga.

Odjednom me je snažno udario. Pao sam kao pokošen na zemlju. Udarao me kundakom, rukama, nogama, čime stigne, režeći kao besan pas... Prestao je da me tuče kad je pomislio da sam mrtav.

Kad sam se osvestio nisam mogao dugo da se pokrenem; bolelo me svaki delić tela, svaki žglabac; svest mi se mutila; pomislio sam da neću preživeti.

Tada se nešto iz dubine moga bića pobunilo; poželeo sam da pružim otpor ponižavanju i nasilju. Mogao sam mnogo da trpim, okretao sam i drugi obraz kad bi me po jednom udarili, ali za ovo ipak nisam imao snage. Oslabljen sam bio udarcima i velikim bolovima, pa me ljutina savladala. Nisam mogao u toj mucu da se smirim i da oprostim tom suludom čoveku.

Nisam hteo fizički s njim da se obračunavam; na takvu odluku ljutina nije mogla da me navede. Prvi i poslednji putu životu učinio sam nešto zbog čega i danas žalim. Kleknuo sam na kolena i podignutih ruku i glave prema nebu, iz dubine srca, zatražio od Gospoda Isusa Hrista, čiji sam sluga, da posreduje, da presudi između nas dvojice, da me osveti.

Prokleo sam ga!

U manastiru sam ležao nepokretan tri dana; lečio sam se narodnim lekovima. Kad sam četvrtog dana izašao da se prošetam, video sam svoju kamilavku u potoku, blizu mesta gde me tukao onaj čovek. Zaustavilo ju je neko granje, voda je nije odnela; ali je bila upropašćena. Dugo sam gledao u nju i žalio nad sobom.

Čuo sam da je taj čovek uskoro napao nekog mladog blagajnika, skojevca, Udario ga metalnom šipkom, ubio i opljačkao. Brzo je uhvaćen; suđeno mu je u Beogradu, pred višim sudom. Roditelji su tražili smrt za ubicu svoga sina. Sud je bio istog mišljenja.

Posle tog događaja na svaki mogući način izbegavao sam susrete i s jednim i s drugima. Sve svoje snage uložio sam u sređivanje crkve u Rataji; ikonopisao sam je još 1944. godine. Polovinom 1945. godine kupio sam šezdeset hiljada cigala i podigao veliku zgradu od tvrdog materijala, sa ankerima; u zgradi je bila prostorija za narod i kancelarija za sveštenika.

Radio sam, molio se, govorio narodu o miru, o providenju Božjem, o večnom životu. Sećao sam se često viđenja iz planine; tada mi je pokazano da će Jugoslavijom da zavladaju komunisti i da će vladika Nikolaj otići iz zemlje i tamo umreti.

Trudio sam se u svemu da ispunim svoj zavet, čistotom života, siromaštvom, poslušnošću i drugim monaškim dužnostima. Misli su moje danonoćno bile u Bogu. Na usnama, i u mom srcu, živela je Isusova molitva. Jedanput u toku meseca, u najgorem slučaju u tri meseca, odlazio sam u planinu, ili sam se zatvarao u neku sobu, i ostajao u molitvi po tri dana bez hleba, vode i sna. Tada sam tražio od Boga da me prosvetli i urazumi, da me utvrdi još više u veri, da mi objasni ono što ne razumem i razreši ono što me mučilo.

Nedostojala mi je samoća. U mom pozivu sveštenomonaha, tešilo me jedino to što su posle čitanja mojih molitava bolesnici osećali poboljšanje zdravlja, a mnogi su potpuno ozdravili.

Nisam se štedeo ni u radu, ni u molitvi. Materijalna dobit me nije zanimala. Šta će mi novac? Da zidam sebi kuću? Da putujem svetom i da se provodim? Da obezbedim porodicu? Manastir je bio moj dom, svega ostalog sam se zauvek odrekao. Voleo sam ljude i silno želeo da ih naučim čistom životu; da im javim Istinu i obradujem; da ih podstaknem da krenu putem spasenja.

Pred mojim očima odvijao se bludni život, prejedanje, opijanje; to me je bolelo. I žalio sam kad mrze jedni druge, kad sebe potpuno ulažu u sticanje imovine i pribavljanje bogatstva. Protiv opuštenosti, pohlepe i bluda u njima borio sam se rečima i delima, koliko sam mogao. Moje asketsko iskustvo, u planini i na jezeru, pokazalo mi je kolika su neprocenjiva blaga moralan život i čista savest, kao osnova za sticanje besmrtnе ljubavi.

Žalio sam one koji su se udavali ili ženili bez svoje volje. Izbegavao sam, i često odbijao takve da venčam. Znao sam da tamo gde nema ljubavi, nema ni Boga, ni srećnog života.

I pored svega što mi se desilo, zahvaljivao sam Bogu što me ostavio u životu i što mi je darovao dobro zdravlje. Telo mi je bilo zategnuto i poslušno, duh ojačan, pa sam maltretiranje podnosio junački. Za mene tada više nisu bili opasni četnici iz šume, ni narodna vlast u vidu policije i suda, nego dvolični ljudi; a njih je, u to vreme, u narodu bilo previše. Neki koji su u ratu bili četnici, kad su komunisti pobedili hteli su da budu uz njih, ne bi li i dalje ostali prvaci u narodu. Pokorivši se toj želji u sebi, postali su ulizice i potkizivači. Zbog takvih su nepotrebno padale glave, masovno se odlazilo na robiju. Neki od njih izmišljali su dela, postojeća uveličavali, samo da se predstave boljim i odanijim. Plašio sam ih se i molio Boga da me od njih spase.

Nisam imao razloga da se plašim narodne vlasti, ništa joj rđavo nisam uradio. Ali došlo je vreme kad se više nije smelo verovati ni bratu, a kamoli prvom komšiji. Sve je na izgled bilo mirno, ali mi je predosećanje govorilo da mi odnekud ipak preči opasnost. Milicioneri su često prolazili pored manastira, posmatrali nas i raspitivali se kod ljudi o meni. Bivao sam uznemiren; najlakše je bilo nabediti sveštenika da održava vezu s četnicima.

Počeli su da me pozivaju u stanicu milicije radi saslušavanja, iako sam bio bez krivice. Vreme je prolazilo, saslušanja su bila učestala. Češći su bili i iznenadni dolasci milicionera u manastir. Video sam da mi se nešto sprema. Noću sam se molio Bogu da me zaštiti; i da mi omogući da odem u planinu, u samoću. Teško mi je bilo i pri pomisli na hapšenje, ili na maltretiranje, bilo s čije strane. Nisam više mogao to da trpim.

Jednog dana kroz prozor svoje sobe ugledao sam milicionere kako pristižu. Bilo mi je jasno da dolaze po mene, da me odvedu. Izašao sam im u susret; naredili su mi da se spremim i pođem. Upitao sam ih, treba li nešto od stvari da ponesem, da li ću duže ostati; a oni su mi odgovorili da mi ništa više ne treba, osim tog što imam na sebi.

Poveli su me u Aleksandrovac župski na saslušanje. Išli smo polako, kao da smo pošli u šetnju. Dok smo prolazili kroz naseljena mesta, milicioneri su zaostajali daleko iza mene, da narod ne vidi kako stražarno sprovode sveštenika. Skrenuli su mi već bili pažnju da će pucati u mene, ako pokušam da bežim. A kroz polja i livade išli smo uporedo.

Po tome što su me poveli čak u Aleksandrovac, i bili uzdržani u govoru, i spremni da pucaju ako bežim, video sam da ovog puta nije u pitanju samo obično, rutinsko saslušanje.

Idući ka Aleksandrovcu, bio sam uznemiren. Nisam želeo da stradam, niti sam mogao više da dozvolim da budem mučen. Na prethodnim saslušanjima odgovorio sam im na sva pitanja i rekao sve što sam imao da kažem, pa nisam znao šta još od mene hoće.

O svojoj odbrani na saslušanju nisam mislio; nisam ni bio kriv, da bih se branio. Ni sa kim nisam dobrovoljno sarađivao, niti se susretao; nisam po svojoj volji ni u onu zemunicu otišao!

Na tom putu u meni se rodila odluka da nikome više ne podnosim račune, i da ne trpim više da me svako vuče na svoju stranu i udara. Odlučio sam da ljudima jasno u lice kažem koga poštujem, čijeg se suda plašim, i kome jedinom služim i verujem. Neka svi znaju i razumeju u svojim glavama da sam se odrekao sveta i predao Bogu!

Ta odluka mi je u grudima razbuktala oganj radosti. Osetio sam u sebi veliko olakšanje; bio sam srećan i ponosan zbog takve odluke, daleko više nego kad mi se kao dečaku prvi put pružila prilika da uzjašem dobrog konja.

Nisam više obraćao pažnju na milicionere, niti sam mislio šta ću odgovoriti islednicima. Molio sam se u sebi da dobijem volju da istrajem u svojoj nameri i da podnesem do kraja svako mučenje.

U Aleksandrovcu su milicioneri, po običaju, zaostali. U centru grada, neprimetno su mi prišli i naredili da uđem u jednu zgradu.

Tamo su me čekali islednici. Bilo ih je trojica; dvojica iz Aleksandrovca, treći, Dragiša, bio je šef Uprave državne bezbednosti iz Beograda. Ispitivali su me, naizmenično svaki, punih devet časova. U oči su mi usmerili jaku sijalicu, jedva sam mogao da im razaznam lica. Tražili su od mene da im kažem mnoge stvari o četnicima, uglavnom ono što nisam znao. A ono što sam znao ne bih ni rekao, i da su me pitali. Mislio sam: "Neka oni sami raščičavaju svoje sukobe i svode svoje račune, kad se već bore za dobre plate i za vlast nad narodom!"

Trudili su se da me neprekidnim ispitivanjem umore. Nisu znali, mučenici, da sam ja, svojevolejno, izdržavao daleko veće podvige u strpljenju, koncentraciji misli i trpljenju, nego što su mi oni spremili. Odgovarao sam polako, smireno, tačno, i to samo ono što sam hteo.

U sebi sam se molio Bogu da mi pomogne da im se odlučno suprostavim. Pustio sam ih da mi dosađuju sve dok u sebi nisam osetio da sam dobio veliku volju i snagu i sigurnost da mogu da podnesem svaku muku, i fizičku i psihičku. Tada sam ustao i rekao im:

"Dosta je bilo mučenja. Nisam kriv, ne želim više da vam odgovaram!"

Ispred glavnog islednika na stolu ležao je pištolj. Islednik je ustao, uzeo pištolj i podviknuo:

"Ovde ja odlučujem!... Znaš li ti, pope, da mogu da te ubijem i da ti tako presudim ovde na licu mesta!"

Oslonio sam se rukama o sto, zagledao mu se pravo u oči i povišenim glasom, ali razborito, rekao mu:

"Ko si, bre, ti, da meni sudiš? I koja si ti sila da mene ubiješ! Lažeš kad veliš da možeš to da učiniš! Čikam te da to učiniš!"

Islednik je pobledeo; zadrhtala mu je ruka u kojoj je držao pištolj.

"Jesi li svestan, pope, šta si rekao?!"

"Svestan sam ja svega. A ti ovo znaj: Sud Hristov priznajem... Ako On dozvoli, samo tad me možeš ubiti. Baci tu gvožđuriju iz ruke!"

Rekavši to, okrenuo sam se i izašao. Pošao sam niz stepenice ka izlazu iz zgrade. Išao sam polako. Očekivao sam da svakog trenutka plane puška. Mislio sam da će me ubiti na stepeništu.

Ali je glavni islednik naredio milicionerima da me zaustave i vrate me gore. Opirao sam se, otimao iz njihovih ruku, i očekivao da pucaju. Prisilili su me da se vratim. Islednik je nervozno šetao; ja sam sedeo. Proveli smo jedno vreme u ćutanju. Zatim su u kancelariju doneli kafu i ponudili me. Zaključio sam da više neće biti saslušavanja.

Pošto smo popili kafu, islednik je ustao, stavio je pištolj u futrolu i pružio mi ruku.

"Igumane, više te nikad nećemo uznemiravati. Zaista, ti veruješ u Boga. Ne bojiš se smrti!"

Idući ka manastiru osećao sam u telu umor. Bio sam malo razočaran. Pripremio sam se da stradam za veru u Gospoda, a ispalo je: sa protivnicima se malo sporečkao, popio kafu i prijateljski se s njima rukovao na rastanku. Ipak mi je bilo lako na duši jer su moja stradanja okončana.

Oko crkve manastira Rudenica sazidao sam tri male zgrade; jedna je bila na dva sprata. Podigao sam i zid od kamena oko manastira. U međuvremenu sam iskopao dva bunara, i vratio manastiru pet hektara i šesnaest ari zemlje, koja mu je bila ranije oduzeta.

Takođe, ispekao sam sto dvadeset hiljada komada cigala i podigao zid oko crkve u Rataji; zid je bio visok dva i po metra, a na svaka tri metra stub debljine sedamdeset santimetara. Temelj je bio od kamena što sam ga dovukao iz Zmijarnika. Zid sam pokrio crepom. Potom sam poravnao dvorište. Parohijani su mi izdašno pomagali u radu. Sлагali smo se u svemu.

Ali se dogodilo nekoliko puta da su ljudi razvalili vrata i razbili prozore na crkvi. Znao sam da to čine četnici, samo da narod pomisli kako to komunisti rade jer su protiv vere u Boga. Nikome o tome nisam govorio, čutao sam i popravljao uništeno.

Nisam svome telu davao da predahne, nisam se predavao lenjosti i opuštenosti. Blagodaran sam bio ljudima sa kojima sam živeo; oni su pokazivali poštovanje i ljubav prema meni, a ja sam se trudio da im uzvratim. I danas mnoge od njih spominjem u molitvama.

U sećanju su mi ostali mnogi događaji iz života u Rudenici. Naročito se sećam dve sestre, iz moje ratajske parohije. Još dok su bile devojčice, razmišljale su da odu u manastir i da se zamonaše. Jednom kad sam prolazio pored njihove kuće, ugledao sam stariju svu uplakanu. Upitao sam je zašto plače, i ona im je odgovorila: "Žalosna sam zato što je moja mlađa sestra pobegla u manastir. Nije htela da sačeka da ja prva odem, a tako smo se dogovorile. Sad ja ne znam šta da radim, da odem u manastir, ili da ostanem kod roditelja i da se udam. Plašim se da me roditelji neće pustiti da odem."

Gledao sam je i razmišljao kako da je utešim. Bila je mlada i veoma lepa devojka. Kad me zamolila da je poučim šta da radi, rekao sam joj da se moli i da od Boga traži savet, da prihvati ono što On bude odlučio.

Pitala me kako da se moli i kako da sazna volju Božju. Predložio sam joj da i ona i ja ne jedemo i ne pijemo tri dana i tri noći, i da se molimo da nam se otkrije da li da se zamonaši, ili da se uda. Pristala je. Ukućanima nije rekla šta namerava da učini.

Bili smo udaljeni, fizički, sedam kilometara. Ali u duhu smo bili zajedno.

Bila je smirena i devojački čista. Molio sam se za nju neprekidno i od srca. Molitva mi je tekla lako, nije mi se vraćala u grudi... Tek treće noći, kad sam bio u dubokoj ekstazi, ne znam da li sam bio u telu ili van tela, ona se pojavila. Ona je prva došla k meni, a ne ja k njoj. I pored mog velikog iskustva, bila je bolja.

Pitao sam je:

"Šta si odlučila, Marija?"

"Oče Kaliste, odlučila sam da idem u manastir", odgovorila mi je i nestala.

Sutradan, bila je nedelja, došla je u crkvu na službu. Upitao sam je:

"Gde si bila noćas?"

"Tamo gde ste i vi bili", odgovorila mi je.

Pitao sam je zna li zaista gde je bila. Rekla je da ne zna.

"Znam, rekla sam vam da sam odlučila da idem u manastir. Kad sam otvorila oči, bila sam u svojoj sobi."

Sećam se još jednog slučaja dok sam živeo u tom manastiru. Razboleo se bio jedan čovek od neke vrste vodene bolesti; lekari su mu vadili po petnaest litara vode iz stomaka. Nije mu bilo spasa. Tugovao sam i molio se za njegovo zdravlje; bio je karakteran i vredan čovek. Razmišljao sam kako da mu pomognem i odlučio da pokušam da ga izlečim asketskim metodama, onako kako smo to radili u Svetom Naumu. Bližio mu se kraj, nije mu bilo pomoći, pa sam hteo da oprobam sve što znam, ionako nisam mogao da mu naškodim.

Doveo sam ga u manastir. Po dogovoru, očitao sam mu molitvu jeleosvećenja i zabranio mu da jede i pije sedam dana. I ja sam, uporedo s njim, postio i molio se za njega. Sedmoga dana uzeo sam malo hleba; mislio sam, s moje strane je dosta; a njemu sam savetovao da izdrži bar još dva dana; ali on nije mogao više da trpi.

Odmah se primetilo da mu ide na bolje. Posle je išao još dva puta u bolnicu, da mu izvade još samo malo tečnosti, i voda je potpuno nestala. Da je izdržao još samo jedan dan, u bolnicu ne bi ni išao. Brzo je ozdravio i nikad mu se više ta bolest nije vratila. Naravno, novac nisam hteo da primim, inače bi molitva bila uzaludna... Tada sam, po ko zna koji put, utvrdio svoje uverenje da je povremeno gladovanje uz molitvu velika korist za ljudski organizam. Ali neiskusni ljudi ne smeju to da rade na svoju ruku; gladovanje bez molitve može da im pričini veliku štetu.

U manastiru Rudenica proveo sam sedamnaest godina, kao starešina. Mislio sam da tu ostanem sve dok ne budem mogao da odem u neku planinu, u samoću. Čekao sam pogodan trenutak da zatražim zamenu, da na moje mesto dođe neki mlađi čovek, sveštenik ili monah. Ali sam smenjen po naređenju njegove svetosti patrijarha Germana, i određen da u Stanišincu obnovim zapaljeni dom i crkvu prepuklu od eksplozije dinamita.

Kad mi je saopšteno da uskoro treba da idem u Stanišinac, primio sam to s nevericom. Ali kad sam utvrdio da ću morati da poslušam crkvene vlasti, osetio sam otpor prema njima. Mislio sam da njihov odnos prema meni nije bio dobar. Utrošio sam mnogo snage na obnovi manastira Rudenica i crkve u Rataji, pa sam očekivao, s obzirom na svoje godine i dotadašnji rad, da me odatle nikuda više neće premeštati, da je došlo vreme da se odmorim i živim po svojoj volji.

Pomišljao sam da ne izvršim naređenje starešine, ali sam se plašio griže savesti. Posle dužeg razmišljanja, uvideo sam i sam da je to bilo u interesu crkve. U Stanišincu je trebalo sazidati hram i konak, a za to sam ja imao potrebno stručno znanje.

Prihvatio sam zadatak. Doneo sam bio odluku da nađem snage i da budem poslušan dok još i tu crkvu sagradim, pa da onda ostavim sve, svidelo se to nekome ili ne, i odem u neku planinu i tamo dočekam kraj svoga života na zemlji.

Na moje mesto, u tu uređenu i bogatu parohiju, došao je Velibor Karić, sveštenik. On je, pa skoro čim je došao, srušio zgradu koju sam ja bio napravio i sazidao drugu, manju, bez ankeri i armirane ploče. Razvalio je i zid oko porte, a ciglu i kamen je prodao.

Parohijani iz Rataje dolazili su u Stanišinc, žalili su mi se na njega i tražili da im odobrim da sveštenika istuku i da ga najure. Nisam im to dozvolio. Ipak je Velibor dolijao. Ahijerejski namesnik iz Aleksandrovca, uz podršku episkopa žičkog, izbacio ga je iz ratajske parohije i odredio mu jednu siromašnu. A ovih dana sam čuo da je napravio kuću u Kruševcu i da je opet dobio dobru i bogatu parohiju.

U Stanišinc sam došao 1958. godine. Zatekao sam veliki nered: crkva je bila ozbiljno napukla od dinamita koji je eksplodirao u neposrednoj blizini. Krov na konaku je bio spaljen, zidovi porušeni, cigla odneta. Zvonara se ljuljala, pa zvono nije ni smelo da se upotrebljava. I šuma je bila oduzeta crkvi.

Tada sam imao oko šezdeset godina života. Pored svih muka koje sam proživio, ipak sam bio krepak i lak, kao mladić. Video sam, odmah po dolasku, da me čeka težak posao i da mi predstoje godine napornog rada.

Jednog dana legao sam na kameni zid, okrenut licem suncu, da se sunčam i porazmislim odakle da počnem. Kao da sam bio pao u ekstazu, ili da sam zaspao. Odjednom sam se probudio. Ali nisam više bio na zidu, već visoko dignut od zemlje, čak iznad kubeta crkve. Gledao sam odozgo: hram, dvorište, spaljen konak, svoje telo na kamenom zidu. Lebdeo sam kraće vreme, a onda sam čuo glas: "Kaliste, ti si sam sebe zaklao..." Ubrzo je sve nestalo; probudio sam se na zidu. Seo sam i razmišljao o viđenju, o glasu, pitajući se šta to znači.

Tek što sam počeo sa uređivanjem hrama, dobio sam naređenje od crkvenih vlasti da idem u manastir Jovanje. Tada se gradila hidrocentrala u Međuvršju, kod Kablara, pa se preseljavao manastir, od korita Morave, gore na breg, da ne bi bio potopljen. Iguman manastira Jovanja nešto je mutio sa novcem, malo i sa ženama, pa me je patrijarh German odredio da ja izvodim radove i brinem se o svemu ostalom. Po dužnosti sam prihvatio taj posao, mada ga nisam želeo. Morao sam opet da idem među ljude, da se nadmudrujem i prepirem. U Stanišincu sam bio sam.

Kad sam došao u manastir Jovanje, pred svima monasima rekao sam gospodinu Germanu, koji je upravo bio u poseti: "Vi znate, vaša svetosti, da sam ja oštar čovek i da tražim veliko poslušanje i disciplinu u radu. Ovi monasi će sigurno zbog toga da vam se žale..."

Patrijarh se okrenuo prema njima i rekao im:

"Ko se bude žalio na Kalista, neka zna da sebe kod mene optužuje!"

Kao nosilac Albanske spomenice, imao sam besplatnu vožnju železnicom, tako da crkvu nije koštao moj prevoz od Stanišince do Ovčarsko-kablarske klisure. Svake druge

nedelje sam dolazio u Stanišinac da obavim svoju sveštenu dužnost, pa sam se opet vraćao u Jovanje. Sve pare koje sam dobijao u parohiji stanišinačkoj, davao sam za gradnju Jovanja, kao i hranu i piće za radnike. Za vreme radova sestinstvo manastira Jovanje bilo je preseljeno u manastir Nikolje.

Pored radova na crkvi, otkopavali smo grobove, i tela preminulih monaha prenosili na bezbedno mesto. Kad smo došli do groba jeromonaha Makarija Milovanovića, mog starog poznanika iz Svetog Nauma /umro je u Jovanju, u šezdesetoj godini/, naišli smo na malo čudo. To je bio onaj Makarije koji je uvek govorio "Gospodi pomiluj", spavao u mrtvačkom sanduku, nosio stalno gvozdeio đule i nije hteo da radi fizičke poslove... Kad smo ga otkopali, telo mu je bilo celo, netruležno, žuto kao vosak. Čak mu ni oči nisu bile upale duboko u duplje, niti je na kopcima bilo memle.

Pozvali smo lekare iz Čačka da utvrde šta je uticalo na to da njegovo telo tolike godine ne istruli u zemlji. Došli su, pogledali ga i rekli nam da ga ostavimo dan i noć na vazduhu, pa će onda sigurno da se raspadne. Međutim, stajao je otkriven tri dana, ali se ništa nije desilo. Potom smo ga preneli u metoh manastira Jovanja, gde je ležao zakopan u zemlji sve dok su trajali radovi.

Kad smo završili sa preseljenjem crkve i drugih zgrada, ponovo smo otkopali Makarija da ga vratimo u novopodignuti manastir. Našli smo ga onakvog kakav je i bio. Ostavili smo ga na vazduhu još sedam dana, ali se nije raspao.

Ali nikakvih čudesa, u vidu isceljenja bolesnih, od njegovih moštiju nije bilo. Neki monasi su pričali da im se javljao u snu. Meni se nije javljao. Sahranili smo ga u crkvi, gde i sada leži.

Živeći po manastirima, video sam više takvih slučajeva. Kako se to događa i kako je moguće da telo ne truli, ne znam. Mnogi neupućeni u duhovne stvari, misle da je to neka popovska ujdurma, podvala. Ali mnoga takva tela i dan-danas mogu da se vide po našim crkvama i manastirima.

O tome ja razmišljam ovako: da je neka ujdurma, tajnu bi davno saznali vladari. Ko bi od njih mogao da sakrije tajnu? Tu privilegiju bi oni imali, pa bi danas zemaljska kugla bila prepuna netruležnih tela izabranih ljudi. U crkvenom redu koristili bi to episkopi, patrijarsi. Ali tu nema uticaja ni vlast, ni slava, ni novac... Kako to nastaje, ne znam. Ostaje mi da sve pripišem volji Božjoj.

Dok sam radio na izgradnji manastira Jovanja, dobio sam penziju kao ratnik u prvom ratu, sa odlikovanjima i Albanskom spomenicom.

Šest i po godina sam radio na rušenju stare i na izgradnji i uređenju nove crkve u Stanišincu. Pola godine sam ravnao dvorište i podziđivao ga okolo, tri i po godine sam zidao parohijski dom, a dve i po godine podizao crkvu. U međuvremenu sam padinu oko crkve pošumio borićima.

Preko dana sam obavljao sveštene poslove, a do jedan čas po ponoći klesao kamen. Leti sam radio napolju, zimi unutra uz furunu. Od jedan po ponoći do tri molio sam se Bogu, a od tri do šest sam spavao. Sam, bez ičije pomoći, svojim rukama, isklesao sam svaki kamen za celu crkvu i složio ga u zidove.

Pojavio se bio neki iseljenik, meštanim, iz Australije, i ponudio ogroman novac za gradnju crkve, pod uslovom da u crkvi bude njegova slika u vidu freske.

Ali ja sam hteo da ta crkva bude moja zadužbina. Ponudu sam odbio.

Kad je vladika čuo šta sam učinio, naljutio se; a ja sam mu rekao: "Ako ti, vladiko, primiš taj novac, onda dođi pa zidaj crkvu sam! Ja je graditi neću!"

Za taj posao bila mi je potrebna fizička snaga, zato sam morao da jedem više nego što mi je kao monahu bilo korisno. Mislim da sam se i tu snašao: nabavio sam dobro crno vino, koje sam u tanjiru mešao sa vodom, i u to drobio hleb; hrana je bila izvanredna. Ponekad sam stavljao malo šećera da neutrališem kiselinu. Ta hrana mi je davala snagu, kao da sam jeo meso ili slaninu, ali mi je duh ostajao čist i bodar.

Kad sam već do pola odmakao u poslu, došli su neki ljudi i predstavili se kao glavešine iz Aleksandrovca. Bio sam baš na zidu, visoko od zemlje, kad su oni stigli.

"Od koga si, Kaliste, dobio dozvolu da zidaš crkvu?", upitali su me. "Ovde je bila crkva, i opet će biti. Šta će mi dozvola?" "Ne može tako da se radi, pope. Prvo mora da se dobije dozvola od nadležnih vlasti, pa tek onda da se nešto gradi..."

Tada se u meni nešto okrenulo, ne znam šta mi je bilo. Dosadile mi crkvene starešine, jer mi nisu dozvolile da živim kako ja hoću, u samoći. Njih sam morao da slušam, ali ove ovde ne moram, i neću. Planuo sam, mahinalno dohvatio oveći kamen i potegao onoga koji me pitao.

"Evo ti dozvola!", viknuo sam.

"Ti si lud! Čuo sam za tebe da si naopak čovek, a sada vidim da si i lud!"

"Lud sam, nego šta! Zar bih inače otišao u monahe!"

Otišli su brže nego što su došli. Gledao sam za njima, smejavao sam se i pitao se šta mi bi da tako postupim. Ali mi nije bilo lako, celog sam života zidao po Makedoniji i Srbiji, a želeo sam da budem sam u nekoj planini ili na ostrvu. Svakog dana, kao i tada kad su oni došli, sećao sam se svog usamljeničkog života i želeo sam da opet tako živim.

Više niko nije došao da me pita imam li dozvolu. Sa parohijanima sam se lepo slagao; poštovali su me i redovno dolazili na svetu liturgiju, da se zajedno molimo Bogu i da ga slavimo.

Noću sam ostajao sam. Tada sam sabirao misli molitvom i razmišljanjem. Vazduh je u Stanišincu čist, okolna brda pošumljena, nebo vedro. Odlazio sam često da se šetam po Mitrovom polju, i razmišljao sam kako ću, po završetku crkve, vešto da se iščupam od crkvenih vlasti i da odem u samoću da tamo sačekam svoj kraj.

Kad su radovi na izgradnji crkve bili završeni, stekli su se uslovi za moj normalan život. Oslobodio sam se fizičkog rada i posvetio se duhovnom uzrastanju. Čekao sam da se na moje mesto postavi novi sveštenik, to sam tražio od vladike, a ja da odem gde mi srce želi. Tih dana sam živeo prilično dobro. Ali, kako narod pametno kaže: Đavo ne ore i ne kopa...

Jednog dana došla je kod mene neka žena iz daljeg komšiluka sa ćerkom. Pre njihovog dolaska, osetio sam u sebi nemir, predosećanje me upozoravalo da mi se približava neka opasnost. Ali sam mislio da opasnost nema odakle da dođe, rat je davno bio završen, a ljudi su dobri. Zato i nisam naročito obraćao pažnju na to unturašnje upozorenje.

Ušle su i zatražile blagoslov. Na moje pitanje zašto su došle, žena je počela da plače i da mi se žali kako sa ćerkom nije sve u redu. Lekar im je rekao da je ćerka na samoj granici svesti, i da će, ako se odmah ne uda, ubrzo da strada od mladalačkog ludila. I rekla je da ne može da učini onako kako joj je lekar savetovao jer ima stariju ćerku i mora da pazi na red, pred narodom bi bila sramota ako se prvo mlađa uda.

"Dobro, ženo, očitacu joj molitvu. Ako ima vere, Bog će pomoći..."

"Oče Kaliste, njoj treba muškarac. I to odmah! Ako joj ne nađem čoveka, poludeće!" rekla je majka.

"Pa udaj je! Nećeš valjda da dozvoliš da ta dete poludi?"

"Ne mogu tako prekoreda, oče! Svet će mi se smeјati dok god budem živa! Ne mogu da je udam, a ne smem da dozvolim da poludi..."

"Pa da joj čitamo molitvu."

"Možeš i molitvu da joj čitaš, nije to rđavo, ali nešto bolje ja imam na pameti, oče. Nešto preče i mnogo važnije bi trebalo za nju odmah učiniti.

Snebivala se, kukala, uvijala se. Nije smela da mi kaže ono što je smislila.

"Govori šta imaš, ženo. Ne oteži...", rekao sam.

"Oče! Tebe ljudi veoma cene i poštuju te zato što živiš ispravnim životom, i što stvarno veruješ u Boga. To zna svako i ljudi zato u tebe imaju poverenja... Uzmi moju ćerku da ti bude kuvarica! Pred svetom neka tako bude, a ti živi s njom! Tako će to što s njom

mora da bude zauvek ostati tajna. Čim udam stariju ćerku, udaću i ovu. Drugog rešenja nemam!... Pomozi nam, oče! Spasi mi dete da ne poludi!"

Udaljio sam se od nje i hteo odmah da je najurim. No, bila je u velikoj nevolji i mucu, pa sam se uzdržao.

Devojci je tada bilo osamnaest godina. Imala je crne oči, iz njih je, dok me gledala, sipala vatra. Gutala me očima... Činilo mi se da su joj ruke bile spremne da me svakog časa, na moj najmanji mig, zagrle, zgrabe. Obučena je bila u laku haljinu na raskopčavanje, ispod su se ocrtavale sve obline. Sklonio sam oči s nje, osetio sam nemir i nespokojstvo. Bio sam u velikoj neprilici; užurbano sam razmišljao kako da se iz toga izvučem, ali i da im pomognem. Onda sam rekao smireno:

"Ne misli o tome više, to ne može biti, ženo! Čitaću ti molitvu. Bog je milostiv, pomoći će."

"Oče, spasi nas! Bog, pa ti. Pomozi nam..."

Čim je žena izašla, devojka je hitro raskopčala haljinu i zbacila je sa sebe na zemlju. Stajala je ispod mene potpuno gola; gledala me požudno. Osećao sam kako su od nje prema meni dopirali vreli, opojni talasi. Čekala je moj mig, pa da mi krene u zagrljaj.

Odmah mi je bilo jasno da su se one unapred dogovorile šta da urade, kako bi me navele da postupim po njihovim zamislama. Matora lisica je sve bila smislila i na to nagovorila nesrećnu devojku, koja je to jedva čekala.

Star sam čovek pa mogu slobodno da pričam o svemu što sam tada osećao kako mi je bilo. Srce mi se više ne uzbuđuje na te misli i sećanje.

Bila je lepa. Ljuljale su joj se velike i čvrste grudi, bile su nekako nestvarno bele; na bradavicama rumenim kao jagode kao da je treperila po kap neke slatke omamljujuće rose. Vitka je bila u pasu, kukova nešto širih, pravilno oblikovanog pupka. A čitava šuma crnih i kovrdžavih malja prekrila joj donji stomak. Prožimala me bludna vatra, a u stomaku sam osećao sladunjavo drhtanje.

U meni se probudila požuda, možda još žešća nego njena. Goreo sam, telo mi je bilo zategnuto i napeto kao čelik. Stajao sam prema njoj, lud od želje, i gledao je, opčinjen tom lepotom.

Moram reći istinu, da se ne lažemo: mlad čovek takvoj ženi ne bi mogao da odoli! Nikakav zavet na čistotu i celomudrenost u takvoj situaciji ne bi mu pomogao... Nisam se sačuvao što sam bio star, već samo zahvaljujući bezbrojnim mojim podvizima, isposničkim i drugim odricanjima. Uspeo sam da se priberem i da se upitam: "Kaliste, zar ceo svoj duhovni svet i život da daš za jedan trenutak telesnog uživanja? Zar sad u starosti da upropastiš ono što si godinama sticao?"

Možda me spasla moja vera, volja, ubeđenje; ali verujem da me samo Bog spasao da ne postanem dvoličan, licemeran pred sobom, pred ljudima i pred njim.

Krajnjim naporom volje odvojio sam oči od nje i otrčao u crkvu. Pao sam na kolena pred ikonom Gospoda Isusa Hrista. Molio sam mu se za spas kao retko kad pre toga. Obraćao sam mu se iskreno, kao najrođenijem; govorio sam mu u kakvom se stanju nalazim i molio ga da me izbavi iz te opasnosti. Ali vatra u meni sporo se stišavala... Tek posle jednog časa molitve, na mene se sručila bujica hladnoće, kao da me neko polio kofom vode. Brzo sam se pribrao, bio sam u stanju da razumno mislim i ispravno da se ponašam. Opet sam bio stari Kalist. U tim trenucima rodila mi se i misao kako da pomognem nesrećnoj devojci.

Iz crkve sam se vratio u konak, gde su me čekale žena i njena ćerka. Kao da su se još nadale da ću da prihvatim njihov predlog. Ali ja sam im odmah rekao da ako žele moju pomoć, da devojka ozdravi, onda moraju da me poslušaju u svemu što im budem rekao. Pristale su da mi se prepuste; ionako nisu imale drugog izbora.

Naredio sam strog post za devojku u naredih sedam dana. Sutradan sam je doveo u crkvu i ispovedio je. U početku ispovesti bilo mi je teško da joj se duhovno približim; ona na moja pitanja uglavnom nije odgovarala, gledala me očima punim telesne žudnje. Oko nas u crkvi vlada je tišina; mirisao je tamjan, a ispred, posmatrale su nas ikone. Govorio sam joj smireno, polako; blagim rečima tražio sam od nje da ispovedi ono što je grize i muči. Kako je prolazilo vreme ona se po malo opuštala, svest joj se bistrila, bivala je prisnija sa mnom jer joj se srce otvorilo. Počela je da mi govori, isprekidanim rečenicama, o svojim mladalačkim tajnama, grcajući od navale jakih osećanja.

Pri kraju ispovesti njene oči su se ovlažile suzama, onda je zaridala i plakala dugo. Na kraju se smirila i pogledala me u oči slobodno i razumno.

Nakon ispovesti pristupio sam molitvi za njeno ozdravljenje; u molitvi sam ostao duže od dva časa. Lepota devojačka pokrenula je u meni želju da je spasem. Nisam žalio sebe; znoj mi je lio sa lica na grudi, a noge me bolele od dugog stajanja. Svaka moja reč bila je jasna i usrdna, izgovorena sa osećanjem, iz dubine srca.

Naložio sam majci da sedam dana devojku drži u zasebnoj sobi, bez hleba i vode, i da se sama moli Bogu za nju.

Kad su otišle, vratio sam se u crkvu, kleknuo pred ikone i molio se za spas te devojke, veličanstvene lepote Božje. Postio sam uporedo sa njom, mislio na nju, trpeo sa njom i molio se.

Nakon isteka sedam dana otišao sam njihovoj kući, devojka se bila smirila; u očima joj više nije bilo one vatre. Oslabila je i jedva je govorila od iscrpljenosti i slabosti. Prošlo je još nekoliko dana i ona se okrepila, ozdravila. Više joj se ta bopest u životu nije vraćala.

I danas je živa, ima decu, muža i porodicu. Poštuje me kao oca. Kad me sretne, pokloni mi se i poljubi me u ruku. I njena majka me je poštovala, ali, kad god bi me srela, od stida nije smela u oči da me pogleda.

Po završetku hrama u Stanišincu, tražio sam od crkvenih vlasti da mi dozvole da odem u neki manastir. Molba je prihvaćena i postavljen sam za duhovnika u ženskom manastiru Ljubostinja. Otišao sam, iako nisam želeo da upravljam ženama i da budem njihov duhovnik. Žena ostaje žena i kad se zamonaši. Ne može muškarac u njenim očima da bude čist, i da je svetac Božji! Uvek nešto nađu, neki razlog, da nas okaljaju; ako nema istine, tu je izmišljotina! U Ljubostinji sam ostao godinu i po dana, posle sam otišao za duhovnika u manastir Jovanje.

Prihvatao sam se raznih dužnosti, premeštao se iz mesta u mesto, sklanjajući se postepeno što dalje od očiju starešina, jer sam mislio da ću se tako lakše osloboditi i dokopati se molitvenog tihovanja. Pomišljao sam da svojevoljno ostavim crkvene poslove, da prekršim zakletvu na poslušnost i pobegnem od vladike bez blagoslova. Ali nisam to smeo da uradim jer sam znao da bih mnogo postradao. Iz Jovanja sam prešao u manastir Vaznesenje u nadi da sam se približio svom cilju, samovanju.

Baš u to vreme pozvao me Vasilije, vladika žički, radi nekog razgovora. Obradovao sam se njegovom pozivu, mislio sam da je to dobra prilika da zatražim dozvolu za odlazak. Očekivao sam da ću lako dobiti njegov pristanak kad mu kažem da sam u životu mnogo učinio za crkvu, i da je red da me pusti da u starosti ostvarim svoju životnu želju.

Vladika mi je ispričao da je sveštenik, za tih nekoliko godina po mom odlasku, prezadužio crkvu stanišinačku. Tako je, za samo jedan dan, motornom testerom nasekao osamdeset kubnih metara crkvene šume, i za dva dana ta drva prodao u bescenje.

Spomenuo sam mu svoju nameru da živim u planini, a on mi je odgovorio:

"Razumem te potpuno, Kaliste. Slušao si nas, radio si celog života, i mnogo uradio za crkvu. Znam da je red da i mi učinimo nešto po tvojoj volji. Ali molim te, oče Kaliste, još ovo: pođi u Stanišinac, razduži crkvu, pa onda idi kud god hoćeš! I znaj da te puštam, ali da ostaneš u granicama moje eparhije."

Morao sam opet da prihvatim njegov predlog. Ponovo sam došao u Stanišinac. A sveštenika koji je prezadužio crkvu, crkvene vlasti su premestile u Nišku eparhiju; tamo je unapređen u viši čin. Umesto da ga kazne, nagradili ga!

Po dolasku u Stanišinac, žurio sam se i trudio kao nikad ranije da što pre sve završim, pa da najzad počnem da živim po svojoj volji. Blagoslov od vladike više nisam morao da tražim, već mi ga je dao. Za godinu i pet meseci sakupio sam novac i otplatio sve dugove; dao sam nešto i od svojih para, od penzije, samo da se što pre oslobodim te svoje poslednje obaveze.

Konačno sam pismom obavestio vladiku da sam u potpunosti izvršio njegovu naredbu. Napomenuo sam mu da ću ja, kad on bude čitao pismo, već biti na putu u planinu i samoću.

Tako sam i učinio: spakovao sam stvari i seo u prvi voz za Đevđeliju. Plašio sam se da mi vladika opet ne da neki zadatak, pa ga nisam poslušao i ostao u granicama njegove eprahije. Pobegao sam u Makedoniju, u Moglenske planine.

Ne mogu da iskažem svu radost koju sam osećao dok sam putovao u planine. Posle gotovo pedeset godina bio sam slobodan i svoj. Mislio sam da ću takav ostati zauvek. Zahvaljivao sam Bogu što mi je omogućio da živim onako kako sam znao da mi najviše odgovara. Gledao sam polja, planine i pevušio. Govorio sam sebi: tu ćeš živeti i tu predati dušu Bogu.

Radovao sam se što ću ponovo živeti u čistoti i istini, i što ću dohovnim okom gledati nebeske tajne i lepote; što ću biti daleko od ljudske zablude o životu, od lenjosti i opuštenosti, zlobe i mržnje, pohlepe i bluda; što neću brinuti o ljudima i rešavati njihove duhovne i moralne probleme; što neću više zidati crkve, konake i domove.

Žudio sam za potpunim prisustvom natprirodnog u sebi i oko sebe. Kao sveštenik, kad bih čitao molitve za osvećenje vode uoči slave, dobijao sam unutrašnja ozarenja, neku malu blagodat, i tako saznavao da i sveštenici primaju dar Duha Svetoga. Ali to nije bilo ni blizu po lepoti i darovima što su na mene silazili u planini ili na ostrvu.

Izvesnu blagodat sam primio i kad sam zidao crkve. Ali ovo moram reći: veću blagodat sam dobijao kad sam sedam dana postio i molio se, nego kad sam dovršavao crkvu na kojoj sam godinama radio. To je istina koju sam u srcu osetio, i uveren sam da je Bogu čovek mnogo važniji od kamene zgrade. Dobro je biti u crkvi u kojoj služi sveštenik koji živi po Božjem zakonu i po rečima koje propoveda, i kada se u njoj okuplja narod čista srca i savesti. Ako toga nema, uzalud nam je lepa građevina, nikome ona sama ne pomaže.

Čovek osvećuje mesto, a ne mesto čoveka. Tamo gde su ljudi u kojima je ljubav, tu je Jerusalim, Sveta Gora i cela vasiona.

Po dolasku u Đevđeliju, povezao sam se kamionom do blizu jugoslovensko-grčke granice, onda sam se uputio u planinu sa stvarima na leđima. Dobro sam zapamtio mesto gde sam, u prvom ratu, proveo godinu i po dana na položaju prema Nemcima, Švabama i Bugarima. Uputio sam se pravo do pećine gde smo, kao vojnici, jedni drugima previjali rane, spremali hranu, slavili slave, pevali, tugovali. Tu smo živeli očekujući dan kada ćemo da probijemo front i pođemo kućama u Srbiju.

Bio sam odlučio da u toj pećini proživim ostatak svoga života. A hteo sam da budem baš tu i zato što sam znao da okolna šuma obiluje pitomim kestenovima i divljim voćem. U planinu Petrinu, ili na ostrvo Prespanskog jezera, nisam mogao opet da se vratim zbog starosti; više nisam mogao da se hranim koprivama, korenjem i travom. Pitome

kestenove sam voleo i mogao sam da ih jedem. Najbolji su kad se skuvaju; to sam iskustvo stekao u ratu.

Iz daljine sam ugledao krošnje pitomih kestenova, divljih krušaka, gloaga, oskoruša. Žurio sam da što pre stignem; kao da sam leteo uz planinu. Unaokolo je još uvek bilo tragova prvog rata: poluzaravnjeni rovovi, komade granata, koturovi za bodljikavu žicu, polomljeni točkovi kara, zarđali bajoneti. Sa svojim zelenilom i stenama, planina je bila prava lepota. Osećao sam se slobodan, kao soko.

Sećao sam se bitaka koje smo tu vodili, drugova koji su izginuli, i onih koji su preživeli, naših nadanja, želja, radosti, tuge... Zaboravio sam tada, u tim trenucima, pređašnji život među ljudima, i svoja stradanja, i fizičke napore i razočaranja. Moja duša je pred tim budućim boravištem klikkala od radosti.

Ali kad sam stigao na pedesetak metara do pećine, video sam oznaku državne granice. Moja pećina se nalazila na grčkoj teritoriji!

Tada mi se smučilo. Spustio sam rance na zemlju i upitao se: da li je moguće da je moj put opet preprečio čovek? Zatim poluglasno: Ne da mira, spokoja i slobode drugome, pa ni sebi samome, nesrećnik... O, ljudi! Dokle ću živeti po vašim naređenjima, dokle ću slušati vaše patnje i nailaziti na vaše zabrane?

U tim trenucima tvrdo sam odlučio da se oslobodim ljudi, zauvek!

Rešio sam da nađem takvo mesto gde me niko ubuduće neće ni u čemu ograničavati, do samo Bog.

Ipak sam odlučio da vidim svoju pećinu. Uzeo sam rance i prešao granicu.

Na ulazu u pećinu poprečilo se stablo velike bukve; izgleda da se od starosti prelomila i pala. Jedva sam se provukao ispod debla i došao do vrata koja smo, mi vojnici, napravili pre više od pedeset godina; bila su natrula, ispucalih dasaka i rasklimana. U pećinu niko nije ulazio otkad smo je mi napustili.

Kad sam otvorio vrata, zapahnuo me ustajali vazduh i pala paučina na lice. Oči su mi se privikle na polutamu; ugledao sam na podu pećine konzerve, vatrište i nagorele panjeve. Bila je tu i jedna četkica za brijanje i jedan brijač koji je, kasnije sam utvrdio, posle tolikih godina još bio upotrebljiv! "To je Milanov brijač", rekao sam glasno. Setio sam ga se; on je, prilikom proboja fronta, zaboravio na sve svoje stvari, i skaćući i radujući se, istrčao iz Grčke i ušao u našu zemlju.

Seo sam na izbočinu /nekad nam je služila kao stolica/; prošlost je oživela u meni. U grudima sam osetio slatku radost. Setio sam se drugova koje sam voleo; i video sam da u sebi imam još ljubavi prema onima koji su zauvek otišli iz moga života. Taj osećaj u meni bio je dubok, plemenit i lep. I po ko zna koji put, saznao sam da u čoveku ne postoji ništa lepše od ljubavi.

Dotad sam bio upoznao ljubav veću od ljubavi prema ljudima, ljubav prema Bogu. Ali i ovu ljubav, prema bivšim drugovima i sapatnicima, bila je velika i dostojna da čovek radi nje živi, da bi je stekao, osetio i s njom živeo u dubini svoga bića.

Setio sam se strahota koje smo, mi muškarci, počinili u prvom i drugom svetskom ratu, bilo da smo napadali ili se branili. I javila mi se u svesti pesma jednog našeg književnika, Srbina, koji je pisao između dva rata: "Tužno je biti muško..." I rekao sam sebi: Ne, nije tužno, tužno je ne biti muško u životu. Tužno je biti zlikovac, lopov, bludnik, lenština! Divno je biti muškarac čista srca, pun ljubavi i mira, i razuman. Postoji li išta veličanstvenije na zemlji? Šta bi se s tim moglo porediti?

Izašao sam iz pećine; prisećao sam se potoka, izvora... Pošao sam udesno i uputio se prema česmi u kamenu, koju smo u ratu napravili. Kraj česme sam ugledao novo lonče; lancem je bilo vezano za stenu, pa sam zaključio da u blizini ima ljudi. Zahvatio sam vode i polako pio, a u meni su se ređale uspomene. Povremeno sam zaboravljao vreme koje je prošlo, osećao sam se kao i pre pedeset godina kada sam sedeo na ovom mestu.

Iz zanosa su me preneli koraci. Bili su to grčki vojnici - graničari, koji su pošli na česmu. Iznenadili su se kad su me ugledali kraj izvora. Ali videći me onako starog, sedog i u monaškoj odeći, nisu bili grubo prema meni. Upitali su me ko sam i šta radim. Odgovorio sam im, ali oni nisu razumeli srpski. Znao sam po neku grčku reč, ali tada nisam mogao da se setim ni jedne. Srećom, sa njima je bio jedan Makedonac, a ja dobro govorim makedonski, pa smo uspeli da se sporazumemo.

Kad su čuli da sam na toj planini ratovao, da sam živeo u pećini i sa drugovima napravio česmu, veoma su se zainteresovali. Dugo sam im pričao o ratu, borbama, o našem životu, ratničkom.

Odveli su me potom u svoju, grčku karaulu. Poneli su moje rance i zamolili me da prenoćim kod njih, da bih im pričao o svojim doživljajima. Bio sam umoran, nikuda nisam žurio, pa sam pristao i ostao. Cele te noći oka nisam sklopio, proveli smo je u razgovoru. Sutradan su me dopratili do jugoslovenske karaule.

I sa našim vojnicima sam se dugo zadržao u razgovoru. Kad sam od njih pošao, nisu mi dozvolili da idem autobusom, već su me sa svojim kolima dovezli do Đevđelije. Rastao sam se i sa Grcima i sa našima kao sa svojom decom. Radovao sam se, bilo mi je milo što sam ih sreo. Dragi su mi to momci bili, ostali su mi u lepoj uspomeni. Ali mi se i plakalo, što nisam mogao da živim u svojoj pećini u kojoj sam doživeo strašne dane rata i divne trenutke drugarstva i ljubavi.

Tako je, ne mojom krivicom, propala moja zamisao, i moja nada, da život privedem kraju u toj planini, među pitomim kestenovima i divljim životinjama.

Iz Đevđelije sam vozom putovao, preko Skoplja, Niša i Stalaća u Čačak. Otišao sam pravo u Ovčar-banju; stvari sam ostavio kod jednog seljaka, odmah se uputio prema Kablaru, da u toj planini potražim pogodnu pećinu sebi za život.

Stajao sam na ćupriji u Ovčar-banji i dugo posmatrao okolna brda. Dobro sam poznavao tu planinu; a i inače sam znao prirodu planina; videvši obrise i litice jednog uzvišenja, ocenio sam da tu mora da bude pećina. Odmah sam se tamo uputio; orijentisao sam se prema drveću i isturenom kamenju. Kad sam se popeo tamo gde sam bio zamislio da stignem, dugo nisam mogao da nađem pećinu, iako sam je tražio pažljivo. Onda sam video jedan mali otvor u litici, desetak santimetara širok, iza brežuljka koji je vrhom zaklanjao podnožje litice i ulaz. Kad sam obišao brežuljak, s druge strane sam odmah ugledao pećinu. Ali do nje nisam mogao da dođem, ispod je bila provalija, iznad visoka litica, a sa strane glatke, okomite stene. Nikako nisam mogao da joj priđem.

Sviđalo mi se veoma mesto gde se pećina nalazila, pa sam hteo baš tu da se nastanim. Dosetio sam se kako da doskočim toj prepenci. Odlučio sam da u vertikalnu stenu, prema pećini, zabijem gvozdene klinove u dva reda: dole, po kojima bih gazio, i gore za koje bih se držao. I to mi, kao građevinaru, nije bilo teško da izvedem.

Vratio sam se u Ovčar-banju i otišao kovaču. On mi je napravio nekoliko dobrih špiceva za kamen i četrnaest gvozdenih klinova. U prodavnici sam kupio čekić od jednog kilograma, a iz manastira Nikolje uzeo sam tkanice i jake kaiše... Kad sam se vratio u planinu, prvo sam špicem udubio stenu za klin na koji ću zgaziti, zatim za klin za koji ću se uhvatiti. Tako sam, redom sve do pećine, postavio sedam klinova dole, sedam gore. Dok sam bušio rupe u steni, kaišima i tkanicama vezivao sam se za klinove da ne padnem.

Pećina je bila pogodna za život. Poravnao sam je i doterao, tako da izgleda kao dobra i pristojna soba. Iz jedne napukline u steni curila je voda. Prvom prilikom kad sam otišao u banju, kupio sam cement i uz samu pukotinu napravio valov. Za nepuna dva časa u valovu bi se skupilo oko šest litara izvrsne planinske vode za piće. Cementnim mlekom okrečio sam zidove pećine. Vrata sam napravio od dasaka. Doneo sam bocu plina, ćebad, knjige...

Ulepšavao sam taj svoj konak strpljivo i s velikom ljubavlju. Verujem da tada niko na svetu nije bio srećniji od mene. Ni dvorac nekima nije tako mio, kao što je meni bila moja pećina u steni.

Poda mnom se pružala padina Kablara, valovita, zelena. Gledao sam odozgo svet, i bio sam srećan što sam potpuno svoj i sam.

Penziju sam primao u pošti u Ovčar-banji. Kad bih tamo silazio, kupovao sam sve što mi je bilo potrebno za život. Jeo sam svakog drugog dana, hleb sa vodom; hleb sam sušio na suncu, pa mi je trajao preko mesec dana. Ponekad sam na plinu kuvao koprive

ili neko korenje. Voda je bila čista, ukusna, laka, hladna; takvu vodu u životu nikada ranije nisam pio.

Na samom početku života u planini, jednom sam na putiću ugledao zmiju šarku. Nisam se bio uplašio, na ostrvu Prespanskog jezera živeo sam među hiljadama zmija. Ali je ova bila drukčija; čim me ugledala, počela je da šišti i da mi preti. Začudio sam se što je takva, kad je nisam dirao; potom sam joj govorio blagim rečima, kao razumno stvorenju, da ne treba da se svađa sa mnom, i da me se plaši, jer joj neću ništa učiniti. No ona je bivala sve ljuća. Kad moje reči nisu pomogle, viknuo sam oštro: "Slušaj ti, skote, što ću ti reći! Ja sam čovek, a ti si zmija. Ti moraš mene da slušaš! Ako nećeš milom, sklonićeš mi se s puta silom!"

I dalje je šištala, i to sve žešće. Zatim sam uzeo kamenje i potegao sam je jednom, drugi put, treći... Pobegla je u udubljenje u steni kraj drveta; zavukla se u pukotinu, ali glavu nije htela da skloni, ostavila je napolju.

Odatle me je vrebala. Čekala je da joj se približim, da me zgrabi za nogu i usmrti. Udarao sam kamenom u drvo kraj njene glave, ali se ona nije ni pomerila. Gledala me svetlim očima, ispunjenim zlom, koje se u njoj bilo raspalilo. I ja sam bio ljut, pa sam je tukao kamenjem sve dok se nije sasvim zavukla u rupu. Više je nisam video.

Po ponašanju zmije zaključio sam da sam, boraveći među ljudima, izgubio smirenje i mnogo od Božje blagodati, jer zmija ne bi nasrnula na mene da je u meni bilo ljubavi. Na ostrvu sam dve godine živeo među hiljadama zmija i ni jedna me nije ljutito pogledala. Razumeo sam da više nisam onaj koji živi u saglasnosti i u miru sa sobom, životinjama i ljudima. I znao sam da mi predstoji borba za očišćenje duše i tela, kako bih iz sebe izbacio zemaljske strasti i zamenio ih nebeskom harmonijom i ljubavlju. Međutim, bio sam već iskusan podvižnik i molitvenik, pa sam bio uveren da ću se brzo vinuti u velike visine.

Pred pećinom sam se molio od istoka sunca do jedanaest ili do dvanaest časova; noću sam se molio do posle ponoći. Znao sam i duže da se molim, onda kada bih osetio da mi se primiče negativna energija, ona koja smera da mi raslabi volju i telo strahom i mlitavošću. Molitvu sam vršio svojim rečima, ili iz mineja. Imao sam svih dvanaest mineja i oba oktoiha. Preko dana sam pravio krstiče od šimširovog drveta, šetao planinom, razmišljao. Iako sam bio prilično star, borio sam se junački.

Najviše sam voleo da se molim u ponoć. Obično sam stajao na steni ispred pećine. U trenutku kada je prestajala noć, a rađao se dan, priroda se smirivala, ptice prestajale da pevaju, zrikavci da zriču, pa i vetar kao da se utišavao. Nad zemljom bi zavladao neiskazivi mir. U tim trenucima osećao sam da zemlju pohodi Bog.

Nisam dopuštao da mi nešto nedostaje od onog što mi je potrebno za život. Imao sam sve: krevet, ćebad, bocu plina, osušeni hleb, kopriva, vode, odela, molitvene knjige, alat... Vreme mi je prolazilo u trudu i naporu; svakim danom postajao sam sve smireniji, i sa više topline i radosti u srcu. Oko mene, i u meni, bili su nadzemaljski mir i čistota.

Nekih noći činilo mi se da se nebo spustilo na zemlju, ili da je zemlja, i ja s njom, na nebu.

Za samo petnaest dana otkako sam došao, vratio sam se u duhovno stanje u kakvom sam bio na ostrvu Prespanskog jezera.

Pri ulasku u pećinu, i pri izlasku, vadio sam klinove iz stene, tako da nisu mogli da mi dođu ni ljudi ni životinje. Bio sam siguran od svakoga, i od svačega dok sam živ, a moje telo i po smrti... Svoj kraj sam ovako zamišljao: kad dođe čas odvajanja duše od tela, u molitvi ću predati dušu Bogu, a telo će mi zauvek počivati u pećini.

Prošlo je pola godine kako sam bio u planini, kad sam otišao u Ovčar-banju da primim penziju i kupim što mi treba. Tamo me sačekala monahinja iz manastira Sretenje i predala mi akt sa potpisom vladike Vasilija; naređivao mi je da mu se odmah javim. U aktu je još pisalo, da sam na svoju ruku, bez blagoslova, otišao u planinu i da će mi biti zabranjeno ubuduće da kao sveštenik vršim službu u mnogim manastirima, ako se odmah ne odazovem pozivu.

Naljutio sam se na vladiku zbog neistinitih reči. Vratio sam se u pećinu, spremio se, i na brzinu, i onako ljut, krenuo pravo u Kraljevo. Silazeći niz planinu sav sam se bio predao mislima: šta da kažem vladici i kako da se od njegove nepravедne optužbe odbranim.

Tada se iznenada preda mnom pojavio vuk... Bilo je to za mene neočekivano i naglo, da sam se od iznenađenja ukočio i stao u mestu kao ukopan. Video sam kako se njegovo veliko sivo telo grči i sprema za skok. Susreo sam se sa njegovim pogledom. Gledali smo se, i ja u njemu nisam video neku opasnost ili zlo za mene. Naprotiv, njegove su oči bile blage, kao da su se smešile... Trajalo je to nekoliko trenutaka. Onda se vuk okrenuo, okrenuvši se dodirnuo mi je repom kolena, preskočio trnje kraj puta i nestao u šumi brzo kao vetrom nošen. Ostao sam još kratko vreme napet i pomalo zbunjen, onda sam seo na zemlju da se priberem i smirim.

Po dolasku u Kraljevo, otišao sam pravo do vladike Vasilija. Čim me je primio, odmah sam mu rekao:

"Zašto ste napisali onu neistinu, preosvećeni? Rekli ste mi da sam slobodan da radim šta hoću čim razdužim crkvu stanišinačku. Izvršio sam Vašu zapovest, i nalazim se u granicama Vaše eparhije..."

On se malo opirao, govoreći da mi nije dao dozvolu baš za odlazak u samoću, da se onda nismo dobro razumeli... Ja sam bio uporan, pa je na kraju popustio i priznao mi da je hteo samo da me uplaši i podstakne da dođem. Kad smo se obojica smirili, rekao mi je:

"Imam veliku muku i teškoću, oče Kaliste. Potrebna mi je tvoja pomoć..."

"Kakva Vam je pomoć potrebna, vladiko?"

Tada mi je rekao istinu zašto me pozvao:

"Sveštenik je upropastio crkvu stanišinačku, i konak. Ni o čemu nije vodio računa, ništa nije popravljao, a sve što je mogao da proda, prodao je. Svojim ponašanjem je odbio narod od crkve, tako reći niko više u nju ne dolazi... Doneo sam odluku, i potpisao je, da ga raščinim. Molim te, oče Kaliste, idi opet u Stanišinac, popravi crkvu i konak, a ja ću se toga sećati i ubuduće znati za tebe. Nećeš zažaliti..."

Zadržao me na ručku, i pričao mi još o svešteniku i crkvi.

Razumeo sam svoga vladiku i video kolika je muka, ali nisam želeo da prihvatim njegov predlog. Bilo mi je dosta rada i smatrao sam da nisam dužan da sređujem tuđe nemarluke. U svom veku, nazidao sam se crkava i konaka, bez plate i priznanja.

Otišao sam iz Kraljeva ne odgovorivši vladici na njegovo pitanje. Nisam ga odbio, ali nisam ni imao nameru da ga poslušam.

Nisam otišao ni u pećinu ni u Stanišinac. Otišao sam pravo do patrijarha Germana, u Vrnjačku Banju, gde je on provodio odmor u svojoj vili. Sastanak sa patrijarhom trajao je prilično dugo. /Prvi put sam s patrijarhom razgovarao nasamo po njegovom povratku iz Amerike. Vladika žički, Nikolaj Velimirović, koji je posle drugog rata živeo u Americi, zamolio je Germana da mi prenese pozdrave. Setio se Nikolaj našeg monaškog života, i još mnogo čega što nije za priču, pa je zamolio Germana da mi kaže, da znam, da mi on odaje priznanje, da misli o meni dobro i da me se rado seća/.

Ispričao sam patrijarhu šta sam sve uradio za crkvu i kako neki sveštenici to rasturaju. Na kraju sam mu saopštio da ne želim da napustim život u planini. Potom sam ga zamolio da me podrži u mojoj želji i da me ne osudi, ako ne poslušam vladiku.

Na rastanku, patrijarh mi je rekao da on neće imati ništa protiv ako ne izvršim vladičinu volju, ali me istovremeno posavetovao da upitam svoju savest i vidim da li mi ona to dopušta. Ništa i nije mogao drugo da mi kaže, i da je hteo.

Danima sam razmišljao, da li sam dužan da u svemu i u celosti izvršim vladičinu volju. Ljut sam bio na crkvene vlasti, i na vladiku, jer nisu imali ni malo razumevanja za mene. Znao sam da im je teško, ali nisam ja bio jedini dužan da smrt dočekam radeći i popravljajući tuđe greške. Mislio sam tako, a stalno mi je na pameti bila moja zakletva na poslušnost koju sam dao prilikom monašenja. Znao sam, iz iskustva, da ću izgubiti mir, ako ne izvršim vladičinu volju, ma pobegao i na kraj sveta.

Na kraju, posle velike duhovne borbe, zaključio sam da je ipak bolje da odem u Stanišinac i živim s mirom, nego da ostanem u planini sa grižom savesti.

Da ne pričam koliko mi je bilo teško u srcu kad sam napustio svoju pećinu. Nisam zaplakao, ali sam bio veoma žalostan.

Ostavio sam sve u pećini: čebad, dvanaest mineja, oba oktoiha... Očistio sam je i uredio; namestio sam krevet, kao da ću uskoro leći, sudove stavio na svoje mesto. Potajno sam se nadao da ću se ipak u nju jednom vratiti. Za sobom sam zamandalio vrata. Klinove sam povadio i dobro ih sakrio. Ne verujem da će iko ikada pronaći to mesto. Možda neki planinar, ako slučajno nabasa. Ili ako Bog bude hteo nekom da otkrije moje obitavalište.

A za slučaj da se ne vratim, ostavio sam ispisanu hartiju na stolu. Ako neko bude pročitao ono što sam napisao, saznaće ono što sam video okom duhovnim, i okom telesnim, i verovaće tome što bude pročitao, i imaće koristi od moga iskustva.

U toj pećini, u samoći proveo sam samo šest meseci.

Bilo je rano proleće, vreme velikog, časnog posta, kad sam došao u crkvu u Stanišincu. Među borićima, koje sam svojom rukom posadio, zatekao sam krave. Mnogi borići bili su polomljeni. U kuhinji sam zatekao sveštenika Bjelaševića i Spasoja vračara za ručkom. Jeli su kobasice! Pop i vračar, časni post i kobasice! Nisam mogao da se uzdržim, podviknuo sam im i poterao ih napolje.

Sveštenik se bunio i protivio, ali kad je video akt vladike Vasilija kojim je bio otpušten, ućutao je, ustao i otišao. Krave među borićima bile su Spasojeve. Izjurio sam stoku zajedno s njim i zapretio mu da mi na oči više ne izlazi, niti se približava crkvi.

Vladika je raščinio sveštenika i poslao raspis svuda po svetu, gde god je crkve pravoslavne, da ga niko ne primi u službu. On je, kasnije sam to saznao, obišao svih pet kontinenata, ali nigde nije dobio službu. Posle nekoliko godina opet se pojavio u Stanišincu, kod svog prijatelja vračara. Pošto je ubrzo video da ni u Stanišincu nema više šta da traži, Bjelašević se zauvek izgubio.

Ja sam, odmah po dolasku, nabavio potreban materijal i pristupio poslu da pokrijem crkvu i konak. Pomogao mi je meštani Milan Radičević, koga sam pošteno plaćao.

Crkva je prokišnjavala; sveti presto je propao. Vračar je vraćao sa moštima svetitelja i tako ih oskrnavio. Takođe, sekao je plaštanicu i zavesu, opet zbog vradžbina, i prodavao ih narodu za novac.

Pitao sam vladiku šta da radim sa upropašćenim stvarima i oskrnavljenom svetinjom? Rekao mi je da sve spalim, da pepeo bacim u reku i da nabavim novo. Tako sam i postupio. Pokrivač za sveti presto sašila mi je igumanija Varvara i sestre iz manastira Ljubostinje, a plaštanicu su mi uradili u manastiru Žiči. Vladika mi je po svešteniku poslao antimis sa moštima svetitelja.

Za kratko vreme doveo sam crkvu u red i osposobio je da se u njoj vrši služba Božja. Narod mi je u svemu pomagao. Žurio sam da to završim jer sam se nadao da će me vladika pustiti da se opet vratim u samoću.

Kad god bih ga video, molio sam ga da mi nađe zamenu i razreši me dužnosti sveštenika. U proleće mi je obećavao da će do jeseni to urediti, u jesen sigurno do proleća. U stalnom nadanju i čekanju slobode, ostao sam u Stanišincu ravno sedam godina. Kad sam navršio osamdeset godina života, opet sam otišao do vladike i objasnio mu da ne mogu više da radim jer mi je teško da se krećem. Rekao mi je da ostanem još malo, dok ne nađe pogodnog čoveka za moje mesto.

Jednom, vraćajući se sa neke sahrane, nisam stigao da se vratim na vreme i uhvatio me mrak u putu. Ljudi, kod kojih sam bio, molili su me da prenoćim kod njih. Nisam pristao jer ne volim da spavam u tuđoj kući; oprostio sam se od njih i pošao putićem pored reke. Gde je bilo previše tamno, od senki gustog drveća, palio sam šibice da nekako osvetlim sebi put. Ali mi je ubrzo nestalo šibica; išao sam oprezno, pazeći na svaki korak. Ipak sam se o nešto sapleo i pao na zemlju, pa sam se otkotrljao niz obalu u reku.

Upao sam, na nesreću, baš u najdublji vir i dobro se natopio. Osetio sam veliku hladnoću, pa sam, što sam brže mogao, požurio prema konaku.

Drva su bila pripremljena uz furunu, samo je trebalo da se založi vatra. Kad su drva planula, svukao sam se. Bio sam od zime sav pomodreo, od stopala pa sve do pojasa.

Pokušavajući da se spasem, istrljao sam se dobro ljutom rakijom. Uto je naišao jedan moj komšija, slučajno, da me nešto upita, pa kad je video šta mi se dogodilo, odlučio je da ostane pored mene i da mi pomogne. Do ponoći je bilo dobro, ali od ponoći počela je da me obuzima potmula vatra; osećao sam bolove u grudima.

Komšija je pozvao lekara, i ovaj je ustanovio zapaljenje pluća. Odmah su me kolima preneli u bolnicu u Vrnjačkoj banji.

Kad sam pošao u bolnicu, mnogi su došli da me isprate. Oprostio sam se sa svima, kao da se nikada više nećemo videti. Jednoj ženi, koju sam dobro poznao, dao sam novac i zamolio je da ga odnese u Kraljevo i preda vladici žičkom. Bila je prilično velika suma.

Čim su me odneli u bolnicu, odmah mi je nađena zamena.

U prvim danima bolovanja bilo mi je veoma teško. Rane koje nisam osećao punih šezdeset godina, odjednom su oživele, pekle me i bolele. Kuršum, od prvog rata stalno u plućima, u mnogome je otežavao moje ionako teško stanje. Lekari su rekli da je kritično, što sam i sam znao. Vladika je došao u bolnicu čim je čuo šta mi se desilo. Ispovedio me i pričestio.

Moram da priznam: nije mi se još umiralo. Iako sam prevalio osamdeset, iako sam preživeo sve što sam preživeo, želeo sam da poživim makar još malo. Hteo sam u samoći još da se porvem sa sobom, da pokušam da očistim iz sebe, pored ostalog, i

neke čoveku nedolične misli. da trpljenjem okajem sve ružno što sam učinio u svome životu, i da u sebe unesem još koji komad neba. I hteo sam još da srećem dobre ljude.

I pored toga što sam duhovnim okom gledao lepote nesravnjivo lepše od zemaljskih, često se moje srce radovalo dok sam pesmom hvalio Boga i svetinje njegove, ili dok sam na molitvi, sa rukama dignutim k nebu, čekao da izgreje sunce i obasja zemlju i ljude na njoj, dobre i zle. Najviše sam se radovao kad bih sreo čoveka čiste savesti, smirenog, iz čijih očiju ističe ljubav. Na zemlji sigurno nema ničeg lepšeg od dobrog i razumnog čoveka.

Pitao sam lekare da mi otvoreno kažu znaju li, i očekuju li, hoću li, preživeti. Rekli su mi: " Da si mlađi, da nemaš kuršum u plućima, sigurno bi ozdravio. Ne znamo šta će s tobom biti. Nadamo se dobrom." Kako su govorili, bio sam uveren da za mene spasa nema.

Kao što već rekoh, želeo sam još da živim. Međutim, osećao sam se svakim danom i časom sve slabiji. Lekari su upotrebljavali sve svoje znanje, ali poboljšanja nije bilo. Kad sam video da mi spasa nema, odlučio sam da se lečim onako kao sam znao i umeo - asketski.

Odbio sam svaku hranu i piće. Zatvorenih očiju, ležeći u krevetu, molio sam Gospoda i Svetu Bogorodicu da mi produže život na zemlji još za neko vreme. Lekari me u prvim trenucima nisu razumeli, nisu znali šta smeram i šta hoću. A kad su videli da stvarno ne jedem i ne pijem, ubeđivali su me da nema nikakvog smisla to što radim, jer ću sebe tako sigurno ubiti. Nisam ih slušao. Zašto bih? Znao sam da može da me spase samo moja jaka volja ili čudo Božje...

Trećeg dana moga gladovanja došao mi je u posetu vladika. Pozvali su ga lekari, da me on urazumi i ubedi da odustanem od svoje, po njima sulude, namere. Vladici sam smireno odgovorio da imam pravo, kao slobodan čovek, sa svojim životom da radim šta i kako hoću. "Ne smem da se ubijem, vladiko. Ali u gladovanju i molitvi smem da predam dušu Bogu. U tome nisam obavezan da slušam ni Vas, niti bilo koga", rekao sam.

Šta se sve u bolnici, među osobljem i bolesnicima, o meni nije tada govorilo! Ko je mogao da me razume i da me shvati?! Čak je i vladika mislio da sa mnom nije baš sve u redu.

Bolele su me rane, mučila me temperatura, žeđ... Uprkos svemu, i danju i noću sam se iz dubine srca neprekidno molio za produženje svoga života. Bio sam u nepriličnom položaju za molitvu, ali sam se nadao da mi se to neće uzeti za zlo.

Borio sam se do navršenog devetog dana. Tada sam, negde posle ponoći, doživeo jasno i živo viđenje, kakvome se nisam nadao niti sam ga takvog očekivao. Čuo sam istinite reči i odmah osetio olakšanje.

Kad me je dežurni bolničar obišao, zamolio sam ga da mi donese nešto za jelo, nešto čorbasto. On se obradovao kao dete i odmah otrčao; doneo mi supu, mleko, viršle. Jeo sam supu, malo popio vode, a onda sam zamolio bolničara da mi pomogne da odem do kupatila da se okupam. Smetala mi je nečistoća tela. I u planini sam uvek nalazio načina kako da se okupam.

U bolnici sam ostao četiri i po meseca. Telo mi je bilo prilično oslabilo. Izlečio sam se od upale pluća, ali su mi bile oživele ratne rane; naročito mi je smetao kuršum u plućima. Osećao sam ga svakog trena: šetao se po plućima i podsticao me na kašalj. Proradile su mi i rane na nogama, i na ramenu, kao i na desnoj ruci, gde su se nalazila dva parčeta metala od eksplozivnih kuršuma.

Radovao sam se povratku u Stanišinac. Video sam i na ljudima da im je milo što sam opet među njima, živ. Nekoliko dana sam se odmarao od bolnice i primao posete. Onda sam izašao da se prošetam i da gledam prirodu i okolinu.

Brzo sam shvatio da više neću moći sam o sebi da se staram, zbog mojih rana a i zbog starosti. Komšije nisam želeo da opterećujem. Tada sam odlučio da iz Stanišince odem u Ovčarsko-kablarsku klisuru u manastir Jovanje. Setio sam se obećanja patrijarha Germana da mogu da biram manastir po svojoj želji. To obećanje sam dobio prilikom premeštaja iz Rudenice, pošto zbog stalnog premeštanja nisam mogao da imam svoj manastar, niti su mi dali dozvolu da živim u planini.

Moje je mesto u manastiru; za taj život sam se opredelio. Jednog dana, šetao sam putem prema Mitrovom polju, pred mene je istrčala lisica. Prešla je put, zatim je stala, okrenula se i pogledala me. Onda je počela da se valja i prevrće preko glave. Igrala se. Uživao sam posmatrajući je onako veselu i umiljatu. Pustio sam je da se malo poigra, zatim sam joj rekao: "Beži, nesrećnice! Ako te vidi Gavrilović, doći će s puškom, pa se nećeš dobro provesti." Kao da je razumela šta sam joj rekao, otrčala je uz brdo i nestala u šumi.

Još malo sam ostao u Stanišincu. Pakovao sam svoje stvari i spremao se za odlazak u manastir.

U manastiru Jovanju, kod sestrinstva, nisam naišao na prijem kakav sam očekivao. Bio sam star, nemoćan, pa im verovatno nije bilo milo da me gledaju takvog u svojoj sredini. Vladika me zatim premestio u manastir Kamenac u Gruži. U njemu sam ostao dve i po godine. Tu mi nije bilo rđavo, ali mi je smetalo što je manastir u kotlini i što su okolna brda pošumljena uglavnom bagremom. U proleće, kad bagrem cveta, od njegovog mirisa nisam mogao da dišem, gušio sam se. Pluća su mi bila slaba, nešto zbog kuršuma, nešto zbog preležanog zapaljenja. Svakim danom sve teže sam disao. Bila mi je potrebna visina i čist vazduh. Smetale su mi i magle i vlažan vazduh u kotlini.

Sa monasima i monahinjama sam se prilično dobro slagao. Ali sam došao u sukob sa sveštenikom. On nije bio rđav čovek, ali je bio gord i previše zadovoljan sobom. Stanovao je u gradu, a u manastir dolazio autom. Onako nadmen, pokušao je da

komanduje monahinjama i monasima, kao da smo njegova svojina i kao da od njega u svemu zavisimo. Zahtevao je da u konaku izdvojimo jednu sobu, da je uredimo i stavimo njemu na raspolaganje.

Jednog dana sam ga video kroz prozor kad je dolazio autom. Kraj njega, na prednjem sedištu, sedela je seoska učiteljica. Čim je došao, počeo je da se izdire na nas. Čutao sam, smatrao sam da ne treba da se svađam sa sveštenikom, iako sam bio po činu stariji. Ali kad mi je direktno podviknuo, nisam više mogao da se uzdržim. Upitao sam ga:

"Oče, gde je vaša kuća?"

"Moj stan je u gradu. Zašto me pitaš kad znaš?"

"Pitam te da bih mogao da ti kažem, lepo se okreni i idi odakle si došao", rekao sam mu mirno.

"Šta kažeš!" izbečio se.

"Tvoj stan, tvoja žena i tvoja imovina su u gradu. Ovde je moj dom, moja kuća i sve što imam! Najbolje će za tebe biti, ako svoju drugaricu uzmeš pod ruku i odeš. Vikneš li na mene samo još jednom, izbacicu te kroz prozor!" Govorio sam mu, gledajući ga u oči, držeći debeli trnov štap u ruci.

Okrenuo se i, srdit, odmah otišao. Naljutio sam se bio na njega više nego što sam smeo da dozvolim. Ali nisam mogao da izdržim, koliko zbog sebe, toliko i zbog monaha i monahinja.

Nije bilo dobro što je vikao na nas. Ali nije bilo dobro ni što sam mu ja pretio i vikao. Mada u svemu priznajem sveštenike, ipak sam malo kivan na njih, većina se ne pridržava onoga čemu druge uče. Čast izuzecima, ali mnogi misle na novac i vole ugodan zemaljski život.

Kao starešina manastira, ispovedao sam stotine sveštenika i znam šta rade i misle. Nije moje da o njima sudim, ali sam siguran da se oni, kad bismo se upoređivali po vrlinama, ne bi mogli da mere s nama monasima.

Odmah sam se pokajao zbog svađe sa sveštenikom. A i plašio sam se da me nešto rđavo s njegove strane ne snađe. Dugo sam se molio Bogu, da on presudi i da posreduje između nas dvojice, da nas izmiri. Želeo sam da zaboravim našu svađu. Tek posle desetak dana mojih upornih molitava, sveštenik je došao; bio je smiren, baš onakav kakav bi sveštenik uvek trebalo da bude. Lepo i srdačno smo porazgovarali. Rastali smo se kao da se ništa rđavo među nama nije zbililo. Molitva mi je bila uslišena u potpunosti; sukob se završio na obostranu korist. Zato sam bio veoma zahvalan Bogu.

Tih dana, zamolio sam vladiku da me premesti u neko mesto gde je vazduh bolji. Zajedno smo razmišljali gde bi za mene bilo najbolje i raspitivali se u manastirima da me prime. Tamo gde se meni sviđalo, nisu, ovako starog, hteli ni da me vide. Podosta sam se namučio da nađem pogodan manastir. I nisam uspeo.

Na kraju, bio sam prinuđen da se vratim u Stanišinac. Vazduh mi je tamo odgovarao. Konak je bio prazan, sveštenik je stanovao u Vrnjačkoj Banji. Ali preko zime nisam mogao da ostanem sam, bez nečije pomoći. Za hranu sam se snalazio; plaćao sam jednoj ženi u komšiluku da mi donosi jelo. Jeo sam hleb, supu, biljnu hranu, i to vrlo malo. Ponekad samo pojeo bih parče piletine, najčešće krilce ili džigericu.

Iako fizički dosta slab, ipak sam se trudio oko crkve. Radio sam koliko sam mogao. Kupio sam svojim novcem cigle i ozidao novi nužnik za potrebe naroda.

I ovaj sveštenik, koji me je zamenio, prijateljio se sa vračarem. Narod na to nije gledao rado, crkva je počela da propada, a ljudi da otpadaju od vere. Niko neće da poštuje dvoličnost i licemerje. Ne može se istovremeno služiti Bogu i đavolu!

Naravno, nisam to mogao da gledam i da ostanem miran; sukobljavao sam se sa obojicom. Vračar se upinjao svim silama da mi napakosti i da me otera. Pored ostalog, dolazio je noću i lupao mi u vrata i prozore da me uplaši; radio je i druge nedolične stvari.

Nisam mogao da dozvolim da se pored mene živoga crkva pretvori u jazbinu razbojničku.

Kad je došla zima, nisam više mogao sam da živim u Stanišincu. Nisam imao kuda, pa sam morao da se smestim kod svoje sestričine Dragice u Nišu. Nakon kraćeg vremena, otišao sam u vojnu bolnicu da mi lekari izvade dva parčeta zaostalog gelera, iz podlaktice desne ruke. U bolnici su se prema meni lepo odnosili, nije im smetalo što sam svešteno lice. Govorili su mi: "Ti se, oče, brini za dušu, a mi ćemo da lečimo tvoje telo." Poštovali su me kao starog ratnika, i u svemu se ispravno odnosili prema meni.

Po izlasku iz bolnice, morao sam opet, sve do proleća, kod sestričine. Čim je otoplilo, spakovao sam stvari i vratio se u Stanišinac. Pošto nisam mogao sam da se služim, sestričina mi je dolazila skoro svake nedelje, da mi sredi sobu, opere veš i skuva mi hranu.

Nas dvoje smo se lepo slagali, ali smo se malo prepirali oko moje ishrane. Jeo sam koliko mi treba, a ona je smatrala da mi je to malo, nedovoljno. Iz ljubavi prema meni, terala me da jedem što više. Objašnjavao sam joj da sam ja asketa i da se tako oduvek hranim, ali njoj to nije vredelo govoriti. "Kakav asketa! Okani se već jednom toga. Ako želiš još da živiš na zemlji, jedi!" Govorila mi je strogo. Terala me i da se utopljavam, da se oblačim kao da sam malo dete. A ona je za svaki obrok imala mnogo mesa; bez njega nije mogla da zamisli život. Jela ga je i volela kao vučica. Tako sam je i zvao: Vučica!

Primetio sam da me sestričina gleda kao da sam malo izlapeo i da ne znam šta radim i šta je za mene korisno. Mojih osamdeset i šest godina njoj je bio dovoljan dokaz da nisam sasvim sposoban da ocenim šta je meni na korist. Voleo sam je, i volim je; ona mi je dosta pomogla. Ali mnoge muke sam preživeo pored nje zbog hrane i oblačenja.

U međuvremenu posetio sam više vladika i molio ih da se založe za mene i da me smeste u neki dobar manastir. Glavna smetnja bili su igumani i braća monasi. Smatrao sam, i sada smatram, da je moje mesto u manastiru. A što nemam svoj manastir, nije moja krivica; crkvene su me vlasti celog života premeštale iz mesta u mesto, da gradim crkve, popravljam parohije, i slično. Nisu mi dozvoljavali da se skrasim i da živim u jednom mestu, pa ni tamo gde sam najviše želeo: u samoći.

Tražili su od mene da im dajem penziju, ili pola, za boravak u manastiru. Nisam hteo na to da pristanem. Nisam penziju stekao služeći crkvu, nego ratujući! A uveren sam da sam dugogodišnjim radom zaslužio da živim u nekom sobičku, besplatno. Zar ja da u svojoj starosti plaćam da živim u manastiru?!

Hteo sam da raspoložem onim što mi pripada, po svojoj volji. Sve moje što imam, pa i život, ako treba, pripada crkvi; i taj prokleti novac bih im davao, ali ne prinudno!

Star sam, malo jedem, ne pijem, skromno se oblačim, koliko može da košta moje izdržavanje? Potrebna mi je tuđa pomoć samo da se obučem i obujem, jer ne mogu da se savijem zbog bola u kostima. I da imam gde da spavam. A onome ko mi učini dobro, nije rđavo dati poklon. I za to mi je bio potreban novac.

Na kraju je ispalo, kao da sam u starosti na lep i bezbolan način izbačen iz crkve, bez ikakve moje krivice.

Doduše, malo sam i sam bio kriv; nisam se baš ispravno ponašao prema nekim vladikama. Veliko je moje monaško iskustvo, malo je njih koji ga imaju. Zbog toga sam se malo gordio i pružao im otpor. Pre nekoliko godina, u razgovoru s jednim vladikom, upitao sam ga koliko se moli, kako se hrani. Odgovorio mi je: "Prirodi treba dati što je njeno, a Bogu Božje." Znači: može lepa hrana, jagnjetina, pa i prasetina, poneko piće, i miran, dug i okrepljujući san... "E, moj vladiko! Nisi ti za vladiku! Boriti se treba i veliku bitku voditi svakodnevno, svakoga časa, sa sobom i za veru pravoslavnu!" Tako sam mu rekao.

Leto sam proveo u Stanišincu. Narednu zimu morao sam opet da provedem u Nišu kod sestričine Dragice, Bolelo me to veoma; bio sam žalostan što sam ja, koji sam za crkvu dao sve, na kraju života pao na ruke svetskih ljudi, čijeg sam se načina života odrekao. Znao sam da vladika u svakom manastiru ima svoju sobu, naročito opremljenu, koja je najčešće prazna i zaključana. On tu boravi dan-dva, jednom u godini, ili možda nikad. Nemam ništa protiv, neka ima. Ali bi i Kalist mogao da ima svoj kutak, da mu neko, od braće ili sestara, u starosti pomogne da se obuče i obuče!

Na proleće sam se vratio u Stanišinac. Vuklo me nešto neodoljivo crkvi i samoći. I tamo, u Nišu, dugo sam se molio; dok je moja sestričina spavala, ja sam, u toplom stanu sa etažnim grejanjem, veći deo noći provodio stojeći u molitvi i svenoćnom bdenju. Kad je bila na poslu, hranu koju mi je ostavljala davao sam siromašnim komšijama. Kad bih joj kasnije pokazivao prazne sudove, bila je srećna što sam pojeo njeno ukusno spremljeno jelo. Ali u gradu, u onoj vrevi i gužvi, nisam mogao da živim.

Tog proleća, 1982. godine, tvrdo sam odlučio da se više ne vratim u Niš. Napustio sam bio svoje rođake i život u svetu u najboljim godinama života, zašto bih im se sada vraćao? Čime sam ih zadužio da brinu o meni? Rano sam otišao u rat, a onda sam se zamonašio. Država se odužila za moje zasluge penzijom; na crkvi je bio red da pokaže svoju dobru volju.

Obilazio sam manastire i molio igumane i braću da me prime. Pažljivo bi me saslušali, pa predlagali da sačekam na odgovor koji dan dok se ne dogovore. Ali uvek su odgovori bili odrečni.

Uzdao sam se u igumana manastira Studenice. Njegovog oca sam poznavao, u mladosti sam mu dosta pomagao, bili smo dobri prijatelji. I igumana sam lično poznavao; kao dečaku pričao sam mu o svom životu sa vladikom Nikolajem, o samovanju u planini i na ostrvu. Slušao me tada pažljivo i sve je dobro zapamtio. Činilo mi se da sam mu ostao u lepoj uspomeni, da me još uvek poštuje, i zato sam mislio: mlad je i dobar kao čovek i monah, setiće se svoga pokojnog oca, pa će i mene razumeti i sažaliće se na starca...

Studenica je na dobrom mestu i vazduh mi odgovara. Prostorija ima dovoljno za sve koji tu žive, pa i za goste; sve je sređeno, pogodno za život. Nadao sam se da će, budući mladi, možda želeti od mene i da nešto nauče, a znali su da imam veliko iskustvo u duhovnom životu i monaškim podvizima.

Ni u Studenici me nisu primili. Mislio sam: nije im lako, muškarci su, zauzeti raznim poslovima, pa nemaju vremena da obuvaju starog Kalista. Ali, ipak...

Kad više nisam znao kuda bih, odlučim da odem do jednog vladike, neću ime da mu pominjem. To mi je bila poslednja nada.

Putovao sam autobusom. Među putnicima bio sam jedini monah. Neraspoložen i brižan, smišljao sam šta da kažem vladici i kako da ga umolim da mi pomogne da se negde smestim.

U autobusu je jedan mladić mnogo galamio; čuo se samo njegov glas. Kad me je primetio, odmah je počeo da psuje Boga, Bogorodicu i sve svetitelje kojih se setio. Smejao se, galamio, psovao. Nisam mogao da se uzdržim, planuo sam, ustao sam i prišao mu pokazujući mu svoj debeli trnov štap i viknuo na njega:

"Zašto ti, mangupe, vređaš ono što ja poštujem i volim? Ako te čujem samo još jednom, jednu ružnu reč da izgovoriš o Bogu, izubijaću te!"

Nastao je tajac. I mladić je ućutao, ali kad sam se vratio na svoje mesto, opet je počeo da se kikoće.

Međutim, šofer je zaustavio autobus; ustao je i zajedno sa kondukerom uputio se ka mladiću. Zgrabili su ga za kaput i povukli prema vratima. Neki su putnici dovikivali: "Izbacite bitangu! Napolje s njim..."

Pošto su mladića izgurili napolje, autobus je krenuo. Nisam znao šta da mislim, ni šta da kažem tim ljudima; nisam bio siguran ni da li treba da im se zahvalim. Žalio sam mladića koji je ostao nasred puta sam. Sećam se da sam tada pomislio: U ljudima Šumadije još ima Boga i čovečnosti!

Kad sam stigao kod vladike, ispričao sam mu svoj život i rekao mu šta sam sve učinio za crkvu. Razgovarali smo dugo. Otvorio sam svoje srce.

Pošto sam mu rekao sve što sam imao, ustao sam sa stolice, prišao mu i kleknuo pred njega; pognuo sam glavu i u molitvenom položaju zaplakao sam se. Ponizan, tihim glasom, molio sam ga da me razume i da mi pomogne.

Prezreo je suze moje!

Na kraju sam digao ruke od ljudi i počeo sam dugo da se molim Bogu. Tražio sam da On, na svoj način, posreduje, i da me smesti gde je za mene najpovoljnije. Govorio sam mu da sam se sav predao Njemu i pokorio se Njegovoj volji i volji crkvenih vlasti, da sam zbog poslušnosti napustio samoću i prihvatio se da zidam crkve; da sam slušao i izvršavao sve što se od mene tražilo, i više od toga. Na kraju sam rekao: "Gospode, uverio si me u Tvoje postojanje, a živeo sam po zapovestima Tvojim, onoliko koliko je to čoveku moguće. Ne dozvoli da se postidim zbog vere svoje, već me smesti u neki manastir da se više ne mučim i da se ne čude ljudi gledajući me, ili mi vrati onu blagodat koju sam svojim trudom i Tvojom milošću stekao u samoći, da bih mogao sam o sebi da se staram. Molim Te: posreduj, presudi i pomози mi!"

Prolazili su dani, meseci, a pomoć nije dolazila.

Tada sam morao da se upitam: Zašto se sa mnom sve to tako dešavalo? Bog je mnoge moje molitve uslišio, a sada kao da je nebo nada mnom bilo zatvoreno i kao da me On ne čuje? Dok sam bio mlad i zdrav, mogao sam da biram manastire, a sada me, starca, ne primaju moja braća i oci, pa ni Bog neće da mi pomogne.

Razmišljajući neprestano o tome i moleći se da mi se otkrije razlog moga stradanja, razumeo sam da stradam samo zbog moje pređašnje oštine. Kad sam bio mlad i u punoj fizičkoj snazi, kao starešina manastira u Makedoniji, nisam bio dovoljno smiren, nisam mogao sasvim da razumem monahe slabe volje, tražio sam od njih i ono što nisu

bili u stanju da izvrše. Prema onima koji su živeli opušteno, koji se nisu dovoljno trudili da žive po monaškim pravilima, prema spletkarošima i ulizicama, bio sam nemilosrdan. Zbog toga su se neki od mene plašili, a mnogi me izbegavali. A i vladikama i višim crkvenim vlastima pružao sam otpor.

Zbog moga junačenja u prvom ratu, kada su mnogi klečali preda mnom ili pobadali nos u ledinu, predat sam koljašu i razbojnicima koji su me mučili i tukli.

Zbog namere da se potpuno osamim i izdvojim od ljudi, zbog prgavosti i oštine prema braći, i zbog otpora prema starešinama, bio sam predat sestričini u ruke, živeo u gradskoj gunguli, i skoro izbačen iz crkve. I morao sam da se ponizim i da molim vladike i braću po manastirima da me prime i pomognu mi.

Uveren sam da smo, u ovom životu na zemlji, upućeni jedni na druge. Dužnost nam je da se volimo, da jedni drugima pomažemo, da živimo ispravno, svako prema svojim osobenostima, sposobnostima i mogućnostima, ali uvek sa dobrim mislima, namerama i delima.

Razumeo sam šta se samnom zbilo. I prihvatio sam Sud Božji kao ispravan i pravedan.

Ali ja više nisam mogao da izdržim, previše je bio težak krst, a ja star i slab.

Bližila se jesen. Izgubio sam svaku nadu da ću prezimiti među monasima. Pomoći nije bilo: ni od Boga niti od ljudi.

Početak jeseni poželeo sam da odem u planinu Željnin, da tamo nađem pećinu ili neku napuštenu čobansku kolibu, i da u gladovanju i molitvi predam dušu Bogu a telo zverovima.

Poznavao sam dobro tu planinu; u mislima sam već bio odabrao mesto gde ću okončati život. Želja je u meni brzo sazrevala. Govorio sam u sebi: u svet, na milost ili nemilost rođaka, neću više da se vraćam, niti ću da dozvolim da me ljudi gledaju kako se zlopatim. Ili u manastir, ili Bogu na istinu! Ako neće da mi pomognu oni u kojima treba da je najviše hrišćanskog milosrđa, i ako Bog neće da mi usliši molitvu, onda ću morati sam da završim svoj život na zemlji onako kako moram i kako hoću!

Imam pravo da odlučujem o svom životu! Ne smem da izvršim samoubistvo, ali u molitvi smem da umrem!

Nisam bio očajan, niti mi je bila poljuljana vera. Uveren sam u postojanje Boga. Osećao sam, i znao sam, da je On uvek uz mene. I ne bih Ga se odrekao ni kada bi mi neko, živom, kidao delove tela, ni kada bi me pritisli kuglom zemaľjskom i smrvili.

Ljude nisam osuđivao, niti je moje pravo da ljudima sudim. Često sam se tih dana pitao: ima li danas u nama hrišćanima milosrđa? Ili se približilo vreme kada će Gospod po drugi put doći?

U poslednji čas, krajem jeseni, 1982. godine, dobio sam poruku od vladike žičkog Stefana da dođem u Kraljevo.

Vladika mi je saopštio da sam primljen u manastir Žiču.

DIO III
DOBAR RAT RATOVAH,
TRKU SVRŠIH, VERU ODRŽAH

[sadržaj](#)

Imao sam veliku ljubav prema Bogu i prema ljudima, i odatle sam crpeo snagu da se borim za ono što sam mislio da mi je potrebno u životu. Da sam sve vreme monaštva živeo u samoći, kao što sam želeo, uspeo bih da u sebe unesem obilje neba, mir i ljubav, i sada bih bio čovek čist kao jarko sunce. U svom životu često sam padao, ali sam ustajao i borio se, znao sam da je život borba i da ovde na zemlji za čoveka mira nema. Ipak, zadovoljan sam svojim sadašnjim duhovnim stanjem. Mada bih želeo mnogo više da znam. Ne grize me savest, u molitvi imam veliku slobodu pred Bogom.

Ne bojim se smrti, ali je ne želim. Volim, i još bih, i te kako, hteo da živim na zemlji u molitvi, među ljudima i braćom u Hristu. Kad dođe smrt, ona će me odvojiti od ovoga sveta, ali me neće usmrtiti, znam da hrišćanin živi večno u Gospodu svome. Preći ću iz sveta u svet, iz života u život, ali nisam umirao i ne znam u detalje kako će to izgledati. Zbog toga, iako sam uveren da je smrt pobeđena, malo se i bojim njene tajanstvenosti.

Tokom života, borio sam se da sebe preobrazim i usavršim, ali nikada nisam imao veliku želju da odem u Svetu Goru ili u Jerusalem, ili na neko drugo sveto mesto, verovao sam da neću od toga imati veliku korist. Mogao sam da putujem. Kao ratnik imam besplatan prevoz i penziju.

Istina, u dodiru sa cvetom čovek zadržava njegov miris. Tako biva i kad se dođe u dodir sa svetinjom. Ali toga brzo nestane, gubi se, a čovek ostaje kao što je bio. Ako se samo u to uzda, može vremenom da bude gori nego što je bio jer ne polaže svu nadu u sebe i u svoga Stvoritelja. Mirisati bolje od cveta, znači biti svet, biti savršen čovek, za to sam, s pomoću Božjom, mislio da treba da se izborim. I nisam žalio trud da bih ostvario brojne podvige. Inatio sam se sa svojom lenjošću, i silom otkidao parčad neba i unosio ih u sebe.

Kad sam živeo kao sveštenik među ljudima sam lako mogao da izgubim mnogo od onoga svetla u sebi koje sam dobio za vreme boravka u samoći. Ne može da se izgubi u potpunosti to duhovno blago koje preobražava čoveka, ali životom i ponašanjem ono može da se umanja, ali i da se uveća. Zato sam često bežao u planinu, da se molim u samoći i postu. Tako sam se duhovno obnavljao, i umanjivao telesnu snagu do one granice kad je duhu moguće da vlada strastima i željama. Da bih bio u stanju da se oduprem zemaljskim željama, da me ne vuku po svetu i ne teraju da radim ono što ne

odobrava moja svest, jačao sam svoj duh koliko sam više mogao. Borio sam se protiv lenjosti i opuštenosti, znao sam da u njima niču sva zla. Da sam bio nerazuman, da sam povlačivao svojim strastima, željama i svome telu, to bi bilo kao da golom rukom milujem zmiju šarku. Odavno bih bio mrtav. Međutim, čuvao sam svoje telo, kao veliko blago, znao sam da u njemu boravi božanski um, i da mi je ono neophodno za boravak i život ovde na zemlji.

Ništa nije moglo da mi zameni molitvu, koja me približavala Bogu. Zidao sam crkve, ali ne nalazim da je to najviše što čovek u životu treba da učini. Crkva je zgrada kao i svaka druga. Potrebna je ljudima, ali je bolje čoveku da se sedam dana i noći moli uzdržavajući se od hrane i pića, nego crkvu da sagradi. Mene je Bog daleko više nagrađivao za molitvu, ili za neki drugi duhovni trud, nego za fizički rad.

Kao asketa i kao duhovni čovek ovu istinu osećam u duši.

U svakom trenutku, svim bićem sam hteo da budem uz Boga, pa mi se činilo da sve živo oko mene to isto želi. Posmatrao sam biljke: svaka teži negde gore, da se što više sjedini sa svetlošću, da postane svetlost. I pitao sam se: ko raspoređuje njene grane, lišće, cvetove, plodove, koje usmerava ka svetlosti? I naš duh, uverio sam se u to, i naš razum, i naša duša, imaju svoju svetlost, kojoj streme, da se s njom sjedine. Iz iskustva znam da se telo raduje svetlosti, vazduhu, hrani, razum mudrosti, istini. Ceo čovek je srećan samo u ljubavi. A Bog je ljubav.

Nisam ostao u samoći da molitvom, mislima i duhovnim okom danonoćno budem u blizini Božjoj, ali sam imao sreće da se nađem u mestu i među ljudima gde se govori i misli o ljubavi i o Bogu, izvoru i cilju čovekovog života. Manastir zadovoljava moje duhovne potrebe više nego bilo koje drugo mesto u svetu među ljudima. Od vremena kad sam bio na ostrvu Prespanskog jezera, nikad me nisu savladali tuga, beznađe ili očaj, baš zato što sam živeo u manastiru, mada sam često stradao i bivao u bezizlaznim situacijama. Tu sam ono parče neba, koje sam u samoći uneo u sebe, obnavljao i uvećavao, tako da sam gotovo uvek bio veseo, zdrav i oran da činim dobra dela. Takođe, mislim da je veliki dobitak za mene bio i to što sam savesno izvršavao poslove koji su mi poveravani, pa i kada mi nisu bili po volji; dobijao sam duhovnu nagradu za svoj trud i poslušnost.

Tokom svog monaškog života oblačio sam se uvek pristojno. Volim da sam čist, kako duhovno tako i telesno. Veći deo života proveo sam među ljudima, kao iguman, pa kakav bih u njihovim očima bio da sam se pojavljivao neuredan? Kad sam hteo da se molim, čistio sam i sebe i mesto gde spavam, gde živim, od svega sam se čistio, pa sam tek onda uznosio svoje molitve Bogu.

Novac mi ništa nije značio, kao prašina, ali nikako da ga se sasvim oslobodim. Penziju sam delio onima kojima je novac potrebniiji. Ljudi mi daju pare, iako im ne tražim. Jedni misle da sam siromah, drugi traže da se molim Bogu za njihove pokojnike ili za zdravlje njihovih najmilijih. Ako odbijem, guraju mi novac u džepove. Tako to biva: kad nešto nećeš, samo ti se nudi.

Po prirodi sam plahovit čovek. Te svoje osobine donekle sam se oslobodio tek posle mnogo godina i velikih sukoba sa ljudima. Od tih sukoba imali smo i oni i ja samo veliku štetu. Budući svojeglav, upravljao sam se često po sopstvenoj volji i pameti, i zato sam upadao u razna pregrešenja, a spasao sam se zato što sam strogo poštovao zapovesti. Zahvaljujući svojoj jakoj volji, prisiljavao sam sebe da živim ispravno. Zato se nikoga i ničega nisam plašio, do samo Boga. Po tome sam saznao, i tako mislim, da jedino onaj koji živi ispravno može da kaže sebi da je slobodan, što stvarno i jeste.

Moj život, dok sam bio dete, u ondašnjoj Srbiji, tekao je lepo i bilo mi je lagodno u krilu roditeljskom. Kasnije, kad sam stasao u mladića, došla je tuđinska vlast, i ja sam ratovao boreći se za slobodu. Od svih ljudi koji su me napadali, kao i od neprijatelja protiv kojih sam ratovao, sačuvala me nevidljiva sila. Doživeo sam da vidim njihov poraz. Pošto sam iskusio na sebi strahote oba rata, postao sam veliki protivnik rešavanja svetskih problema oružjem. Po onome što osećam i znam, ubeđen sam u to da čovek ne bi smeo da živi na tuđ račun, niti da ubije čoveka u bilo kojoj prilici, niti pod bilo kojim izgovorom. Baš zbog toga dubokog uverenja u sebi, neobično volim čoveka čistoga srca, koji je smiren i istrajan u životnoj borbi, u kome vidim razum i ljubav. Želeo bih da čitav svet bude ispunjen takvim ljudima! Smiren sam i strpljiv, na svoj način. Ne mogu jedino mirno da podnesem kad vidim da neko upropašćava ljude! Crkva Hristova je čovek! To je crkva za koju se borim, i uvek sam bio spreman da dam zemaljski život za njeno večno trajanje.

Kad mladi ljudi, službenici, radnici, zanatlije, lekari, poljoprivrednici, dođu k meni radi razgovora, trudim se da im pomognem, da ih oplemenim, ne uskraćujem im duhovne reči i pouke. Dajem onoliko koliko sam u stanju, prema svojoj skromnoj pameti, i koliko mi je iskustvo. Toliko ih je, da bih mogao da napunim dva manastira. I učinio bih to, da sam malo mlađi. Ima zaista divnih ljudi. Na primer, Sofija. Posle kraćeg razgovora sa mnom, krstila se u svojoj trideset i šestoj godini. Obilazi me često, piše mi. Čuo sam da je i drugima pričala o mom znanju, krepkoj starosti, o mojoj sedoj kosi i bradi kao srebro, o tome kako uživa kad me gleda smirenog, u belom džemperu i beloj košulji, s trnovim štapom u ruci.

Znam da te ljude k meni ne privlači moja spoljašnjost, niti su im toliko značajne moje reči, mnogi su visokoobrazovani i mogu da nađu ono što im treba u pametno napisanim knjigama. Ali ih privlači Onaj koji nam je život dao, koji je u nama. Velika je, ni s čim merljiva, naša ljubav hrišćanska! U mojim rečima, u meni, oni osećaju Onoga kome teže njihova srca, i zato me rado slušaju i hteli bi da su u mojoj blizini. Težimo zajednički vrhovnoj Istini i Pravdi. Borba za duhovno dobro je teška, ali je ipak lakša, plemenitija je, od borbe za sticanje materijalnog bogatstva. Međusobno se pomažemo, dopunjujemo i podržavamo na putu ka večnom životu.

Iako sam u dubokoj starosti, sećam se majke, oca, rodbine, ranog detinjstva. Ali ne mislim mnogo o uspomenu. Znao sam da odem u rodbinu kad je tamo neka tuga ili veselje, da budem među njima i da im pomognem. Ostajao bih najviše dan-dva, pa bežao nazad. Ništa me zaista nije vezalo za život u svetu.

Koliko god mi je moguće, izbegavam da se sećam svoje prošlosti. Okrenut sam, idem u susret onome što dolazi: svom budućem večnom životu. Sećanje mi nije uništeno, ali mi malo služi. Ono telo, koje je nekad druge ranjavalo i koje su ranjavali drugi, skinuto je sa mene. Kad mislim o onome što mi se dogodilo u životu, učini mi se da je bio veoma dug moj put koji još traje. Ali kad mislim o samom životu, čini mi se da je vreme ipak brzo prošlo.

I snovi me sećaju na prošlost. Poneki mi otkrivaju budućnost. Kao i većina starih ljudi, i ja imam svakojake snove. Ali sam, još u početku duhovnog života, odlučio da snovima ne verujem. Mislim da se u tome nisam prevario. Iako su mi neki predskazivali događaje.

U snu mi se najčešće javljao moj brat, koji je obešen u prvom ratu. Ponekad u snu, a nekad i usred dana, javno.

Često sam u snu viđao i Milunku, o kojoj sam mislio da je dostojna da mi bude žena, a koja je umrla od tuberkuloze pred moj odlazak u manastir.

Govorila mi je: "Nije mi dobro. Nije mi sasvim dobro..." Molio sam se za nju sve dok mi nije rekla da joj moje molitve više nisu potrebne.

Ali kad god sam želeo nešto važno da saznam, onda sam se molio, i Bog mi je to otkrivao, i to jasno, shvatljivo potupno za moj razum i za moja čula. Sva otkrića sam strogo razmatrao i proveravao. Nikada nisam slepo verovao. Uzdao sam se u pomoć Božju i u svoj razum.

Odavno sam primetio da ljudi koji žive van manastira, a među takvima ima i episkopa i sveštenika, s nipodaštavanjem i sa izvesnim prezirom gledaju na proste monahe. Mislim da se oni sami osećaju slabima, da znaju da su podložni slabostima, pa veruju, i tako misle, da su i drugi kao oni. U stvarima duhovne prirode ne pomaže bogatstvo, titula, episkopska kapa ili patrijarhov štap! Pobednik je onaj koji pomoću Božjom pobjedi sebe. Taj se slavi!

Nismo mi monasi neobrazovani, nismo dvolični, zavedeni... Mnogi od nas se smiruju, za druge ljude nezamislivim podvizima. Branimo se od zla u sebi i oko sebe molitvom i verom u vrhunsko dobro i život večni. Tu istinu osećamo jasno u sebi. I nas ima svakojakih, kao i svuda gde su ljudi. Mnogi padnu, ali većina ustane i bori se dalje. I ne zameramo onima koji nas nipodaštavaju, ne dao nam to Bog!

Kad bi čovek, ma koliko bio obrazovan, mogao da stavi monahovo srce u svoje grudi, umesto svoga srca, osetio bi tada bezgraničnu lepotu i ljubav, koju monasi osećaju, razumeo bi zašto se ostavlja materijalno bogatstvo i život daje za Hrista.

Mislim da nije duhovno znanje privilegija monaha. I među običnim ljudima, u svetu, ima onih koji su dostigli velike duhovne visine. Ali u ovim teškim vremenima čoveku nije

Iako, pa ni monahu, da se odupre iskušenjima i da ostane čvrst u svojim uverenjima. Neki, ipak, uspeavaju... A lakše je čuvati se u manastiru.

Monasi doživljavaju natprirodna viđenja i imaju mistična iskustva, mada to nije, kao što se misli, potrebno čoveku koji tvrdo veruje. Ipak, toga ima, i neizbežno je u monaškom životu. Svet koji je u nama, unutra, pravo je čudo. Razumnom čoveku nije potrebno veće čudo od nas samih, mi smo jedna velika misterija. Oni, pak, koji po svaku cenu hoće da dokuče nešto mistično, treba da znaju ovo: ako žive svetovnim životom, ne mogu da dožive natprirodne stvari! Prirodno sa prirodnim, natprirodno sa natprirodnim, voli da se sjedini i jedno drugom da se otkriva. Izuzetaka ima, ali u malom broju.

Za mene nije dobro da govorim o svojim viđenjima i otkrovenjima; mnoga mi nije moguće izreći, a neka ne smem da kažem... Iz iskustva znam da je dovoljno samo jednom duhovnim okom videti taj drugi svet, osetiti njegove energije, videti boje, pa da čovek zanemi od čuda i da jasno shvati svoje pređašnje zablude i neznanje. Kakve su tamo energije i boje, takvih na zemlji nema! Šta je zlato? Šta drago kamenje? To su mrtve stvari! Krst bi trebalo videti u astralnom svetu. On se iskri i preliva u najdivnijim bojama i nijansama, izgleda kao da gori, a pred energijom koja iz njega zrači srce se raduje, čula su prezadovoljena, sav se topi od lepote i milja. Zaista je velika tajna duhovni život čovekov!

Ovo, i sve što sam rekao, znam iz iskustva. Zato mi treba verovati kad kažem da je ovde na zemlji Duh sveta težnja čovekova! On je utešitelj, znak i vesnik života večnog.

Kada već nisam mogao da živim u samoći, poželeo sam da kraj života dočekam u jednom od boljih manastira, gde bi mi bilo pogodno za zdravlje i za duhovni život. Želeo sam Studenicu, dobio sam Žiču. Ovo je, verovatno, poslednje mesto u koje me dovela ruka živoga Boga. Kažem: verovatno, jer samoća u prirodi je želja moga srca.

Slobodan sam u svemu i mogu da radim šta hoću, a za svoje postupke odgovaram samo lično vladici. U svom životu sam promenio mnogo vladika, s mnogima se susretao. Neki su me voleli kao svoje čedo, neki me nisu baš rado trpeli. U odnosu na mene, vladika žički Stefan je najbolji.

I dalje ustajem rano i čekam da se pojavi sunce sa istoka. Ne mogu više dugo da se molim kao nekad, iako neprestano osećam potrebu za molitvom. Dostigao sam veću duhovnu visinu nego ikad ranije. Imam više ljubavi i radosti nego kad sam bio u samoći. Smeta mi malo kuršum u grudima. Premešta se čas najednu čas na drugu stranu pluća i tera me na kašalj.

Živim u novoj zgradi. Soba mi je čista, svetla, kraj nje je kupatilo sa toplom i hladnom vodom. Jedna sredovečna monahinja, Irina, zadužena je od strane igumanije Justine da mi donosi hranu, da mi sprema sobu i uopšte da se o meni brine. Irina me dobro sluša, volim je kao svoje čedo. Igumanija Justina je sposobna i smirena. Jedna je od najboljih igumanija koje sam susretao.

Polovinu penzije dajem manastiru, iako mi nisu tražili ni dinara, a ono što mi pretekne delim siromašnim ljudima i svojoj braći u Hristu.

Oko manastira su voćnjaci, vinogradi, šume, košnice s pčelama. Tu je i groblje umrlih monaha. Mnoge od njih sam poznavao, s njima sam živio; kao i vladiku Vasilija s kojim sam ratovao po pitanju moje samoće, a koji ovde počiva. Nadam se da će između njih biti položeno i moje telo.

Veličanstvena je Žiča. Žiča, srpska priča... Sećam se često njene istorije. Izbrojati se ne bi moglo čija sve noga nije kročila u nju. Od kad se Srbija pamti, najznačajnije ljude koje smo imali, propustila je žička kapija.

Ne kajem se što sam monah. Tu misao mi ne dao Bog! Stresem se od jeze kad pomsilim da sam mogao da ostanem u selu, ili da živim u gradu kao državni činovnik, ili u vojsci, ili kao građevinski inženjer. Odavde kad gledam, znam da bi to za mene bila prava nesreća! Takav sam čovek.

Kad sagledam svoj život, sad kad vreme moga skorog odlaska nastaje, jasno mi je da je moja velika sreća bila što mi je u mladosti duhovni učitelj bio vladika Nikolaj Velimirović. Takvog nikad kasnije nisam sreo, i mislim da se takav još dugo neće roditi u srpskom narodu. Veliki je duhovnik bio za života i sveti je to čovek.

Iako mi je u manastiru sve lepo, ipak mislim da bi za mene bilo bolje da sam ostao u svojoj pećini na Kablaru. Siguran sam da bih tamo lepše i dostojnije sačekao svoj kraj na zemlji. Samoća, upućenost na samog sebe i Boga, tvrde stene i čisto nebo, to je ono što meni odgovara i što se spaja s mojim jasnim mislima i željom da se sa smrću muški uhvatim u koštac, i da joj se nasmejem u lice kad se budemo pogledali u oči u mom poslednjem trenutku na zemlji.

Znam u kakvom vremenu živim. Možda će neko, neupućen, reći da moj život i shvatanja podsećaju na srednji vek. Ali mislim da treba da se zna, da su postojali, da postoje, i da će večno postojati ljudi kao što sam ja. Istina koju znamo, i kojoj težimo, živa je i večno će privlačiti one predodređene za ovakav život. Svetska slava i ljudska priznanja ništa mi ne znače, sve je to prašina. Ne kolebam se šta je ljudski život, znam Onoga Koji je život.

U vreme pre drugog rata manastiri su nam bili poprilično zapušteni, iako su imali velika imanja, pa i kafane. Monasi u Srbiji su najčešće bili raspojasani, budući bogati, pa su zato bili opuštani i gordi. Narod to nije voleo... Danas su manastiri procvetali. Iako su ateisti na vlasti, lepši su nego ikada ranije, a monasi žive vrlinskim životom. Neshvatljivi su putevi Gospodnji!

Novo vreme dotaklo se i manastira. Podstičem mlade monahe na asketske i molitvene podvige, ali oni nisu baš voljni za to. Govorim im da treba da se oprobaju u samoći, ali većina me i ne sluša. Imaju svoja nova pravila: uče, školuju se i misle da će tako dostići ono najviše. Verovatno takav život odgovara sadašnjem naraštaju. Oni koji bi hteli da se

zamonaše biraju manastire u kojima se malo radi i gde se molitva obavlja prema svačijem blagovoljeniju, a beže od onih gde se mnogo radi i gde je stroga disciplina.

Među mladim monasima ima i onih koji su se digli u velike duhovne visine, i na kojima će počivati crkva Hristova.

Ali ima i onih, koji su kao na mladoj lozi nezrelo grožđe. Oni bi hteli sa mnom, starcem, i da se malo grublje našale. Čuli su ponešto o mom napornom i neobičnom životu, u ratu i monaštvu, pa su pokušavali na razne načine da me izvuku iz moga smirenja i dokažu kako ja nisam ono što se o meni priča. I time su se pred drugima hvalili. Nasrtali su na mene kao petlići... Kad bih neke oštro odbio, malo ih pecnuo i dirnuo u njihovo samoljublje, uzrujavali bi se i uzjogunili, i dogovarali bi se da me omekšaju i "dovedu k' poznaniju stvari"... U tom se isticao, kao glavni među gnevima, mlad monah, starešina jednog manastira u blizini Žiče. Odlučio je da me omekša i opameti.

Kad sam čuo za nameru monaha da me omekšaju, odlučio sam se da se s njima ne prepirem. Ali sam im napisao ovakvo pismo:

"Hristos posredi nas, oci i braćo. Daj Bože da tako bude. Čuo sam za vašu pretnju da hoćete da me omekšate, časni oci, pa želim da vam kažem neke reči. Zbog poslušanja, prema vladikama i njegovoj svetosti patrijarhu Germanu, koji me nisu pustili u samoću, nego me odredili da zidam parohijske crkve, izgubio sam svoj manastir i bratstvo, i u dubokoj starosti jedva se nekako smestio u Žiču. Sudeći po vašim rečima, ja sam iguman bez smirenja i pameti. Zato ste i odlučili, visokočasni oci, da me opametite i umekšate. Iako možete da mi budete prauunci!

Pre nego što pređete na delo, treba da znate ovo: mekšao me turski car 1912. godine, a 1913. kralj bugarski, pa Josif Franja 1914. godine, car pokojne carevine Austrougarske. A posle 1915. godine nemački car Viljem, koji je nas Srbe sa onim vragom generalom Makenzenom i njegovim kulturnim razbojnicima proterao iz naše zemlje preko kršne Albanije! Mnogo su me mekšale i Švabe i Bugari na solunskom frontu, mitraljezima i topovskim granatama, i izbušili na jedanaest mesta!

One davne, 1916. godine, kad se tek rodio sadašnji naš episkop žički, ja sam prevezen, sav u ranama, morem u Alžir, u severnu Afriku. Kad su mi rane zarasle, došao sam na solunski front, učestvovao u njegovom proboju i sa braćom proterao Bugare. A Mađare smo jurili sve do Segedina. Tek 1919. godine pušten sam iz vojske kući.

I u miru, posle prvog rata, nastavili su da me mekšaju. Sahrnio sam oca i sestru, Bugari su ih bili prebili. A brata sam, koji je obešen zato što je srušio železnički most između Đunisa i Braine i tako onemogućio Švabe da prenesu ratni materijal na solunski front, preneo na naše groblje u Kaoniku. Posle toga, 1920. godine, odrekao sam se života u svetu i stupio sam u manastir da Bogu poslužim. I u drugom svetskom ratu sam trpeo, i telom i duhom i razumom, od naših starih neprijatelja, kao i od četnika i partizana.

Ali sklon sam da poverujem, da nisam bio dovoljno umekšan za osam godina ratovanja i za šezdeset i tri godine u monaštvu /podvizavao sam se među medvedima, vucima i zmijama, zidao crkve i manastire/ čim ste vi, časni oci, rešili da me omekšate. Dopuštam sebi misao da ste u pravu i zato kažem: Kaliste! Hajde u mekšaonicu, neka te deca mekšaju!

Hvala vam na korisnoj nameri, želim vam od Boga zdravlje i veselje i da budete svi od mene bolji. Ali moram da napomenem da mi se čini da vas je malo. Mislim da treba još junosa da se digne u borbu protiv mene. Znajte da Kalist nikome nije mrdnuo sa biljege u životnoj, i u duhovnoj borbi! Čik da me omekšate!

Pozdravlja vas vaš dobroželatelj i molitvenik, grešni iguman Kalist..."

Posle mog pisma su se umirili. Proradila im savest, pa su osetili, i razumeli, da ih ja, starac, i takve volim i da se molim Bogu za njih.

Nisam ih osuđivao, kao što nisam osuđivao ni druge ljude, ni one iz crkvene vlasti, što su mi pravili razne poteškoće. Kad god pomislim da nekog osudim, na um mi dođe ono predanje kad Gospod naš Isus Hristos sedi pred hramom u Jerusalimu i uči narod svojoj nauci, a pred njega dovode ženu grešnicu.

Doveli su je pred Gospoda i upitali Ga:

"Učitelju, ova je žena uhvaćena sad u preljubi, a Mojsije nam u zakonu zapoveda da takve kamenjem ubijamo. A ti šta veliš? A ti šta veliš?" Tako su ga pitali fariseji i crkvene starešine, ti lovci tuđih grehova a veštaci u skrivanju svojih. Ovim su hteli, ukoliko On oslobodi ženu po svom milosrđu i tako se izjasni protiv zakona Mojsijevog, da i Njega kamenuju zajedno sa ženom grešnicom, ili, ako odobri zakon Mojsijev, da bude ismejan, jer bi porekao svoj zakon o praštanju i milosrđu.

Nastao je tajac, bez disanja, u sabranom narodu i u duši žene grešnice. U svima njima je bilo ono pitanje: "A ti šta veliš"... Gospod je ćutao i gledao ispred sebe u zemlju. Potom se sagnuo, poravnao rukom prašinu i počeo prstom da piše. Bilo je to poražavajuće za tužioce, fariseje i crkvene starešine, jer pred očima Onoga koji sve vidi nije moguće sakriti ništa, Njegovo je znanje viđenje.

M /ešulam/ je poharao blago crkveno - pisaše prst Gospodnji po prašini početna slova imena i u celini dela izvršilaca.

A /šer/ je učinio preljubu sa ženom brata svoga.

Š /alum/ se krivo zakleo.

E /led/ je udario svoga roditelja.

A /mariah/ prigrabio imanje udovičko.

M /erari/ je učinio sodomski greh.

J /oel/ se klanjao idolima.

To, i još drugo, pisao je po prašini prst pravednog Sudije. Oni, kojih se to ticalo, čitali su svoja najveštije skrivena nedela kojima se gazio zakon Mojsijev. Hvalisavci svojom pravdom i sudije tuđe nepravde stajali su nemi, drhteći od straha. Na ženu grešnicu nisu ni mislili, samo na sebe i svoju smrt koja je, pred njima, bila ispisana. Niko Ga više ne upita: "A ti šta veliš?"... On nije izgovorio svojim usnama njihove grehove, napisao ih je samo na prašini sa koje ih je lako izbrisati. A da je izgovorio, narod bi ih kamenovao.

Gospod je hteo da ih uputi da misle na sebe i da ih opomene da pod teretom svojih grehova ne budu oštre sudije tuđih. Kad je to postigao, prašina je opet bila poravnata, reči se izgubile.

Onda se uspravio Gospod naš i blago im rekao: "Ko je od vas bezgrešan - neka prvi baci kamen na nju."

Ohole sudije žene grešnice stajale su neme, nepomične, kao krivci pred Sudijom. Tako je On oluju, koja se digla na Njega, razvejavao, pretvorio u ništa, u njihovim okorelim dušama probudio je savest i spasao ženu grešnicu od sigurne smrti.

Kad su čuli Njegovo pitanje, budući pokarani od svoje savesti, izašli su, jedan po jedan, i fariseji i starešine, i svi prisutni. Ostali su Gospod i žena, na sredini hrama - grešnica i Bezgrešni, koje su starešine bile osudile na smrt. Tad ju je Gospod upitao: "Ženo, gde su? Ni jedan te ne osudi?" Tako je on podigao ženino srce i dušu, i ohrabrio je da mu odgovori: "Nijedan, Gospode."

Ove reči je izgovorila grešna žena, koja je do toga časa bila bez nade da će ikada više reč progovriti. Do tada je znala samo za bol i uživanje, a tada je osetila pravu radost, koja pripada čoveku.

Na kraju je rekao Gospod: "Ne osuđujem te ni ja; idi, kćeri, i od sada više ne greši."

Tako je Gospod naš sačuvao život, učinio pravdu, pokazao milost, otkrio istinu zabludelim...

Kurvarstvo i vino i mast oduzimaju čoveku srce. Blago onima koji su željni znanja, koji mir grade, i žude za pravdom. Blago milostivima i onima čija su srca čista i ispunjena ljubavlju. Da, zaista, blago tim ljudima!

I da završim. Neka završi Himna ljubavi:

"Ako jezike čovječije i anđelske govorim a ljubavi nemam, onda sam kao zvono koje zvoni, ili praporac koji zveči.

I ako imam proroštvo i znam sve tajne i sva znanja, i ako imam svu vjeru da i gore prmeštam, a ljubavi nemam, ništa sam.

I ako razdam sve imanje svoje, i ako predam telo svoje da se sažeže, a ljubavi nemam, ništa mi ne pomaže.

Ljubav dugo trpi, milokrvna je; ljubav ne zavidi; ljubav se ne veliča, ne nadima se.

Ne čini što ne valja, ne traži svoje, ne srdi se, ne misli o zlu,

Ne raduje se nepravdi, a raduje se istini,

Sve snosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi,

Ljubav nikad ne prestaje, a proroštvo ako će i prestati, jezici ako će umuknuti, razuma ako će nestati.

Jer nešto znamo, i nešto prorokujemo;

A kad dođe savršeno, onda će prestati što je nešto.

Kad ja bijah malo dijete kao dijete govorah, kao dijete mišljah, kao dijete razmišljah; a kad postadoh čovjek, odbacih djetinjstvo.

Tako sad vidimo kao kroz staklo u zagonetki, a onda ćemo licem k licu; sad poznajem nešto, a onda ću poznati kao što sam poznat.

A sad ostaje vjera, nada, ljubav, ovo troje; ali je ljubav najveća među njima."

[sadržaj](#)